

**ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİNDE
YABANCI KAVRAMI**

Figen KANBİR

**Yüksek Lisans Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN
2012
Her hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

Figen KANBİR

ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİNDE YABANCI KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN**

ERZURUM-2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

20/09/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİNDE YABANCI KAVRAMI”** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20/09/2012

Figen KANBİR

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

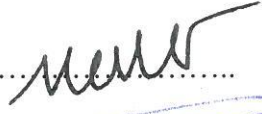

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN danışmanlığında, Figen KANBİR tarafından hazırlanan bu çalışma 20/09/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

İmza: ...

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Nuray KARACA

İmza: ...

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ

İmza: ...

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE YABANCI KAVRAMI

1.1.YABANCI KAVRAMININ TANIMI	6
1.2. TARİHSEL SÜREÇTE YABANCININ FELSEFİ VE SOSYOLOJİK TEMELLERİ	15
1.3. YABANCIYI KAVRAMSALLAŞTIRMA ÇABALARI.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

ZYGMUNT BAUMAN'DA MODERNLİK VE YABANCI

2.1.MODERNİTEDE YABANCININ TOPLUMSAL KÖKENLERİ	29
2.1.1.Müphemden Kaçış ve Düzene Teslimiyet Çağrısı Olarak Modern Öncesi Çağ'a Kısa Bir Bakış.....	31
2.1.2.Modernite ve Yabancı'nın Kültürel Sahadaki Konumu.....	33
2.2.MODERN TOPLUM ANLAYIŞI VE MODERN KİMLİKLER.....	34
2.2.1. Dost, Düşman ve Yabancı.....	36
2.3.YABANCININ ORTADAN KALDIRILMA ÇABASININ MODERN DÜNYADA YARATIMI	39
2.3.1.Bir Kültürel Kod Olarak Zenofobi ve Heterofobinin İnşası	41
2.3.2.Müphemlik ve Müphemlikten Kurtuluş Çabaları	43
2.3.3.Ulus-Devlet Oluşumu ve Yükselişi.....	44
2.3.4. Bir Yok Etme Projesi Olarak Holocaust, Soykırım ve Bahçecilik Kültürü	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZYGMUNT BAUMAN'DA POSTMODERNİTE VE YABANCI

3.1. BAUMAN'DA POSTMODERNİTE VE YABANCI OLGUSUNUN YENİDEN İNŞASI.....	59
3.2. POSTMODERN TOPLUM ANLAYIŞI VE POSTMODERN KİMLİKLER.....	64
3.2.1.Turist, Aylak, Gezici, Oyuncu.....	66
3.3. ULUS DEVLETİN GÜCÜNÜ YİTİRMESİ VE SINIRLARIN KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YİTİMİ	72
3.4. MESAFE VE ZAMAN YİTİMİ OLARAK KÜRESELLEŞME.....	73
3.5.ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK, FARKLILIK VE HOŞGÖRÜ	77
3.6. POSTMODERN AHLAK ANLAYIŞI: EVRENSEL AHLAK ANLAYIŞININ YİTİMİ, DOĞUŞTAN VERİLENDEN KAZANILMIŞ OLANA YABANCI.....	78
3.7. BUGÜNÜN YABANCISININ YARINA KİMLİK MİRASI	80
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZYGMUNT BAUMAN SOSYOLOJİSİNDE YABANCI KAVRAMI

Figen KANBİR

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

2012, 93 Sayfa

Jüri: Yrd. Doç Dr. Mevlüt ÖZBEN

Yrd. Doç. Dr. Nuray KARACA

Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ

Bu çalışmada güncelliği olan ve güncelliğini koruyan kimi konuları ve kavramları dönemler üzerinde bireysel kimliklerin birer yansıması kabul ederek, toplumsal yapıya uydurmaya çalıştık. Bu şekilde, toplumsal yapıya uyan bu gündelik söylemlerde içeride ve dışarıda olanı burada ele aldığımız biçimde ‘yabancı’ metaforuna sığdırmaya ve buradan tanımlamaya gayret ettik. Bunu Bauman’ın modernite açıklamaları ve eleştirilerinde gördüğümüz üzere direkt bir tanım çabası yerine açıklamaların üzerine yansımış veya yansıtılması mümkün söylemlerinde bulmaya gayret ettik. Onun hemen hemen bütün kitaplarında var olan bu çabalar -eleştirme, süzgeçten geçirme ve bir tanı koyma- birer zemine yerleştirilerek, bizim bakışımızı belirlemiştir. Buna dayanarak, bir yabancı kimlik ve algısı aşağıda ele alınmaktadır.

Dönemsel ayrımlar üzerinde (dün-bugün-yarın) ‘yabancı’, yukarıda ifade etmeye çalıştıklarımızla bir bütün olarak bu çalışmada, bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Amacımız modern öncesi, modern dönem ve modern sonrası(postmodernite)nı yabancı kavramı etrafında analize tabi tutmaktır.

Sonuç olarak bu çalışma, bir yabancının ‘hiçbir yerde sabit olmayan ve aynı zamanda her yerde kendine yaşam alanı bulan varlığı’nın, moderniteden postmoderniteye paradigma düzeyinde dönüşümünün anlaşılabilirliğini sorgulamıştır. Buna ek olarak, toplumsal düzen adı altında yapılan tanımlamalar üzerinde farklı ve ötekileşen yabancı, toplumların özellikle tarihsel dönemlerde kendini ve başkalarını sorgulama gereğini doğurmuştur. Amacımız yukarıda özetlemeye çalıştığımız bu çalışmada Bauman’dan yola çıkarak, yabancıyı anlama ve kavramaya yeni bir açıklama ve yorum getirme çabası olacaktır.

Anahtar kavramlar: Yabancı, Yabancılık, Kaos-Düzen, İçerideki-Dışarıdaki, Modernlik, Müphemlik, Rasyonellik, Postmodernlik

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE CONCEPT OF 'FOREIGN' IN ZYGMUNT BAUMAN'S SOCIOLOGY

Figen KANBİR

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

2012, Page: 93

Jury: Yrd. Doç Dr. Mevlüt ÖZBEN

Yrd. Doç. Dr. Nuray KARACA

Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ

In this study, we tried to adapt actual subjects and those keeping up to their dates to communal structure, by accepting them as a reflection of individual identifications some subjects and concepts. In this respect, in these daily expressions compatible with communal structure, we tried to define those which are inside and outside as in the way we deal with here, and we tried to make it fit into 'foreigner' metaphore. As is seen in Bauman's modernity statements and criticism, instead of direct definition attempts, we try to find out on the expressions which are reflected or may be reflected on. These attempts existing in nearly all his books – criticism, straining, diagnosis- have been settled on a place and this will determine our point of view. In this respect, a foreign identification and its perception have been taken on.

In the study that we tried to express as a whole on periodic sections- yesterday, today, tomorrow, the foreigner is assessed. Our aim is to analyse pre-modernity, modern period and postmodernity around the foreign concept.

In conclusion, the study investigated that transformation from modernity into postmodernity of the existence of a foreigner which isn't fixed anywhere at the level of paradigm but can find a living place himself or herself everywhere was questioned. In addition to this, the necessity of questioning themselves or others existed different and alienating foreign communities due to the definitions made under communal regulation, especially in historical periods. Our aim, in this study we tried to summary above, will be the attempt of bringing a new comment or explanation to the understanding or comprehending of the foreigner, setting out of Bauman.

Key Words: Foreigner, ailenage, chaos-order, insiders-outsiders, modernity, ambivalence, rationality, postmodernity

ÖNSÖZ

Değişen tarihsel devirlerin değişmeyen konuları insan var oluşlarının birer getirisi olarak döneme ve zamana dayalı incelenebilir. Bütün insanlığın uyuma dayalı yaratıları hep kendilerine bir mesafe yaratarak kendilerini tanımlama buna dayalı yeni kimliklerle aidiyetlerini tanımayla peşi sıra ilerlemektedir.

Günümüz koşulları -1960'dan itibaren- modern sonrasına yeni düzenlikleri tekliklere yapılan göndermelerin son verdiriciliğini koyutlarken yaşama yeni anlamlar katabilmenin göstergeleri bireysel alana kaymıştır. Bu anlamda bir yabancı modern sonrasında tüketilen varlığıyla bir arada düşünülmesi değil ancak uyum içerisinde anlaşılabilirliğiyle toplumdan sıyrılır. Bu anlamda yaptığımız bu çalışma düzenin yeni söylemleriyle bir arada işlevsellik kazanabilir.

Bu çalışmada olmasa da gerek lisans öğrenimim boyunca gerekse yüksek lisansı sürdürdüğüm ilk yılda beni engin tecrübeleri ve bilgileriyle her zaman yüceltmış olan, yaklaşık bir yıldır emekliye ayrılmış eski bölüm başkanımız, değerli hocam Prof. Dr. Hüseyin AKYÜZ'e ve yine lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bana akademik disiplinin ne olduğunu yaşama ait farklı detaylarla sunan şu anki bölüm başkanımız Doç. Dr. Yıldız AKPOLAT'a teşekkür ederim.

Bu çalışmada hem konu seçimimle hem de bilimsel ufkunu yeniliklere açık tuttuğumu bildiğim, bir şeyleri sorgulamaya çalıştığımda örneklerin farklı detaylarını göz önünde tutmamı sağlayan ve yenilikleri sorgulamam için beni her zaman teşvik eden değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN'e teşekkür ederim. Ayrıca her soru sorduğumda bana bilgi vermekten kaçınmayan hocalarım Yrd. Doç. Dr. Erem SARIKOCA'ya, Yrd. Doç. Dr. Nuray KARACA, Yrd. Doç. Dr. Kutsi KAHVECİ, Yrd. Doç. Dr. Oya Sevil DEMİRAL'a ayrıca hem sorularıyla hem de kitaplarıyla bana yardım etmekten kaçınmayan Arş. Gör. İsmail ÖZ'e ve Arş. Gör. Öner ATAY'a, değerli arkadaşlarım Sevilay İNAL, Müsebbi FINDIK, Arş. Gör. Ayşula KURT, Kübra KOPUZ, Ayşegül ALKAN ve tabi ki maddi ve manevi her zaman yanımda olan, benim için dünyadaki her şeyden değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Modernleşme bir proje olarak, tarihsel seyri tartışılmakla beraber çok uzun bir kökene sahiptir. Kendi içerisinde gelişme, evrim ve bazen de geri dönülemeyen zamanın döngüselliğini -ki modernite kendi zamanına çizgisel yaftasını yapıştırır- kapsar. Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğu düşünülerek kendi döneminin özelliklerine ait yapılan uzun açıklamalar ve eleştiriler yığını insan varlığının bir yaşam istenci etrafında dönen kimliğinde ‘geçmişe, bugüne ve geleceğe’ yapılan göndermelerle bir aradadır. Kuşkusuz, insanın istenciyle bir arada düşünüldüğünde, kaostan kaçış ve bir düzen yaratma projesi en gözle görülebilir biçimde modernlik ve onun yaşantılanımında belirginlik kazanır. Modernitenin kendini yaratan düsturu, en çok bilinen ifadeleriyle, düzensizlikten /belirsizlikten/ müphemlikten kaçış çabasıdır. Ancak bu çaba yeni değildir, aksine modern öncesi çağa bakıldığında da, insanoğlunun belirsizliği yok etme çabaları yaşamını anlamlandırma ve kendini/dünyasını düzene koyma ve devam ettirmede aracı olarak görülmüştür. Bu çabalar çoğu zaman modernite öncesinde, kilise ve din adamı¹ üzerinden din odaklı çevrelerce sağlanmıştı. Demek ki, toplumun ve insanın olduğu her yerde düzene duyulan özlem ve kaostan kaçış çabaları gözlemlenebilir. Bu, bize ele aldığımız konunun yeni olmadığını dillendirir. Ayrıca bunu sağlamanın yöntemlerinin değişimini ve çoğunluk içerisindeki azınlık grupların bireysel kimliğinin tanımlanış ve buna bağlı imaj varyantlarını ele almamızı gerektirir.

Toplum bizatihi doğanın insanlar tarafından insanlaştırılması(akla uygun hale getirilmesi)dir. Bu çerçeve içinde insanlar tarafından oluşturulanın yine onun tarafından denetleyici bir işlev haline gelmesi modern yaşama tabi bir işlev özelliği görür. Nitekim toplum insan birlikteliğini sağlama ve devam ettirmede aracı olarak bireysel kimliklerin tanımlayıcısıdır. Tanımlanan kimlikler üzerinden bireylerin toplumsallaşma ve sosyalleşmeleri toplumla ilişkileri etrafında şekillenir. Böylece bireyler toplumsal varlıklarını onaylama ve devam ettirme mekanizmaları olarak birlikte yaşadıkları

¹ Burada din odaklı çevreler üzerinden yürütülen vurgu yine din eksenini üzerinden Tanrı’nın yansıdığı bir ayna işleviyle somutlanan hükümler -kral- imgesinde sabitlenir. Öyle ki, Tanrı özellikle monarşik iktidar(tabi ki burada bahsettiğimiz bir modern öncesi iktidar) tipinde adaletin yasanın ve iktidarın kaynağı (Michael Foucault, *İktidarın Gözü*, (2. Baskı), (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007, s. 97.) olarak işlev görür. Ayrıca Babaoğlu’nun Freud’un Uygarlığın Huzursuzluğu adlı kitabının sunuş bölümünde dile getirdiği gibi, “...kaderin acımasızlığına, ölümün çaresizliğine karşı teselli bulabilmek, uygarlığa uyum sonucunda yüklenmiş olan acıları azaltabilmek için Tanrı’ya gereksinim vardır.” Türünden yürütülen bir açıklama da bizim buradaki savımızı destekleyici bir işleve sahiptir.

topluma dayanırlar. Birlikte yaşadıkları toplum içerisinde de her birini diğerinden ayırmaya yarayan semboller geliştirirler. Bu semboller kişisel olan(isim), grubun aidiyetine dayanan(arkadaşlık, aile soyadı, sosyal ve kültürel gruplar içinde bulunmaktan kaynaklı cemaat, aşiret gibi) ya da toplumun kendiliğini (dini, etnik, kültürel birliktelikler vs.) tanımladığı kavramlar etrafında yürümektedir. Bundan başka toplum tarafından bireylere yöneltilmiş yaptırımların ve ayırıcı mekanizmaların ürünü olarak damgalama, etiketleme gibi durumlar da mevcuttur.² Biz, bu çalışmada, bunlar içerisinde bir toplumun aitliği içerisinde bulunmadan bir başka toplumun bünyesine geçerek yaşam alanı bulmaya çalışan kişileri(yabancıları) inceledik. Bunu din, mezhep ya da etnik yönden çoğunlukta bulunan grupların azınlıkta bulunan gruplara karşı oluşturdukları bir ötekileştirme mekanizması etrafında irdelemeye gayret ettik.

Düzene duyulan gereksinim bilimlerin, toplumların, tarihsel devirlerin hatta insanların sınıflandırılışını belirlemiş ve yönlendirmiştir. Bu sınıflandırma dizgelerinin birçoğu modern çağdan önce de var olmakla birlikte modern çağa özgü rasyonelleştirmelerin ağırlığındaki var oluşlar olarak da diğer tarihsel devirlerden ayrılırlar. Buna göre kaosu düzene dönüştürme çabasının yöntemleri, her dönem kendisine özgü farklı bir isimle anılmıştır. Bu isimler bizim burada ele aldığımız üç temel tarihsel devire karşılık gelmektedir. Bu tarihsel dönemler –modern öncesi, modern ve postmodern dönem- den özellikle ikisi bu düzen arayışında önemli ayırt ediciler olarak düzenin yaratılan kişisel kimliğine denk düşmektedir. Bu yüzden, kendimize bir duruş ve olaylara yönelik rotası çizerken ikisinden -modern ve postmodern dönemden- yola çıktık. Bunu bir öz bilinç kimliğinin yanılsaması olarak toplumsalın özeline, bireylerin ayırt edici mekanizmalarını deşifre etme ve açıklamaya çalışarak toplumdaki konumlarına, yönelttik.

Modernite hakkında her dönemde söylenebilecek pek çok şey vardır. Her biri tarihsel döneme farklı bir bakış etrafında tek bir doğru üzerinden yürümektedir. Tümü de yaşamı ve bu yaşam içerisindeki bireyleri düzene yöneltme ve düzende tabi tutma

² Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev.: Kemal Atakay), Metis Yayınları, İstanbul 1995, s.57. Damgalamak I. James yönetiminde, daima daha önce başıboz koyunlarla sınırlı bir uygulamayı tarihli yasa, bu uygulamanın kapsamı, başıboz insanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1604 tarihli yasa, damgayı “deriye ve ete o şekilde dağlanıp, işlenmeli ki, ‘R’ harfi görülsün ve böyle bir olanağın üzerinde yaşamı boyunca sürekli kalsın.” Şeklinde ifade eder. İşaret sayesinde en azından özellikle tehlikeli insanların ayırt edilip, yakın gözetim altına alınabileceği ve böylece bu kesimlerin hareket halinde oluşlarının doğuracağı sonuçların ortadan kaldırılabilceği umuluyordu. Bauman, s. 57.

abasının varyantlarıdır: Bilimler, toplumlar, siyasi rejimler, teknoloji, bilim, demokrasi... Bunların her biri belli bir kesinliğe duyulan gereksinimin yaratıları olmakla beraber her biri toplumsallığın iki zıt kutbu ‘bilinen ile bilinmeyen’ arasındaki farkı ortaya çıkarmak, mümkün olduğunca görmezden gelmek, ortadan kaldırmak ve hatta yok etmeye çalışmaktadır. Bu dönemin burada ayırt edici özelliğı bir düzen yaratmak adı altında kendine meşru bir zemin, bir konum belirlerken diğerk bütün her şeyden yararlanmış olmasıdır. Modernlik farklı görülen her şeyi baskılamaya ve yok etmeye çalışır. Buradan yola çıkılarak denilebilir ki, toplumsal farklılık içerisinde ötekini belirginleştirmek ve bilinilebilir hale getirmek modernitenin en önemli açılımlarından biridir.

Her şeyi düzene uydurmak ve bilinebilir kılmak adına yapılanlar bilinmeyi yok etmeye çalışırken aksine ona daha çok görünürlük kazandırır. Modernitede temel olan ahlakiliğı bir zemine oturarak onun evrenselleştirilmeye çalışılması, Bauman’ın yönelttiğı eleştirileriyle de bu çerçevede değerdendirilebilir. Zira evrenselleştirmeye yönelik bir çabada ahlakiliğın tek tipleştirilmesi diye bir şey mümkün değildir. Moderniteye bir alternatif olarak geliştirilmeye çalışılan postmodernite böyle bir gerçeğı yok etmek değil, aksine kabullenmek ve her bireyin özel olduğunu vurgulamaktadır.

Postmodern dönemde düzen yine inşa edilmesi ve devam ettirilmesi gerektir. Ancak moderniteden farklı olarak yabancı dışarıda değildir ve onun dışarıda bırakılması da gerekmez. Bunun yerine, onunla(ötekiyle) birlikte yaşamının yolları aranmaktadır. Bu hiç kuşkusuz Bauman’ın postmodern kişililiklerinde tanımlanan, sürdürülen toplumsal kimliklerinde (gezici, aylak, turist, oyuncu) belirginlik kazanmaktadır. Zaman ve mekân arasındaki sınırların kalkışı (küreselleşme), bir arada sürdürülmesi gereken varlığın birlikteliğini göz önüne serer. Kaldı ki, buna onlarsız hiçbir yaşam hayal edemeyeceğimiz gerçeğini de eklenince ‘birlikte olma’nın postmodern versiyonu ortaya çıkılmaktadır. oğulcu sesler bir arada yaşamının yollarını aramaktadır. Ancak her ne kadar çoğulcu yapı içerisinde bulunulsa da, insanoğlu burada da düzen arayışından vazgeçmemiştir. Sadece düzenin önündeki engelleri bilinebilir kılmak ve böylece yeni bir düzen oluşturulmak istenilmektedir. Bu da ancak birlikte inşa edilen toplumsal yapıyı aynı rotaya uydurmak ve farklı olanı tanımakla gerçekleşebilecektir.

Bu çalışmada vurgulanmak istenen amaçlardan birisi, yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız bir öteki kimlik veya dışarısı imgesi adı altında ortaya çıkarılan, yönetilmeye veya yok edilmeye çalışılan bir kişilik yapısı olarak ‘yabancı’nın Bauman’ın perspektifinde çağların ve algılayışların tanımlayışını ve eleştirisel çizgilerini deşifre etme çabasıdır. Tarihsel perspektiften bakıldığında böyle bir çaba farklı süreçlerle beraber hiç kuşkusuz farklı açıklamaları da göz önünde bulundurmanın zorunluluğuyla bir arada yürümektedir.

Bir başka amacımız ise, her zaman belli bir kesimin toplumda egemen çoğunluğa sahip olduğu düşünülerek diğer kesimlerin durumunun okunması ve açıklanmasıdır. Bu yapılırken özellikle dikkat etmemiz gereken toplumsal yapıdaki görülmeyeni görmeye çalışmak ya da açıklanılabilir kılmaktır. Onun üstü örtülen kendiliğinin içeridekilerce dışarıya ya da dışarıdakilerce içeriye yansımış veya yansıtılmış konumsal sürekliliğidir. Bu konu özellikle bir perspektif meselesi olarak Bauman’ın Parçalanmış Hayat, Modernlik ve Müphemlik gibi eserlerinin oluşturulma zemininde yer almaktadır. Bu, Bauman’ın moderniteyi eleştirirken ve postmoderniteyi açıklamaya çalışırken yaptığı, üzerinde sürekli durduğu bir konudur.

Çalışmamızın ilk bölümünde açıklamaya yönelik bir çaba üzerinden, yabancınnın ne anlama geldiği ve bunun gerek tarihsel gerek felsefî ve gerekse sosyolojik boyutlarının kökeni üzerinde durduk. Bunlardan hareketle yabancınnın kendini ve özellikle dışarıdan görünürlüğünü -ki yabancı kavramının oluşumu daha çok onun dışarıdakilerce tasnif edilmesiyledir- açıkladık. Bu yaptığımız bize kültürel ve toplumsal bir altyapı sağlayarak, ele almaya çalıştığımız yabancı olgusunu daha anlaşılabilir kılmamıza yol açtı.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, bir tarihsel dönem olarak modernitenin varlığı ve devam etmesini sağlayıcı, ayırt edici özelliklerini ele aldık. Böyle bir çaba üzerinden tarihsel dönemin özelliklerine vurgu yaparak, modern zamanların belirleyicilerinde yabancıyı oluşturma ve yabancınnın devamını sağlama yöntemlerini ele almaya gayret ettik. Bunu, 17. yüzyıldan beri var olmaya çalışan ancak iki dünya savaşı arası dönemde yoğunlaşan tek tipleştirilmeye çalışılan değerler, kimlikler, toplumlar, devletler gibi akılcılaştırılan sistemleri bir okuma ve anlama çabasında değerlendirdik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde sınırları yaratan dinamiklerin bir son verdiriciliğini toplumların değişen karakteristiklerine yansımalarıyla ele almaya gayret ettik. Böyle bir çaba ‘ortak’ inançların ve söylemlerin kültürel piramite yansımış veya yansıtılmış bütün belirleyici farklılaşmalarının yok olmasıyla gerçekleşecektir. Yine böyle bir çaba artık bilinmeyenin sırf bilinmeyen olarak dışarıda bırakılmasını değil; her yerde ama hiçbir yerde sabitlenemeyen doğasını anlamak üzerine kuruludur. Bu da bize bir dışarıda bırakılan değil; her yerde bulunan varlıkla bir arada yaşamının anlaşılabilirliğinin değişen kültürel yapı ve toplumsal söylemlerini irdeleyeceğimiz bir alt yapı sunar. Bu bizi anlamlandırmaya çalıştıklarımızdan hareketle, anlamakla bir arada var olmanın kaçınılmazlığını sorgulamamıza itecektir. Ve buradan hareketle genel bir yorum ve değerlendirme çabası içerisine yerleştirebileceğimiz bir yabancı kimliğinin arkasına saklananları irdelemeye gayret ettik. Bunu sosyal bilimlerin ve özellikle Bauman’ın eleştirel süzgecinde yerleştirildiği üzere, ikili kavram karşıtlıklarına yerleştirme, daha sonra açma ve derinleştirme üzerinden gerçekleştirdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE YABANCI KAVRAMI

Kendiliği her tarihsel çağda çeşitli şekillerde dışarıdan sorgulanıp manipüle ya da yok edilmeye çalışılan yabancının kimlik tasavvuru, belirsizliğinin ortadan kaldırılmasının haklı veya haksız çeşitli nedenleriyle toplumsal rasyonalitede var olmuştur. Bu şekliyle toplumsalın içinde ve dışında kapladığı alan sorgulanmaya ve açıklanmaya muhtaçtır. Bu bakımdan, aşağıda irdelemeye çalışacağımız yabancı kavramının tanımı üzerinden yürüyen açılımların öncesi, şimdisi ve geleceğiyle modern dünyanın içerisinde ‘bir arada yaşamının toplumsal dönüşüm şemalarını’ göz önünde tutulabilir ve açıklanabilir kılacaktır. İlk bölüm bu tür bir çıkış noktasından hareketle felsefî ve sosyolojik köken bulmayla, onu tamamen bu çalışmada ele aldığımız biçimiyle bir zemine oturtma çabası içerisinde ilerleyecektir.

1.1. YABANCI KAVRAMININ TANIMI

Bilginin düzeysel yoğunluğu bir düzen inşa etme ve onu açıklamada önemli bir yer tutar.³ Bütünü oluşturan kimlikler bir araya geldiğinde ‘ortak bir tanımlama ve bilinen alanı’ yaratırlar. Şeylerin isimleri arasında yapılan ayrımlar, onların niteliklerindeki farklılığı algılamamızı yansıtır.⁴ Bu, karşılıklı mekânda ‘içerideki ile dışarıdaki’, ‘biz ile onlar’, burası ile orası’, ‘yerli ile yabancı’⁵ arasında bir ayrım sabitlenir. Ayrımsallığın oluşturulan ikili sınırlamaları toplumsal yapıyı anlama ve onu analize tabi tutmada bilinmezlik /müphemlik/öngörülemezlik üzerinde yürür. Buradan yola çıkılarak yabancı üzerine yapılacak bir tanım, bütün tarihsel devirlerde bilinmezliği ve öngörülmezliği içerisinde zaman ve mekân dışında bulunanı ayırt etme çabasının ürünüdür.

Deneyimler bizim algıladığımız şeyleri bir zemine koyma ve onları sistematize etmemize önemli yardımcılardır. Bunlar bize muhafazakâr bir önyargı

³ Doğa Başer, Zygmunt Bauman’da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2011, s.108.

⁴ Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, (7. Basım), (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s.253.

⁵ Bauman, s.177.

konumlandırılmışlığı sağlarken aynı zamanda düzen de verir.⁶ Bununla biz nesneleri etiketleriz. Bu şekilde algımıza dâhil olan ve olmayan ayrımı yaparak yapay bir düzen inşa ederiz. Toplumsalın içine dâhil olmanın önemli bir sağlayıcısı olan bu düzen yaratımı bizim kendimize ve kültürümüze bir katalizör göreviyle yüklenmiş olarak toplum içinde biçim kazanır.

Zaman veya mekân bakımından bir sınır çekme çabası bütün tarihsel devirlerin temel ayırt edici özelliğidir. Ancak zamandan ayrı olarak bir mekân dönemi⁷ üzerine yapılacak vurgu daha çok modern dönemin bir getirisidir. Zira modern öncesini zaman ve mekânla bir arada değerlendirmek dönemsel özelliklerin temel karakteristiklerindendir. Ancak zamandan ayrı olarak bir mekânın dile getirilişi modern zamanlara rastlar.⁸ İkili karşıtlıklar içerisinde mekâna anlam yükleyerek onu bir düzeyde sabitlemenin bütün varyantları modern dönemin bütün karakteristiklerine yansımıştır. Bunlardan en önemlisi aynı grup ya da toplumsal küme içerisinde bulunmaktan kaynaklı bir aradalık bilincine vurgu yapan topluluk kavramıdır. Topluluk modern anlamda aynı kültürel geçmiş, dil, din, ırk gibi kendisini diğerinden ayırt edebilecek olanları belirler. Topluluğun içi ile dışı arasındaki temel ayrım burada sabitlenir. Aynı grupta bulunmaktan kaynaklı bir kimliği sahiplenirken dışarıdakini bizatihi dışarıda olduğu için orada bırakmak gerekir. Bu şekilde bakıldığında modern dönemin yaratılan yabancısının temel ayırt edicisi mekân üzerinden yapılan böyle bir çıkış noktasıyla anlaşılabilir. Onun yaratılmasında ve varlığının sürdürülmesinde kendine haklı bir zemin sağlayabilir. Benjamin Nelson'ın deyimiyle 'evrensel

⁶ Mary Douglas, *Saflık ve Tehlike: Kirlilik Ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, (Çev.: Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul 2007, s. 60.

⁷ Michael Foucault, *Özne ve İktidar*, (3. Baskı), (Çev.: Işık Ergüden ve Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s.291. Ayrıca Simmel'in de mekân üzerindeki vurgu yaptığı ayrım da verili bir noktadan belli bir uzaklığın anlaşılabilmesi anlamında belli bir noktaya bağımlılık dışında olunmasıyla anlaşılabilir. Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, (Çev.: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2009, s.149. Bu mekân dönemi dediğimiz belli bir coğrafi alandan hareketle yapılan ve ona uygun bir içersi ile dışarıyı ayrımını yapabileceğimiz yapay bir konumlandırılmışlıktır. Çağdaş korkuların da temeli böylece bir örnek olarak kentsel korkular içerisindeki düşmana odaklanır. Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, (3. Basım), (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s.57.

⁸ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (4. Basım), (Çev.: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.22-3. Buna saat üzerinden yaratılan boş zaman vurgusu, nüfusun bütününe yayılan iş zamanı ve boş zaman karşıtlıkları; takvimin dünya ölçeğinde bir ölçü birliği olarak bütün dünyaya yayılması örnek gösterilebilir. Genel olarak zaman açıklamaya çalıştığımız şekilde küresel ölçekli bir tek biçimlilikten bakılarak anlaşılabilir. Dünyanın uzak bölgelerinin keşfi dünyayı çizgiler etrafından değerlendirme ve bir kâğıda dökme girişimi zamana göre nispeten daha kolay bir ayrım yaratmıştır. Ayrıca 'planlama' nın modern dönemin temsil edildiği şehrin en gözle görülebilir mekânı olduğu yönünde bir okuma hakkında bilgi edinmek için bakınız: Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.52.

ötekiler'in buluşma mekânları olmuştur. Burada açıklıktan yoksunluğun temel ayırt edicilerini üzerlerinde toplarlar.⁹ Bu anlamda, mekânsal ayırmanın en derin anlamı, iletişimin yasaklanması ya da askıya alınması ve böylelikle yabancılaşmanın sürdürülmesidir.¹⁰

Kimlik oluşturma çabaları eşit derecede iki insani değer olan özgürlük ve güvenlikten hareketle izlenilebilir.¹¹ Seçimler özgürlüğün teminatı olarak bireysel varlığa yansıyan öğeler olmakla birlikte her seçim Bauman'ın deyimiyle başlı başına bir risk ögesiyle tanımlanır. Ancak risklerin varlığı ve onları seçebilme özelliğimizle diğer varlıklardan ayrılırız. Bu seçimlerin yapılmasının genel oluşum zemini göz önüne alındığında görülür ki temel kaygı güvensizliği bir derece azaltmak ve belki yok edebilmek üzerine kurulmuştur. Yabancı tam da bu anda farklı olanın kültürel sahasını daraltabilmek, onunla benim aramda bir ayrım yaratmak adına ortaya çıkan bir kavramsal ilişkiye dayanır. Yabancı sabitlenmeye direnen varlığıyla uygarlığın temel metaforlarına aykırıdır. O aynı anda hem yakın hem uzaktır; varlığı sabitlemez. Yabancılar bu şekilde bir birey olarak değil belli tipte yabancılar olarak anılırlar. Bu şekilde uzaklıkları da yakınları kadar geneldir.¹²

Yabancıların yaşama mekânına yoğun bir şekilde girmeleri, toplumsal mekân oluşturma modern öncesi mekanizmalarının eskimesine neden olmuştur.¹³ Bu nedenle topluma yeni bir düzen getirecek arayış ancak aklın yarattıkları vasıtasıyla sergilenebilir ve yönetilebilirdi. Düzenleme, modern dönemde daha önce fark edilmeyen farklılığı göze batır hale getirir. Daha önce olmayan farklılıklar yaratır. Düzenlenecek alandaki nesneler, düzene uyan ve uymayan nesneler kümesine ayrılmıştır. Burada, uymayan nesneler kendilerini değiştirmeye ya da yerlerini

⁹ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, (2. Basım), (Çev.: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s.112. Yabancı tek tipliliğin ve monotonluğun düşmanıdır. Bu nedenle kentsel/medeni dünyada yabancı unsurların ve yabancıların tümünün ortadan kaldırılması gerekmektedir. Zygmunt Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 173. Kent içindeki hareket özgürlüğü bir tabakalaştırma sistemi doğurur. Kent sakinleri yabancıların varlığını göz ardı edebilecekleri ve işaretleri gözükken tehlikeleri etkisiz hale getirme derecelerine göre tabakalaşırlar. Bauman, s.113-114.

¹⁰ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.121.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, (Çev.: Funda Çoban, İnci Katırcı), De Ki Yayınları, Ankara 2010, s.17.

¹² Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.153.

¹³ Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, (2. Basım), (Çev.: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s.194.

değiştirmeye zorlanmalıdır.¹⁴ Öncelikle sabitlemede toplumsal rasyonalitenin doğasını bozduğu düşünülenler ayırt edilmeliydi. Sabitleme arayışı modernitede hiç bitmeyen bir arayıştır.¹⁵ Bu, ancak yabancıнын kendi varlığına bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle ve bir kimlik yaratmak istenciyle gözlemlenebilirdi.

Güvenliğin sağlanması her dönemde ancak güvenliğin önündeki engeller yok ederek gerçekleşebilir. Düzenin önündeki her bir engel potansiyel ve yaratıcı olarak dışarıda bırakılması gereken güvensizliğin alameti olarak uzakta tutulması gereklidir. Suçun nedeni göz önüne alındığında insan varlığı ona bir isim yapıştırmak ve onunla nedenini bir arada düşünmek ister. Tıpkı bunun gibi varsayılan suç ögesi bir de bundan kaynaklı yanına uygulayıcısı olan suçluyu ekler. Basit bir metaforla düşünersek suçun nedeni bilinmeyense yaratıcısı yabancı olur. Biz ancak güvensizliğin önündeki engelleri “suçluyu” -yabancıyı- dışarıda bırakarak(yakalama, hapse atma, sınır dışı etme...) yitirmiş olduğumuz özgürlüğe kavuşabiliriz.¹⁶ Bu şekilde insan varlığının temelini oluşturan güveni tatmin ederek özgürlüğe kavuşabiliriz.

Birey dünya görüşüyle daima belirli bir toplumsal kümeye, özellikle aynı düşünce ve eylem biçimini paylaşan kişilerden oluşan bir kümeye bağlıdır.¹⁷ Bu anlamıyla o bağlı olduğu toplumun değerleriyle kendisi için diğerine karşı oluşturduğu kimlik bilincini aynı toplumsal grubun kimliğiyle tamamlar. Bu şekilde dışarıya karşı kendini onlardan farklı bir yere koyar. Buradan hareketle oluşturulan içerisi ile dışarı arasındaki ayrılık saf bir kesinlikte ayrılık içermez. Ancak diğerleriyle kendini var eden ve onun varlığının bilinmesiyle kendine sınır çeker. Bu sınır çekme ancak aynı düşünsel kurgu içinde anlamlıdır. Yabancılık ve yerlilik kavramları aynı bütün içerisinde kurgulanan kavramlardır. Aynı toplulukta bireylerin hem kendi içindekilere hem de kendi dışındakilere bir sınır çekme amacıyla dışarıdakine yöneltilen bir tanım ve ayırt etme politikasında ilerler. Dışarıdakini benzer kimlik sahasının dışarısına çıkarma kendi varlığını ispata zemin hazırlar. Kaufmann kimlik edinimi sürecinin büyük ölçüde

¹⁴ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.187-188.

¹⁵ Zygmunt Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (2. Basım), (Çev.: Nurgül Demirdöven), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s.35.

¹⁶ Zygmunt Bauman, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, (2. Baskı), (Çev.: Işık Edgüden), Versus Kitap, İstanbul 2012, s.165.

¹⁷ Antonio Gramsci, *Hapisane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları*, (6. Baskı), (Çev.: Adnan Cemgil), Belge Yayınları, İstanbul 2011, s.18.

ötekini reddetmekten beslendiğinden bahseder.¹⁸ Edgar Morin'e göre birinin bireyselliğinin mutlak olarak onaylanması, ötekilerin mutlak yok oluşunu gerektirir.¹⁹ Birinin özgürlüğünün genişletilmesi ötekinin özgürlüğünün daraltılması anlamına gelir.²⁰ Bu şekliyle yerli olanın üretimi yabancıların tüketilen varlığına tekabül eder.

Modern toplumda öteki inşası bir tahakküm²¹ işidir. Zira kendisiyle eşit olduğunu var sayan, bu şekilde eylediği düşünülerek oluşturulan nesne profilinden özne profiline geçirilen öteki, kendisine karşı oluşturulan bütün yaptırımları haklı bir zemine oturtur. Bu şekilde oluşturduğu kimliği diğeriyle dengeler ve onunla anlamlı kılar.

Düşmanı insan dışı sayan tanımlar yeni değildir; aksine modern öncesi çağa aittir.²² Zira bireyler yakın toplumsal gruplar içerisinde kendi aidiyetlerini açıklamaya çalışırken dışarıdakileri mümkün olduğunca grubun dışında sayarak bilinmezliklerini ancak bu şekilde yok edebilirler. Yine buna benzer bir ifade yabancıların konumsal sürekliliği açısından verilebilir. Yabancı modern öncesi toplumsal yapılarda da mevcuttu; bu anlamda yeni bir icat değildi. Sonradan-belli bir süre birlikte yaşandıktan sonra- aynı toplumsal uzamda çeşitli şekillerde bir yer edinebilirdi. Modern dönemde yeni olan, bir yabancı olarak uzun süre hatta sonsuza dek değişmeyen yabancı ardına sıkışmış kimliktir. Bu şekilde o kendisine verili olandan kurtulamayacaktır.

Modernite ardında getirdikleri yeniliklerle olduğu kadar tehlikelerle de bir arada gelişmektedir. Risk²³ kavramı modern zamanlar öncesinde doğadan kaynaklanan çeşitli

¹⁸ Zygmunt Bauman, *Yaşam Sanatı*, (Çev.: Akın Sarı), Versüs Kitap, İstanbul 2011, s.128.

¹⁹ Bauman, *Ölümülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.88.

²⁰ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, ss.65, 145.

²¹ Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003, s.224-225.

²² Bauman, s.65.

²³ Bu kavram modernitenin doğuş biçimiyle aynı zamana rastlayan bir dönemde -17. yüzyılda(bazı düşünürlerce tartışmalı olmakla birlikte genel kanı bu yöndedir: bkz: Mustafa Demirtaş, *Zygmunt Bauman'da Bilgi İktidar İlişkisi ve Entelektüeller*,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010, s. 23.)- ortaya çıkmıştır. Daha fazla bilgi için bkz: Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.34 'Risk' kavramı, dönüşlü modernite kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Geçişte tehlikeler hijyen teknolojisindeki yetersizliklerle açıklanırken, bugün modernleşmenin doğurduğu tehlikelere ve emniyetsizliklerle sistemli mücadele şeklinde bir risk tanımı yapılabilir. Eski tehlikelere nazaran riskler, modernleşmenin tehdit edici kuvvetiyle ve şüpheyi küreselleştirmesiyle bağdaştırılabilecek sonuçlara gebe. Ulrich Beck, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev.: Kazım Özdoğan, Bülent Doğan), İthaki Yayınları, İstanbul 2011, s.25. Ayrıca bir güven ve risk kavramlarının modern öncesi ve sonrasındaki dönüşüm çizgilerinin açıklayıcı bir şekilde değerlendirildiği bir tablo için bakınız: Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.95 Tehlikenin tersine risk başarı ile başarısızlık, güvenlik ile tehlike arasında net bir karşıtlık görmeyen bir söyleme dayanır. Beck'e göre modernleşme sürecinde teknolojinin insan yapımı gücünün ortaya çıkardıkları modernliğin sanayi toplumunun risk toplumu aşamasına geçene kadar sürekli artmıştır. Bauman, *Postmodern Etik*, s.241-242.

türdeki felaket, savaş gibi ayırt edicilerle anlaşılabilir. Modern dönemlere özgü yönü ise, onun tarafından yaratılmış tehlikelerin artık gözle görülemeyen nereden geldiği belirsiz sonuçlarıyla alakalı olarak gelişmesidir. Bu yönüyle her an ortaya çıkabilir, her ortamda gözlemlenebilir. İnsanların var olmalarından bu güne sürekli olarak ardından koştukları güvenin karşısındaki nereden geleceği belirsiz bir tehdidi sergiler. Öncekinden(modern öncesinden) farklı olarak tehlike her yerdedir ve yaratmış oldukları kendi döneminin (modernitenin) sonuçlarıyla alakalı olarak gelişir. Bu anlamda, yabancılığın kendisi gündelik bir hale gelmiştir. Köksüzlüğün kendisi evrenselleştiği anda tikellik ortadan kalkar. Yabancı evrenselleşir. Bu şekilde yabancı varlığı, ortadan kaldırılması imkânsız çoğulculuğun kabulüdür.²⁴

Yabancılığın kültürel bir fenomen olarak tanımlanması, müphemliğin yok edilemeyeceğini ve inançlarda sadece kültürel, geçici ve insan ürünü farklılıklardan çok daha sağlam ve değiştirilemez temellere sahip olduğunu zamansızca ifşa eden bir sürecin başlangıcıdır.²⁵ Bu bakımdan bir yabancı kavramı konusunda yapılabilecek tanım bizim kavramsal haritamızı daha belirgin hale getirerek müphemliğin sürekliliği ve anlaşılamazlığını yok ederek onu insan bilinci temelinde tarihsel dönem farklılıklarıyla göz önünde bulundurmamızı ve değerlendirmemizi sağlayacaktır. Soyut bir zeminde yaratmaya çalıştığımız yabancıya somut bir zeminde anlam yükleyerek onu daha anlaşılabilir kılacaktır.

Yabancıнын yabancılığı bizim kaybolmuşluk duygumuz, nasıl davranacağını ve bekleyeceğini bilememe duygumuz ve ilişkiye girme isteksizliğimizle bir arada işler.²⁶ Bu şekilde tasnif edilen bir yabancı müphemliğiyle ayırt edildiği toplumda ne kadar fazla görülürse bilmenin sağlayıcısı olduğu bireyin kendi yaşamına duyduğu güven de o kadar çöküş içindedir. Çünkü bir bilinen sahasını inşa etmek adına yapılanlar bilinmeyenın dışlayıcısını da beraberinde getirir.

Bütün bunlardan yola çıkarak yabancı kavramının tanımı hepsini içeren ama hepsinden geniş bir zemine oturtulabilecek bir tanımdır. Tarihsel süreçte yabancı kavramı, toplum yapısının dışında, birbiriyle örtüşmeyen benlik tanımlarında gerek içeriden gerek (çoğunlukla) dışarıdan örtük ya da açık olarak kimliklerden biri ya da

²⁴ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, ss.127-131.

²⁵ Bauman, s.100.

²⁶ Bauman, *Postmodern Etik*, s.183.

diğeriyle kıyasa tabi tutularak varlığının ispatı ve daha çok yokluğu gözetilerek oluşturulan başka bir kimliğin arka tipi olan kişi ya da kişilik tanımıdır. Dışarıdan yaratılan tanımlamalar genel grubun içerisindekilerce yapılan tanımlamalardır. Bunlar yabancıyı, bir suçlu ‘ne düşman ne dost’ olarak yaşam dünyasının sınırlarını çizen iç ve dış olarak tanımlar ve ayırır.²⁷ Toplumsalın farklı iki kutupta anlamlandırılışı arasında belirsizliğinde bulunmasından dolayıdır ki, yabancı sırf yabancı olduğu için dışarıda bırakılması gereklidir.²⁸ Yabancı olmasının yanı sıra bir korku ve risk yarattığı için, etiketlenip damgalanması ve bu şekilde toplumda bir bilinen –yabancı esas olarak bir bilinmezlik kaynağıdır- mekanizma olarak dışarıda bırakılması gerekir. Aslında yabancı üzerinden yapılan bütün tanımlar onun fiziksel var oluşu üzerindeki durumunda değil diğer insanlar üzerinde yarattığı ruhsal mekanizmalardaki bir çağrı üzerinden gelişmiştir.

Yabancı her zaman ve her yerde evsiz olan, asla varma umudu olamayan bir ebedi serseridir.²⁹ Bu şekliyle bir bilinmezlik ve öngörülemezliğin yaratıcısı, modern zamanlarda bir tehdit ve korku örneği olarak yaratılır. Yabancıya varlığı güvenin karşısında risk faktörü yarattığı içindir ki; yabancı dışarıda ve sınırda kalması gerektir. Şunu bilmek önemlidir; yaratılan tüm bu sınırlamaların kaynağı insandır. Bu insanın kendi var oluşu ve varlığını tehdit edebileceğini düşündüğü sınırları ortadan kaldırmak adına belli bir ayrıştırma yaratmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu şekliyle doğayı düzenleyerek doğanın getirdiği risklerin sonuna geldiği bir dönemde kendi varlığını sürdürebilmek adına yeni ötekiler yaratmak ve ondan yana koruyucu semboller geliştirmek varlığının da kendi içinde bir kanıtı olabilecektir. Bütün tehditleri yok ettiğini var sayan insan kendi için, kendi vasıtasıyla varlığını ispata çağırmaktadır. Fark edilen tehlikelerin korkusu onunla sabitlenir ve birlikte olmalarının bilinciyle bir klasik kendini geliştiren kehanet halini alır.³⁰ Bu, aynı mekânda durulduğu var sayılan birlikteliğin korkunun yaratıcıları tarafından ve yine onlar üzerinde bir bilince yerleşerek yabancıyı dışarıda bırakmanın bize haklı gerekçelerinden birini sunar. Yabancıyla kendi arasında bir sınır çekme farklı dönemlerin(modern ve postmodern) olduğu kadar toplumdan kaynaklanan farklı öğretilerin de konusu olabilir. Bir kültür

²⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.105.

²⁸ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.65.

²⁹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.106.

³⁰ Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge 2000, s.106.

içerisinde yaşamak o kültürün getirdiği ahlaki olduğu kabul edilenlerle edilmeyenler arasında ve onlar arasındaki ilişkinin görülen bir parçası olarak toplumla bir arada yürümektedir. Neyin bizim için iyi ya da kötü olduğu toplumun bize neyi öğrettiğiyle ya da dayattığıyla- ve bizim öğrendiklerimizle aynı doğrultuda gelişir.

Eşitlik modernitenin en önemli vaadidir.³¹ Böyle bir söylem modernitenin bütün bir topluma yayılma ve kendi kimliğini ispatı için en önemli sloganlarından biridir. Demokrasi modern zamanların en çok kendisinden beklenen ve bireyler arasında olduğu kabul edilen eşitsizlikleri yok edici bir sınır yaratır. Bu sınır kendisinden istenen toplumsal adaletin bireyler düzeyine indirilerek bireyleri eşit pozisyonda görmemizi sağlayacaktır. Ahlakın modern toplumdan en çok beklediği ve olmasını en çok arzuladığı şey budur. Bütün bunlara rağmen teoride var olan gerçeklik pratiğe yansıdığında beklenen cevap sağlanamamıştır. Zira aynı toplum içerisinde bulunmayla farklı toplumsal yapının ögesi olarak dışarıda kalma arasında yok edilemeyecek bir sınır yaratılır. Bu sınır çoğu zaman bireylere dışarıdan verili olarak bazen de psikolojik bir bastırmanın sonucu olarak gözlemlenebilir.

Biz ve onlar ayrımı, bazen sosyolojide ‘iç grup ile dış grup’ ayrımı olarak verilir. Bu zıt tutumlar çifti birbirinden ayrılmamakla beraber biri olmadan diğeri yaratılmaz. Biz ve onlar ancak çatışma içerisinde anlaşılabilirler.³² Dış grup iç grup için faydalı hatta vazgeçilmezdir. Çünkü iç grubun kimliğini açığa çıkarır ve tutarlılığıyla dayanışmasına güç katar.³³ Dış gruba karşı genellikle karşı tarafın düşmanlığı ve kötü niyetine zorunlu bir yanıt olarak gösterilen düşmanca kuşku ve saldırganlık bir önyargı doğurur. Bu önyargı düşmanlarla olabilecek herhangi bir erdemin gerçek ya da hayali kusurlarını abartma eğilimiyle katlanarak doğrudan reddi anlamına gelir.³⁴ Bir toplum bilinci yaratmak adına yapılan bütün dışlama ve ötekileştirme çabaları da bir toplumsal kimlik yaratma ve sürdürme çabasına yöneliktir. Böyle bir çaba yabancıya bir varlık alanı yaratırken diğerrinin de kendini tanımlayabilmesine yol açar.

³¹ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Milliyetçilik ve Modernleşme İlişkisi Üzerine”, *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ekim 2000-Mart 2001, s.3.

³² Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.51.

³³ Bauman, ss.65,69.

³⁴ Bauman, s.58.

Yabancılar sınırda ve bir üçüncü kategori olarak dışarıda görünürler.³⁵ İki farklı ayırt edici olarak yukarıda tasnif etmeye çalıştığımız ‘dost ve düşman’ ikililiği üzerinden yürüyen açıklamalar, bilinilebilir olanı göz önünde bulundurarak bilinmeyeni dışarıda bırakmaktadır. Yabancı olarak ötekileştirmeye çalıştığımız kimlik tanımı da buradan yola çıkarak tanımlanabilir. Bireyler arasında bir başkalaşım yaratarak her dönemin kurumsal kimliğine ayak uydurmaya yarayan biçimdir. Tıpkı bir hastalığın tanı ve tedavisi gibi böyle bir tanı da bir tedavi biçimi olarak belirsizliği içine hapsedilmiş yabancının gözle görülebilirliği korkusunun netliğini yok etme çabasına yöneliktir. Kaldı ki, yabancı ismi de bu tür bir çabanın işlevselliğiyle belirginlik kazanmaktadır. Yabancı dışarıda bulanık olarak da olsa varlığının orada olmasıyla içerideki net kesinliğinden kaçınılır. Yine de o bir belirsizlik kaynağı olarak uzaklığıyla sorgulanan uzaklık kavramı daha belirginleşince de toplumdan tecrit edilmesi gerekli olandır.

Benlik açısından biyolojik olarak insan olanın dünyası kesinlikle ayrı tutulan ve nadiren karıştırılan iki bölüme ayrılır: Komşular dünyası ve yaratıklar dünyası. Bir yaratık fiziksel yakınlık alanına ancak üç sıfattan biriyle girebilir. Mücadele edilmesi ve kovulması gereken bir düşman, özel alanlara hapsedilmesi ve yalıtıcı ritüelin katı usulleriyle zararsız hale getirilmesi gereken geçici bir konuk ya da komşu olarak gösterilmesi zorunlu olan ya da komşular gibi davranması sağlanandır.³⁶ O dünyanın üzerine yöneltilen sürekli bir tehdittir.³⁷ Zira bilinmezliği yanında öngörülemezliği onu gizemli bir kapalı kutu haline getirir. Böylelikle ne içeride olması kabul edilebilir ne de dışarıdan bir gözlemci olarak onun toplumu analizi ve onunla geçirilen birliktelik... Yabancı bir yabancı olması nedeniyle yabancılığı yok edemez. O Bauman’ın deyimiyle, yurdu ve kökü olmadığı için evrenseldir.³⁸ Evrensel olduğu içindir ki, nerede olursa olsun bilinmezliğiyle var olur. Yabancı dünyanın netliğe dolayısıyla aklın otoritesine yöneltilen bir meydan okuma olarak apriori tanımlanır. Bu apriori tanımlama da yabancının kendi eylemleri tarafından onaylanır.³⁹ Geçmişte bir korku kaynağı olarak belirmemesinin nedeni onu toplumdan ayırmaya yarayacak çeşitli türdeki

³⁵ Poul Poder, Michael Hviid Jacobsen(Editor By), *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, Ashgate E-book 1988, s. 159.

³⁶ Bauman, *Postmodern Etik*, s.184.

³⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.82.

³⁸ Bauman, s.121.

³⁹ Bauman, s.104.

görülen ve görülmeyen sınırların net oluşundan kaynaklanır. Buna basit bir örnekle giysi metaforundan yola çıkarak bir açıklama getirebiliriz. Gerek dininden gerek de sosyal sınıfı ya da ırkından vs. kaynaklı olarak yabancı görülebilir olarak yaşadığı toplumda kendinin içeride olmadığını ispat eder. Bu ispat edilen gerçek modern öncesinde önemli bir gerekçe olarak göz önünde durmazken modern dönemlerde temel bir kaygı kaynağı olarak yerleşir. Özellikle modern dönemde ekonominin toplumda önemli bir sosyal statü ve prestij kaynağı olarak belirginlik kazanmasıyla diğerlerinin sosyal statüsüne ve itibarına erişmeye başlaması içeridekilerce bir korkunun yaratıcısı olarak belirir. Başta izah etmeye çalıştığımız giysi metaforunda böyle bir ayırt edicilik yok olur. Zira insanların hemen hemen hepsi artık aynı giyinmektedir. Çünkü artık sınırlar net değildir; yabancıların nerede başladığı ve nerede durduğu tam olarak bilinmez. O bizden ve içimizden biri gibi görülmesi nedeniyle ki, modern zamanlarda korku kaynağı olarak tedirgin edicidir. Bu yüzden dışarıda kalması beklenen ve arzu edilendir.

1.2. TARİHSEL SÜREKLİLİKTE YABANCININ FELSEFİ VE SOSYOLOJİK KÖKENLERİ

Toplum bir ahlaki birlikteliktir. Bu ahlaki birliktelik aynı mekân içerisinde yaşamaktan kaynaklı sorumluluklar ve ilişkiler ağıyla örülmüştür. Var olan her ilişki ya da sürdürülen her davranışta birey, topluluktaki varlığını sürdürebilmek ve bunun sonucunda müphem olandan uzaklaşmak amacıyla çeşitli tercihlerde bulunur. Ancak bunlardan her biri belli seçimlerin ürünü olarak toplumdaki kişilerce o toplumun üyesi olmaktan kaynaklı sorumluluk bilinci tek taraflı gelişmez. Her zaman karşındakinin istenciyle var olan bir süreklilikte ilerler. Bireyler bazında bu karşılıklı sorumluluk her iki tarafın da istenciyle şekillenirken, bu toplumda farklılık arz eder. Burada ele alacağımız özelliklerin her biri her yeni doğan bireyin tekrar ve tekrar yeniden yarattığı bir şey olmayıp bireylerin her birine toplum tarafından öğretilir. Öğretilenlerin bütünü düşünüldüğünde anlamlar ve simgeler tarafından bütün toplum kuşatılmıştır. Öğretilenler örgütlü yapının bütünü içerisinde benzer durumlarla şekillenir. Bu yüzden yaşananlara bir anlam vermek geçmişte de göz önünde bulundurmaya gerektirir.⁴⁰

⁴⁰ Douglas, *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, s.198.

Mutlu bir yaşam sürebilmek, akli melekeleri yerinde olan her insanın, şüphesiz yaşamında sürekli arzu ettiği ve onu yakalayabilmek adına arayış içerisinde bulunduğu bir durumdur. Her dönemde mutsuzluğun kökenine ait yapılan köklü araştırmalar yığını kişinin bireysel mevcudiyetinde ve yaşamda kendini mutsuzluğa sürüklediğine inandığı etkeni dışarıda bırakmak istemesiyle özdeşleşmiştir. Mutluluk özgürlük demektir. Öyle ki Freud bunun için insanın mutluluk olanağını bir parça güvenlikle takas etmiştir der.⁴¹ Mutluluk çoğu kez muğlâk bir kavram olduğundan bunun oluşturulma zemini her dönemde farklılık arz etmektedir. Bunlardan biri belirsizliğin kendine ahlaken bir kılavuz seçerek yapılmasıdır. Bu durumda belirsizlik ahlaklı insanın asıl zemini ve ahlakın filizlenebileceği tek topraktır.⁴² Çünkü ahlaklı olan ile olmayan arasındaki farkı vererek toplumu bir arada tutacak değerlere gönderme yapar. Ötekine karşı sorumlu olma ya da olmama ahlaki sorumluluğun çeşidiyle bir arada düşünülerek daha anlaşılabilir. Bu anlamda diğeri(öteki/bilinmeyen) tek ya da çift taraflı olan ayırt etme çabalarıyla özgürlüğün diğeri ile kendisi arasındaki sınırları doğurmuş ve geliştirmiştir.

Toplumsal grupları her dönemde birbirinden ayırmaya yarayan semboller geliştirmenin nevrotik kaynağı, her dönemde insan var oluşunun temel içgüdülerinden biri olan korku duygusuyla özdeşleşmektedir. Korku her dönemde yaşamsal varlık alanının biri ile diğeri arasındaki sınırını bilinmeyenin kendi kaynağında bulmaktadır. Korku adına yapılanlar, bilinmeyene bir sınır koymak adına yapılmaktadır. Buna her dönemde o dönemin kendi ayırt edici ayırmsallaştırmasından esinlenerek farklı anlamlar ve yorumlamalar getirilir. Yalnızca şunu belirtmek önemlidir ki korku etmeni insan var olduğundan beri onun doğasında vardır. Onun tanımlanışı genelde bilinmeyenden bir kaçış çabası olarak değerlendirilebilir. Bu şekilde o saldırgan ve rahatsız edici bir kimliğe sahiptir. İnsan onunla arasında mesafe koymayı seçer ve bütün tarihsel devirlerde onu bir bilinmeyen havuzu olarak dışarıda bırakmayı dener. İnsan olmak demek aynı korkmak, korkuyu tatmak demektir.⁴³

Korkunun odak noktası modern öncesinden modern döneme geçişte değişiklik göstermektedir. Modern öncesinde korkunun yaratıcısı insanın üstesinden gelemediği dış güçler(yağmur, gök gürültüsü, vahşi hayvanlar vs. sayılabilir) karşısında

⁴¹ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.56.

⁴² Bauman, *Yaşam Sanatı*, s.159.

⁴³ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.143.

gerçekleşirken; modern dönemde bunun kaynağı onun yaratıcısı olanlar tarafından anlaşılabilir.⁴⁴ Ancak orada hükmedemediği şeyler sonradan akılla ve daha çok din merkezli olarak çözülebilen durumlar haline gelirken burada yaratıcısı kendisi olduğu gibi aynı zamanda ondan kurtulması kendinden uzakta tutabildiği, tanımlayabildiği, dışarıda bırakmayı seçebildiği oranda mümkündür. Korkunun belirleyicilerini göz önünde bulundurduktan sonra ona bir tanım yerleştirir. Ötekiler hayatta kalmayı destekleyenler ve tehdit edenler diye ikiye ayrılır. Türün uzlaşamaz ve karşı konulamaz girişkenliği, daha akla uygun ve yönetilmesi daha kolay kabullere özgü çıkarılara bürünmüştür. İçerisi ve dışarısı böylece olur ve sınırları çekilir. Bu anlamda içerisi birlik, paylaşım ve karşılıklı sevgiyken; dışarısı boşluk, uyanıklık ve kavgadır.⁴⁵ Bu, öteki ya da bizim bu çalışmada ele aldığımız biçimde ve daha bilinen ifadesiyle ‘yabancı’ya tekabül eder.

Geçmişte insanın dışında gerçekleşen olaylar dışarıdan bir tehdit ya da korku yaratıcısı kabul edilirken; modern dünya içerisinde bireylerin bizatihi kendilerinden aynı grup içerisinde yaşamaktan kaynaklı gelişen korku ve tehlikeler mevcuttur. Anthony Giddens’in modern dünya içerisinde imal edilmiş bir risk doğan tehlikenin⁴⁶ varlığından söz ettiği durum bu tür açıklama çabası içerisinde anlamlı olabilir. Bu imal edilmiş risk toplumsal olarak yeniden üretilerek sürekli etkilediği alanı genişletir. Bunun bir sonu olmadığı gibi bundan bir kurtuluş yolu da yoktur. Ayrıca her seferinde boyutu daha da gelişir. Tıpkı bunun gibi imal edilmiş bir risk faktörü yabancı algısında anlaşılabilir. Toplumsalın içinde ve dışında, bizimle ve bizsiz, ancak bizim yarattığımız isimle var olan ve sürdürülen; dışarıda olan ve zaten orada bırakılması gereken yabancı bu şekilde anlaşılabilir.

İnsan var oluşu güveni kendine tatmin edici bir yaratım nesnesi seçerken her şeyin bilinen yapısına bir de bilinmeyeni ekleme gayretindedir. Bu gayret, belirsizliğin insan olarak bizlerin varlığını tamamlayan, sürdüren ve sürdürmeye gayret eden akli mülahazalarında kendimizden bir parça olarak yaratmayı arzu ettiğimiz bir durumdur. Öyle ki, bilineye duyulan arzunun varlığı ne kadar güçlüyse, bilinmeyene duyulan teminat ve onu insanileştirme ve bizden biri haline getirme de o kadar bizimledir, bizsiz

⁴⁴ Bauman, s.146.

⁴⁵ Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.54.

⁴⁶ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, (Çev.: Tuncay Birkant), Metis Yayınları, İstanbul 2000, s.154.

düşünülemez. Bu şekilde insanı diğer varlıklardan ayıran ve onu bir biçim haline getiren düşünme edimi uygulanma ve sorgulanmayı ancak varlığa duyduğu güven ve güvensizlikten alacaktır.

Yabancılar bilinmeze, belirsizliğe ve tahmin edilemeze karşı içimizde taşıdığımız korkuya isabetli ve işe yarar bir çıkış kaynağı sağlar. Yabancıları kovarak biz belirsizlikten ortaya çıkmış güvensizliği bir süre de olsa sustururuz.⁴⁷ Belirsizliğin kaynağını saptamak dünyayı daha yaşanılabilir kılmak için gerekli olanı sağlamak adına yapılır. Bu şekilde insan olarak var olmanın karakteristik düzenine -ki bu modern dünyada yapay anlamda bir düzensizliktir- odaklanır.

Yabancılık(ve genelde farklılık), haz veren bir deneyim ve estetik bir tatmin kaynağı olarak; öteki kutupta, yabancılar, insanlık durumunun kırılğanlığının ve belirsizliğinin dehşet verici bir cisimleşmesi olarak inşa edilmeye devam edecektir.⁴⁸

Sınıra dâhil etme ve dışarıda tutma insanların birbirlerine sorumluluklarının başlangıç ve bitiş noktalarını gözle görülebilir ve güvenilir kılar. Böylece bir ‘yabancı’ imgesinin yaratımında olduğu kadar işletebilmesinin önündeki engelleri de algılayabilir bulundurmamızı gerektirir. Yabancıların genelde dışarıdakilerce ortaya çıkarılan varlığı uygulamada gündelik yaşamın çeşitli dilimlerinde kendini gösterir. Rutinleşen sabitlikler yabancıların algılanan varlığını hapsederken onu dışarıda tutma noktasında sabitlenir. Böylece toplumsal yaşantımız iç mekânlarda devam eder.⁴⁹ Gündelik yaşamı insanileştirme onu bizim algılayabileceğimiz şekliyle her gün yinelenen sabitliklerini yakınında, bize en çok benzediğini iddia edebileceklerimizle aynı mesafede tutar.

Uygarlığı oluşturan iki zıt kutuptan -biri olumlu diğeri olumsuz; ancak biri olmadan diğerrinin anlaşılamayacağı ve var olamayacağı- birini yabancı -olumsuz- oluşturur. Bu zıt kutup belirsizlikten hareketle yaratılan, sürdürülmeye çalışılan ya da sürdürülmesi zaten gerekli olan toplumun varlığının dışında kaldığı içindir ki; farklılığıyla her dönemde ayrı bir pozisyonda görülmesi ve bırakılması zorunludur. Ayrıca yabancı sırf bir yabancı olduğu için özgürlüğüyle içinde bulunduğu gruptan

⁴⁷ Zygmunt Bauman, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, (Çev.: Pelin Sıral), Habitus Yayıncılık, İstanbul 2011, s.169.

⁴⁸ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.121.

⁴⁹ Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (Çev.: Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul 2009, s.227.

ayrılır.⁵⁰ Grupta aynı grup içindekiler kendi kimliklerini yaratmaya yarayıcı bir tür kimlik bilinci geliştirmişlerdir. Dil, din, tarih, gelenek bunlardan birkaçı olarak ele alınabilir. Grubun kararları grubun içindeki bireylerle uyum içinde olmalıdır. Çünkü cemaat türü birliktelikler ancak aynı duyguları paylaşmaları ve buna uygun olarak da benzer davranışı geliştirmeleriyle diğerlerinden ayrılırlar. Bu şekilde bir grup ya da topluluk bilinci ötekinden farklılaşır. Ancak yabancıya buna riayet etmesi gerekmez. Yabancıya farklı olması onun gruptan ayrı davranışlar sergilemesine bir sınır getirmez. Bu şekilde onu ancak toplum içerisinde daha da fark edilebilir kılar.

Yabancıya soyut bir kişi olmasıyla nesnel olandan ayrılması⁵¹ organik bağlarla bağlanmış bireylerden farklı bir yerde konumlanmasıyla kendini gösterir. Yabancı soyutluğuyla sabitlenemez, sabitlenemediğinden dolayı da anlaşılabilir. Bundan dolayı aynı grup içerisindeki ortak bağların dışında anlaşılabilir ve anlaşılması gereken ayrırlılığıyla dışarıdan gözlemlenebilir ve ancak dışarıda olmasıyla tanımlanabilir.

Yabancıya bir kavram olarak sosyal bilimlerin literatürüne girişi bilinmeyen bir ad verme ve onu diğerinden ayırt etme girişiminin bir sonucudur. Her ne kadar böyle bir çaba (bilinen ile bilinmeyen arasında ayırım yapma) modern öncesinin de tanımlayıcılarından biri olsa da, özellikle bu çabanın rasyonel bir zemine oturması ve açık bir şekilde tanımlanması modern dönemlere rastlar. Bunun görünürdeki nedeni ayrımsallaştırılan toplumsal ikililiklerin rasyonel bir toplumun vazgeçilmezleri olması dolayısıyladır.

Simmel'in işaret ettiği gibi "yabancı" kavramının bizim bu çalışmada ele aldığımız biçimiyle dile getirilişi modernliğin ortaya çıkışıyla birlikte söz konusudur. Modern öncesinde yerel topluluklar arasında yabancı, bütünlüklü kişiye(dışarıdan gelen ve potansiyel olarak şüpheli) tekabül eder. Modern toplumlarda ise bütünlüklü insanlar olarak içeridekiler onlarla etkileşime girmez.⁵² Bu şekilde karşılıklı bir yabancı kavramı tanımlanması adı altında dile getirilenler toplumsal yaşamdaki temel kabullerin simgesel yer değiştirmesiyle doğrudan alakalıdır. Zira modern yaşam içerisinde simgelenen kent yaşamı modern öncesiyle dile getirilen kır yaşamından oldukça farklıdır. Homojen birliktelikten heterojenliğe doğru hareketlenen toplumsal uzamdaki dönüşümler en çok

⁵⁰ Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.151.

⁵¹ Simmel, s.152.

⁵² Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.76.

yabancınn algılanma ve anlamlandırma çabalarını etkilemiştir. Eskiden aynı toplum içersinde bulunmasının zararsızlığıyla modern anlamda bir tehdit mekanizması olarak dile getirilmezken; bugün yabancıların çoğu var olan kimlik tanılarında artık her yerdedir.

Ekonomik faaliyetlerin bütün tarihinde yabancı her yerde tüccar olarak görünüm sergiler. Grup içindekilerce sağlanamayan ihtiyaçlar dışarıdan birinin desteğiyle gerçekleşir. Tüccarın varlığı, grup içindekilerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri açısından önemlidir. Tüccar faaliyet alanı içersinde çok daha belirgin bir özellik taşımazken onun bir yabancı olarak varlığı ticaret yaptığı alanda uzun süre kalmasıyla fark edilir. Özellikle modern dönem ve sonrasında, yabancınn grup içindekilerce farkında olunmayan varlığı, modernitenin sabitliğe, sınırlılığa ve değişmezliğe yaptığı vurguda onun sürekli değişen, sınırlandırılmayan ve sabitlenemeyen varlığı düşünüldüğünde önemli bir ayırt edici olarak görünmektedir. Zira belli ve sınırlı bir toprağa sahip olmamasıyla ve grubun dışında olmasıyla diğerlerinden ayrı kalır.⁵³

Yabancıya koyulan vergiler modern dönem boyunca birçok toplumda belirginlik kazanır. Örneğin Ortaçağ boyunca Frankurt ve başka yerlerde Yahudiler'e konan vergi gibi özel vakalara da rastlanır. Hristiyan yurttaşların ödedikleri vergi verili bir zaman dilimindeki servetlere göre değişirken, tek tek bütün Yahudiler'in ödeyeceği vergi önceden belirlenmişti. Bu miktar sabitti, çünkü Yahudi'nin toplumsal mevki belli nesnel içeriklerin taşıyıcısı olmasıyla değil, Yahudi olmasıyla belirleniyordu.⁵⁴ Hristiyanlar tarafından Yahudiler'in sırf Yahudi olmaları gibi Müslümanlar (Osmanlı İmparatorluğu) da yabancıları daha çok dinden kaynaklanan bir ayırt etme çabası olarak diğerlerinden farklı şekilde vergilendirilmişlerdi.

Özellikle 20. yüzyılda çalışmayan sınıfların tanımlanmasında yabancı ön plandaydı. Çünkü modernizmin üretime yaptığı övgü, işbirliği ve çalışma sayesinde ayakta durmaya çalışan sınıfın aksine bu insanlar çalışmayı tercih etmedikleri için toplumun dışındaydılar.⁵⁵ Görüldüğü gibi sadece bir köken tanımlaması ya da safi bir

⁵³ Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.150. Bunun klasik bir örneğini Simmel Yahudi tüccarlardan yola çıkarak vermektedir. Simmel, s.150.

⁵⁴ Simmel, s.153-4.

⁵⁵ Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, (Çev.: Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999, s.100-101. İngiltere örneğini içine alan benzer bir açıklama çabası için bakınız: Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.54.

ırk yabancının tanımlanmasında bazen yeterli değildir. Bunun yerine topluma yabancı ve toplumun dışında olan her şey ona yabancı ve düşman addedilip dışarıda bırakılabiliyordu. Ancak bu bizim yabancıyı tanımlarken söylediğimiz ya dışarıdan başkalarının (ki çoğunlukla bu yöndedir) ya da içeriden kendi isteğiyle toplumdan dışlanan bireyden ikinci tanıma uymaktadır. Zira çalışma toplum olabilmenin bir temel kabulü olarak onun içerisinde yer almayı ve işlevsel olabilmeyi gerektirir.

1.3. YABANCIYI KAVRAMSALLAŞTIRMA ÇABALARI

Modern dönemde korkunun kaynağını yok etmek adına yapılanlar, insan varlığının ilk zamanlarından beri var olan düşünme ve kendi düşündüklerini sistematize ederek uygulaması yönüyle diğer eylemlerinden ayırır. Korkunun kaynakları sınıflandırılırken her dönemin ayırt edici mekanizmaları etkili olduğu gibi dönemi diğerlerinden farklı kılan o insanların deneyimleri ve kültürüdür. Korkunun kaynaklarından biri kuşkudur. Diğerinden duyulan kuşku ve bundan kaynaklı gelebileceği varsayılan tehlikeler yabancının sosyal bilimler literatüründe kendine farklı bir konum edinmesinde önemli bir yer teşkil eder. Kuşku duymak ötekini kendimizin dışında olduğunun farkına vardırıp, ayırarak onun ne olduğunu sorgulamamıza yol açar. Tıpkı bunun gibi Montaigne yabancı olana karşı kendini savunmanın bir yolu olarak kuşkuculuğu dile getirir.⁵⁶ Yabancıyı içten gelen bir kuşkunun dışa yansıması olarak bir tehdidin odağı olarak görme ona duyulan korkunun kaynağını sorgulamamıza neden olacaktır.

18. yüzyılda felsefi düzeyde bir bireycilik oluşmuştur. Simmel'in daha sonra gözlemlediği gibi bu bireycilik, insan kimliğinin sonsuz değişebilirliğini sınırlayan bütün kısıtlamaların 'yapay olarak üretilmiş eşitsizlikler olduğunu ve bunların tarihsel rastlantısallıkları, adaletsizliği ve kişiye yükledikleriyle beraber yasaklandığında, kusursuzluğa ulaşmış insanın ortaya çıktığını' varsayıyordu.⁵⁷ Bu var sayılan birliktelik içerisinde toplumu ayırmsallaştırma ve açıklama ele alınabilir ve okunabilir bir döküman olarak ortaya konulmuştur.

⁵⁶ Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, (Çev.: Nihat Ünler), İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.245.

⁵⁷ Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.123.

Johannes Fabian’a göre modern perspektif öteki ile kendi arasına bir duvar örmüştür. Bu noktada ‘bizzat duvarlara ve sınırlara sahip olma nosyonu süreksizliğe dayalı düzen ve onun anlamını yaratır. Ötekinin tanımlanması Bauman’a göre kendisinden aşağı ve aslında geçici ve –ortadan yok oluşuna kadar- gayri meşru statüde olanın apriori karşılaştığı bir yolla yapılır. Aklın rehberlik ettiği ilerleme yürüyüşü çağında ötekinin betimlenmesi böyle bir kararın karşılığı olmuştur.⁵⁸

Yabancılarla akademik çalışma sık sık bir sosyolojik şekil olarak yabancı formülasyonunda Georg Simmel’in otoritesiyle bilinir. Simmel’e göre sosyoloji toplumdaki çok bireyle ilgilenmelidir. Öyle ki toplumu birkaç bireyin etkileşime girmesiyle tanımlar. Buna bireyler arası etkileşimin örgütlülüğü ve anlamlılığının toplumsal oluşumun kaynağı gerekçesiyle dayanır. Bireyler arası etkileşimde bu etkileşimin örgütlülüğü ve anlamlı bir şekilde uygulandığı yol bütün toplumsal oluşumların kaynağıdır.⁵⁹ Onun bu açıklaması toplumsal yapıyı analiz ederken bireyden hareket etmesinin haklı gerekçelerini bize verir. Buradan kalkılarak bir yabancı açıklaması da yine aynı doğrultuda olacaktır. Simmel bir toplum ya da grup içinde yok edilebilecek birisi olarak yabancıyı tarif eder. Bir yabancı Simmel’e göre, aynı zamanda yakın ve uzak bir kişidir. O bir aylak değildir. ‘O bugün gelen ve yarın giden gezgin’ gibi değil, daha ziyade ‘bugün gelen ve yarın gitmeyen’⁶⁰dir. Toplum tarafından üretilen ya da yok edilen ahlaki sorumluluk biz ve öteki arasındaki sınırı belirginleştirerek onlar arasındaki farklılığı derinleştirir. Simmel yabancı kavramını açıklayabilmek adına dost ve düşman kavramlarından bahseder. Dostluk ve düşmanlığı toplumsallaşmanın iki şekli olarak tarif eder.⁶¹ Öyle ki biri olmadan diğerinin varlığı tanımlanamayacağı gibi her biri diğerinin tanımlanmasında önemli bir ayırt edici mekanizma olarak işlev görür. Yabancı bunların dışında farklı bir statüye sahip olarak ahlaki sorumluluğun dışında kalır. Bu şekilde bilinmeyen ve mümkün olduğunca dışarıda bırakılması gereklidir.

⁵⁸ Peter Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005, s.83-84.

⁵⁹ Ahmet Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s.106.

⁶⁰ Poul Poder, Michael Hviid Jacobse(Editor By), *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, s. 156. Aynı vurgu birçok yerde mevcuttur. Aynı açıklamaların farklı tezahürleri için bakınız: Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.149. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.82.

⁶¹ Bu vurgu yabancıyı toplumsallaşmanın kendisini tehdit eden bir öge olarak Bauman tarif eder. Karar verilemeyenleri Derrida’dan yola çıkarak ‘felsefi (ikili) karşıtlığı dâhil edilmeyen, buna direnen ve bunun düzenini bozan ancak üçüncü bir sınıf da oluşturmayan’ olarak açıklar. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, ss.76-78.

Simmel'in yabancılık, para ekonomisi ve akıl arasındaki kopmaz bağı ilişkin açıklamasının gösterdiği gibi modern yaşam yabancılar olmadan yapamaz. Modern yaşamın sürmesi için yabancıların korunması ve geliştirilmesi gerekir. Yabancılar olmadıklarında bile bu gerekçeyle icat edilirler ve modern yaşamda tekrar dolaşıma sokulurlar.⁶² Bu şekilde yapay düzenin temel sağlayıcıları oluşturulmuş olur. Modern öncesi düzenin çöken varlığı yeniden kendini var edebilmek adına ancak bu şekilde desteklenir.

Simmel'in toplumsallaşmasının içeriğini karşılıklı formlar oluşturur. Bu formlar toplumun kendisini vererek toplumu bir arada tutmanın ilişkileri sunar. Gizlilik tartışmasında kamusal dünyanın yanında mahrem özel bir dünya yaratılır. Bu yabancıların dışarıda bırakılmasının sırrı paylaşanlar adına bir ahlaki dayanışma duygusu yaratılmasına yol açar. Toplumsallaşma bu anlamda bireyleri bir arada tutan bir dayanışma duygusu yaratmıştır. Simmel'in toplum anlayışı buradan yola çıkarak düalizmler etrafında kurulmuştur.⁶³ Toplumu bir arada tutmak için müphem olanı dışarıda bırakmak ve paylaşılan değerleri bu şekilde bir araya getirmeye çalışır.

Bauman'ın çokça etkilendiği isimlerden biri olan Simmel'e göre yabancı grubun kendisinin bir unsurudur. Tıpkı yoksullar ve iç düşmanlar gibi... Ancak burada ayırt edilmesi gereken hem gruba mensubiyetinin bir göstergesi olarak dışarıda kalması gerektiği hem de onunla karşı karşıya gelmeyi içeren bir unsur⁶⁴ olmasıdır. Bu açıklama grubun kendi kendine aidiyetini ispatlarken bir dış varlığa (her ne kadar korku veya tehdit kaynağı olsa da yaslanılan varlığına) gereksinimiyle kavranabilir.

Helmuth Plessner uygar ilgisizliğin yansımasının bir uğrağı olarak yüzün kaybolmasından bahseder. Simmel ise buradan yola çıkarak tüm yüzlerin bulanıklaştığı, şekilsiz ve tek biçimli nefret ve antipatinin karıştığı bu ilgisizliğin yabancılar arasında yaşamaya içkin olan tehlikelere karşı doğal bir savunma olduğunu belirtir.⁶⁵ Bu

⁶² Bauman, *Postmodern Etik*, s.195.

⁶³ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (3. Baskı), (Çev.: Osman Akınbay), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010, ss.146-148.

⁶⁴ Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.149.

⁶⁵ Bauman, *Postmodern Etik*, s.190-191. Başkasının belirişi dediğimiz fenomen aynı zamanda yüzdür. Yüz dünyamıza tümüyle yabancı bir alandan, bir mutlaktan geçerek girer. Bu mutlak asıl yabancılığın bizzat adıdır. Soyutluğu içinde yüzün anlamı kelimenin tam anlamıyla sıra dışıdır. Emmanuel Levinas, *Sonsuza Tanıklık*, (Çev: M.Atıcı, M.Başaran, G.Çankaya, Z.Direk, E.Gökçayan, Ö.Gözel, C.Haşimi, U.Öksüzan, C.Uslu, H.Yücefer), Metis Yayınları, İstanbul 2003, s.137-138.

savunma birlikte yaşamının dengelendiği bir toplumsal evren yaratarak diğeriyle bir arada olmanın haklı sebeplerini belirtir.

Modernite, özellikle toplumsal kimliğini ve toplumsallığını düzene teslim etmenin bir yolu olarak kendine, kendi içerisindeki gruplara, kişilere isimler vererek ‘dışarıdaki ve içerideki’ arasında bir ayırım yapma gereğinde bulunmuştur. Bunlardan biri, içerideki, hiç kuşkusuz ‘ben ve öteki’ arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Bunlar toplumsallaştırmanın oluşturucusu ve devam ettiricisi olarak Bauman’da Simmel’den yola çıkarak ‘dost ve düşman’ olarak sergilenir.⁶⁶ Toplumsallaşmada bu ikisi arasındaki ilişkilerle bireyler kendilerini ifade ederler. ‘Dost ve düşman’ her biri diğeriyle yaratıcısı ve tanımlayıcısı olarak kendiliğini ispatta önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca geleneksel toplum yapıları içeridekini tanımlarken ve onu kendinden bir parça sayıp dışarıdakini mümkün olduğunca dışarıda bırakma veya asimile etme eğilimindedir. Simmel’e göre yabancı, uyumsuz ve hoşla gitmeyen bir ‘yakınlık ve uzaklık sentezi’dir.⁶⁷ Bu şekliyle Bauman’ın yabancı da Simmel’in yabancıya benzer. Her ikisi de çok uzak ve yabancıdır, bir komşudur. Yani bize benzemez.⁶⁸ Her ne kadar Bauman’ın yazılarında belirgin olmasa da modern ve postmodern toplumlarda onun pozisyonu sırayla bir üretimdir.⁶⁹ Bunu modern çağ boyunca Bauman’ın tasnif ettiği şekilde ‘yabancı’ kimliği üzerinden açımlayabiliriz. Yabancı modern çağ boyunca; geride bırakılan, yok sayılan ve hatta yok edilmesi gereklidir. Yabancıyı belirginleştirme ve yok etme çabalarında hiç kuşkusuz teknoloji ve pozitif bilimler (özellikle tıp ve biyoloji) etkilidir. Kimi zaman bu damgalama, etiketleme olarak ifade edebileceğimiz toplumdaki gruplara, kimi zaman iktidar elinden bütün bir topluma hasredilen savaşlar, soykırımlar, etnik ve dini çatışmalar vs. olarak sağlanmıştır.

Yabancılar Bauman’ın seçmenleridir. O onların yüzlerini bize göstermez. Bauman evrensel yabancıyı gözleri arkasına bizi alır. Bu yabancı görüşüyle dünyayı bize gösterir.⁷⁰ Dahası buradan hareketle moderniteye yönelik eleştirilerini ve

⁶⁶ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 76. Ele aldığımız biçimiyle Bauman’ın yabancı kavramına yönelişi 1950-1960’dan itibaren hissedilir olmuştur. O, kurallı ve saf dünyanın kirlisi olarak sosyal yapılarda, kültür ve kimlikte yabancıyı 1973’te *Kültür ve Uygulama* kitabında irdelemiştir. Poul Poder, Michael Hviid Jacobsen(Editor By), *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, s. 155.

⁶⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 19.

⁶⁸ Poul Poder, Michael Hviid Jacobsen(Editor By), *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, s. 157.

⁶⁹ Poul Poder, Michael Hviid Jacobsen(Editor By), s. 158.

⁷⁰ Dennis Smith, *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*, Polity Pres, Cambridge 1999, s.581.

postmodernitedeki yabancınn değişmez sürekliliğini bütün bir dünyada kabul etmeye ve aynileştirmeye çalışır.

Bauman'ın bütün bir söylemsel analizi ve eleştirileri temelinde önceki dönemlerle benzer bir arayıştan kaynaklıdır: düzenin yeniden tahsisi. Bu akılla doğaya karşı kazanılan zaferin yeni bir birliktelik yaratma (unutulmamalıdır ki korku, sevgi gibi duygular topluluğun srdrcleridir) umuduyla insanın tekrar kendini aynı grupta hissetmesini sağlayacak gereksinimdir. Böylece kendisinden korkulan yeni bir korku metaforu aynı birlikteliğin sağlayıcılarını sunacaktır.

Yine buna benzer bir kavramsallaştırma R. Sennett'te bulabiliriz. Ona göre kamusal alanda taraf olmak insanların karşılıklı ilişkilerinde cemaat ruhuna bağlı olarak ötekinin ruhunun yaratılmasıyla sonuçlanır. Cemaat ve kamu taraftarlık yaratarak 'kardeşliği' engelleyen bir gücü devreye sokar. Böylece toplumda iki grup ortaya çıkar: biz ve yabancılar. Bu durum ancak kişiselliğin ve bireyselliğin yükseldiği alanlarda mümkün olur.⁷¹ Bu anlamda yabancı metaforunun oluşum ve gelişim izleklerini Avrupa'da bulmamız çok da şaşırtıcı olmaz.

Goffman'ın 'leke' nosyonu olarak tarif ettiği kavramı kullanmaktaki amacı farklılığa yapılacak vurgudur. Lekenin göstergeleri özde silinemezken; bundan kurtulabilmenin tek yolu leke gstereninin zararsız ya da tarafsız olarak yeniden yorumlanması ya da bunun öneminin tamamen reddedilerek toplumsal görünmezliğe kavuşturulmasıdır.⁷² 'Leke' metaforu özellikle modern dönem içerisinde soykırımın önemli bir gerekçesi olarak sunulmuştur. Sadece ele aldığımız dönemde bunu Hitler'le sınırlayamayız. Benzer bir rnek Stalin için de verilebilir. Hitler bu anlamda ırkı temiz bir toplum haline getirmek, Lenin ise sınıfı temiz bir toplum haline getirebilmek⁷³ adına kendilerine, benzer kalkış noktaları seçerler.

Goffman'ın yukarıda açıklamaya çalıştığımız leke losyonuna benzer bir tanımı zben'in Alevilik konusunu açıklamaya çalışırken kullandığı kavramsal perspektifinde de görmekteyiz. 'Kir ya da kirlilik' olarak sunulan tanımın oluşturulma zemini incelendiğinde, fiziksel ya da psikolojik olarak toplumsal bir bağlam içersinde üretilmiş

⁷¹ Ali Akay, *Postmodern Görüntü*, (2. Basım), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s.166.

⁷² Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 92-3.

⁷³ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.258.

olduğu görülür.⁷⁴ Leke toplumsalın yaşama dönük bütün söylemleriyle aynı birliktelik içerisinde üretilir. Bunun gibi kirlilik kavramı da bütün bir toplumsalın içerisine yerleştiği kavramlarla bir arada değerlendirilebilir.

Goffman'ın "uygar ilgisizlik"⁷⁵ tanımı modern toplumun günlük yaşamında yabancının karakterize ediliş biçimiyle doğrudan ilişkili olarak anlaşılabilir. Zira modern dünyada artık yabancı her yerdedir ve bu durumun bir sınırlaması olmadığı için bireyler karşılıklı olarak kayıtsızlık biçimine bürünmüşlerdir. Her gün onlarca yüzlerce yabancıyla bir arada geçirilen birliktelikler toplumsal çevrenin dönüşümünün kabulüyle bir arada gelişir. Goffman bunu karşılıklı olarak "ışıkların söndürülmesi"⁷⁶ diye adlandırır. Yine Goffman'ın bir diğer tanımlanmasında uygar ilgisizlik "odaklanmamış etkileşim"⁷⁷ olarak adlandırdığı şeyin temel karakteristiğini oluşturur. Bu toplumsal etkileşimin örtük biçimini karakterize eder. Zira bilinçsiz ve istençsiz yapılan günlük etkileşimin farklı etkileşimleriyle gelişir.

Douglas 'sümüksülük' kavramını özgürlüğün yitimi ya da özgürlüğün tehdit altında ve her an kaybedilebilir olması korkusunu yansıttığını düşünür. Ona göre 'yabancının sümüksülüğü' ve dışlama siyaseti kutuplaşma mantığından artan 'iki ulus, iki dalga' koşulundan çıkar. Kutuplaşma bireyselleşme sürecini 'öteki ulus' için -kimlik inşasının gereken kaynaklara ve de vatandaşlık araçlarına ulaşması engellenen mazlumlara için- gerçek ve radikal 'yerinden etme' sürecini teşvik eder.⁷⁸ Bu yüzden bireyin özgürlüğünün doruksal bir ilişkisi olarak sümüksülüğü gösterir. Bireysellikte bir azalma sümüksülükte bir artmaya söz konusu olurken sümüksülüğün azalmasının da bireysel özgüvenin arttırıcılığını üstlendiğinden söz edebiliriz.

⁷⁴ Mevlüt Özben, *Kirlilik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s.20.

⁷⁵ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.77. Helmuth Plessner de uygar ilgisizlik kavramına değinir. Ancak onun Goffman'dan farkı bunu evrensel uygulamanın özet sonucu olarak yüzde belirginlik taşıyan bir anlama dökmesidir. Bauman, *Postmodern Etik*, s.190.

⁷⁶ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.77.

⁷⁷ Giddens, s. 78.

⁷⁸ Zygmunt Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s.52. Douglas'ın Jean Paul Sartre'ı izleyerek uyarladığı 'sümüksü' varlıkların dünyanın düzenliliğini alt üst eden, onun bölümlerinin saflığını kirleten o inatçı 'aradakiler'in görünüşü, her düzenin temelini oluşturan ve onu kendi içine çekip yutmakla tehdit eden kaosa anahtar deliğinden bir bakıştır. Sümüksülük buradan yola çıkarak kısaca özetlersek bize belirsizliğin kökenini verir. Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s. 46-47. Bauman Yahudiler'in sümüksülüğünün kendisini sümüksüz bir dünya güdüsünün ürünü olarak sunar. Bun göre, Yahudiler'in müphemliği –tasarlanan ve gözetlenen- en azından saydam bir toplumsal düzen için verilen saplantılı mücadele kadar müphemliğin bir özelliğiydi. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.197.

Norbert Elias öğrencisinin (John Scotson) yürüttüğü eski bir yerleşim alanının yakınlarında bir yeni gelenler grubunun oluşturduğu yeni yerleşim yerinde yapılan çalışmada ‘yerleşikler ve dışarıklılar’ çiftini üretmiştir. Bu ikisinin birbirlerinin kimliklerini oluşturmada birbirine kenetlendiğini savunmuştur. Bauman’a göre toplumsal/bilişsel mekândan ‘dışarıklılar’ olarak ayrılan kategoriye atfedilen değişik özelliklerin birleştiği nokta müphemliktir. Onlara yöneltilen tüm özellikler müphemliği belirtir. Dışarıklılar bilişsel mekân oluşturma amaçlarına eşlik eden risklerin ve korkuların toplanma mekânlarını oluştururlar. Dışarıklılar kaosu ve yer değiştirme umutlarının dayandığı kuralların güvenilmezliğinin kanıtıdır.⁷⁹ Böyle bir değerlendirmenin bize sağladığı genel bir kabul çalışmamızın başından beri göz önünde bulundurduğumuz ve değindiğimiz müphemliğe hapsedilen genel bir kişilik versiyonudur.

Yabancıların artışı tüm insan ilişkilerinde bir sıcaklığın düşüşü⁸⁰ olarak görülür. Çünkü bilinmeyen aynı toplumsal bütünde ürettiği şüphe ve korku diğerine kuşku ve korkuyla bakma ve toplumsal mesafe artmasına yol açar. Bu şekliyle toplumda soyutlanan kimlikler içerisini dışarıdan ayıracak semboller geliştirirler. Basit bir örnek üzerinden gidecek olursak bu semboller içerisindeki bir sınır, önce bir perdeyse yabancıların sayısının artmasıyla bir duvar haline gelebilir. Buradaki sınır uzaklığın temsili boyutu ve algılayışında yatar. Zira ne kadar yakın olursa yabancından o ölçüde kurtulmanın gerekliliği daha çok su yüzüne çıkar. Yabancı bizim biz olduğumuz sınırlardan uzakta ve farklı bir yaşam seçtiği oranda korkulması ve toplumdan tecrit edilmesi gereken bir varlık olmaz.

Modern öncesi dönemin kır/kırsal alanlarla bir arada düşünülmesi gibi kent yaşamı da modern yaşamın yansıtıldığı, sergilendiği bir mekândır. Kır yaşamındaki homojenlikler kente geçildiğinde yerini heterojenliğe bırakır. Kent farklı kültürler, kimlikler, yaşam stilleri gibi birini diğerinden farklılaştıran çeşitli özellikteki insanları bir araya getirmektedir. Kentler yabancıların birbirlerinin çevresinde durduğu ve hareket ettikleri mekânlardır. Sürekli görüş alanları içerisinde bulunan yabancıların varlığı

⁷⁹ Bauman, *Postmodern Etik*, ss.196-198.

⁸⁰ Bauman, *Siyaset Arayışı*, s.63.

kesintisiz bir belirsizlik demektir. Bu anlamda yoğun gerilimin kaynağıdır.⁸¹ Yabancınn en gözle görülebilir bir şekilde belirginlik kazandığı alanlar bu alanlardır. Öyle ki varlığının belirsizliği çeşitli insanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanır. Kentlerde tüm yaşam şekilleri değişebilir. Değişmeyen tek şey yabancınn varlığıdır. Bu nedenle yabancınn müphemliğine bir sınır getirmek amacıyla yapılanlar bir örnekle devam edecek olursak kent planlamasıyla kendini gösterir. Kent planlaması onun kentteki varlığını daraltan bir işlev görür. Zira modern yaşamın kendisi kent yaşamıyla özdeşleşmiştir. Bu anlamda planlanan bir kent bütün olarak plansız en yakın şekilde fark edilebilir kılacak ve yok etmeye yöneltecektir.

⁸¹ Bauman, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, s.169. Kent bir sahte karşılaşma alanıdır. Richard Sennett'in deyimiyle 'geniş bir mekân alanları', 'kullanılacak değil içinden geçilecek' alanlardır. Bauman, *Postmodern Etik*, s.192.

İKİNCİ BÖLÜM

ZYGMUNT BAUMAN'DA MODERNLİK VE YABANCI

Modernite aynı zamanda bir risk kültürüdür.⁸² İnsanlar risk kültüründe yaşamının bir gereği olarak toplumda birtakım söylemler ve kabuller geliştirilirler. Bunlar kimi zaman toplumsal ötekiler yaratarak toplum ile öteki, kimi zaman birey ile birey ilişkisi üzerinden ilerleyen aidiyeti tanıma, deşifre etme ve karşındakine anlatma amaçlı oluşturulmuştur. Aslında bu iki sınır arasındaki fark bizatihi aynı toplum içinde bulunan farklı algılama kabullerinden kaynaklıdır. Nitekim her toplumun kendine aitliğini kabulünün yansıması olarak toplumda ötekiler mümkün olduğunca geliştirilir ve sürdürülür. Bunlardan özellikle modernitenin yapısının temel karakteristiği olan ‘milliyetçilik’ devlet tekeli üzerinden bireysel zihniyetlere yansımasıdır. Öyle ki, bu yanılsamanın gelişimi söz konusu olduğunda çeşitli teknolojik dökümanlar (ki modernitenin devamlılığını sağlayan temel araçlardır) buna yardımcı olmaktadır. Bunlardan bu bölümde ele alacağımız ve konumuz gereği Bauman’ın da isimlendirmeye çalıştığı ‘yabancı’ olgusu bu tür bir çağrışımın ürünü olarak bu bölümde ele alınacaktır.

2.1. MODERNİTEDE YABANCININ TOPLUMSAL KÖKENLERİ

Modern dönem içerisinde yabancıyı açıklamaya çalışmadan önce yabancıyı kavramsal bir perspektif içine yerleştirmemizi sağlayan tarihsel ve toplumsal zemin hakkında bir açıklama çabasına gitmeliyiz. Bauman’ın ifadeleriyle, modernlik Batı Avrupa’da 17. yüzyıldaki bir dizi derin toplumsal, yapısal ve entelektüel dönüşümle

⁸² Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 14. Bu kavram yani modernitenin bir risk kültürü olarak ifade edilişi en gözle görülür biçimde Beck tarafından yapılmıştır. Beck böyle bir tanıma yirmi yıl kadar önce insanlığın temel tutumundaki değişmeye-‘açım’dan ‘korkuyorum’a- hasretmiştir. Buradan yola çıkarak oluşan risk toplumu tanıma modern toplumun yenilenme dinamiğinde yaratmış olduğu ekolojik ve bireysel risklerin gitgide arttığı bir sanayi sonrası toplumu anlatmaktadır. Mevlüt Özben, ‘Şimdi’ye Musallat Olan ‘Gelecek’: *Geleceğin Hortlakları ve 3D Modernlik*, Folklor Edebiyat, 18(69), 2012/1, s.184-185. Ancak Giddens da moderniteyi açıklarken böyle bir tanım üzerinden ilerlemektedir. Ayrıca Giddens tarafından bizlere sunulan risk ve tehlike arasındaki ayrımsal perspektif de modern öncesi ve modern dönemi ayrımsallaştırmamızda bizlerin anlam haritalarımız berraklaştıracaktır. Risk ve tehlike aynı şey değildir. Tehlike verili bir kabulü içinde barındırırken ve insanlar bunu sorgusuz sualsiz kabul ederken risk ise geleceğe hükmetme arayışından kaynaklanmaktadır. Mevlüt Özben, *Risk Toplumunda Nostaljinin Kaçınılmazlığı: Güvenilir Bir Yaşam Arayışı ve Nostalji*, Muhafazakâr Düşünce, Ankara 2010, s.17.

başlayan ve Aydınlanma'nın gelişmesiyle kültürel bir proje olarak; kapitalist ve daha sonra da komünist endüstri toplumunun gelişmesiyle de toplumsal olarak kurulan bir yaşam biçimi olarak olgunluğa erişen tarihsel bir dönemdir.⁸³ Bu tarihsel dönemin tipik özelliği akliliğe yaptığı vurguda ve yeni bir düzen arayışında sabitlenir. Bu düzen arayışı geçmişin düzensizlik yükünü arkasında bırakarak yeni bir biçimde kendini gösterir.

Modernite kendini var edebilmek için sıklıkla ikiliklere başvurmuştur. Bunlardan biri düzenin mantıklı olanı, diğeri ise bilinmeyen olarak; kaostur.⁸⁴ Dikkati çeken nokta bu iki kutup arasındaki temel ayrımın genele yaptığı vurguda yatar. Kendi dönemine ait yapılan bütün kavramsallaştırmalar hep genele uyumu konusunda bir bilinen alanı yaratmakla ilgilidir. Genelin dışında kalan bilinmeyen olarak etiketlenerek dışarıda bırakılır. Ve bunun üzerinden yürütülen söylemler o toplum içersinde bulunmaktan kaynaklı olup olmadığına bağlı olarak anlaşılır.

Modern kültür, insanın doğa karşısındaki, “bilinmeyen” ve “belirsizlik” karşısındaki yeteneksizliğini ortadan kaldırmak için ortaya çıkmıştır.⁸⁵ Ortaya çıktığı aklın bir ürünü olarak kendisini geçmişinden ayırıcı semboller geliştirmiştir. Bu semboller arasından doğanın karşısında durabilecek inşalara başvurur. Bu anlamıyla Bauman'a göre modernite yapay bir düzen arayışıdır. Kendine bir kabul noktası seçmek ve değerlendirmek adına bireysel varlığının yarattığı akılla hareket eder. Buna uygun bir sınıflama ve tasnif arayışına girer. Bu şekilde, modernlik yeniden oluşturulan kavramlar ve retoriklere başvurur. Bu yönüyle, modernite 18. yüzyıldan beri dinsel açıklamaları kendisinin zıt kutbu olarak sunar. Ayrıca 19. yüzyılda her şeyin akılla çözülebileceğine dair inanış da dinin gözden düşürülerek yeni bir zaman dilimi içerisinde yerleştirilmesine -Tanrı'nın kaybolduğu- yol açar.⁸⁶ Bu şekilde bu döneme dair oluşturulan kavramlaştırmalar anlam haritalarımızı daha da belirginleştirecektir.

⁸³ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.13. Benzer tarihsel ayırt etme çabaları için bakınız: Immanuel Wallerstein, *Hangi Modernliğin Sonu*, (Çev.: Âdem Palabıyık), “Theory and Society”, Vol. 24, No. 4, (Aug. 1995), pp. 480.

⁸⁴ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s. 19.

⁸⁵ İsa Demir, “Bauman’ın Modernizm Eleştirisi ve Eleştirinin İki Boyutu: Holocaust ve Çalışma Etiği”, *Sosyoloji Notları, 3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, s.33.

⁸⁶ Mevlüt Özben, *Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar(Din-Modernlik Okumaları)*, Kadim Yayınları, Ankara 2012, s.16-17.

Bireyin bütünüyle özerk bir kişilik edinmesi ve bunu toplumda sergilemesi modern dönemlere rastlar. Bu durumu hazırlayan koşulları bilmek bireyselliğin neden ön plana çıktığını anlamamız için bize önemli bir yol haritası sunacaktır. Bu özellikle Rönesans, Reform, Aydınlanma, Fransız İhtilali gibi dönemler okunmadan anlaşılamaz. Ancak bizim çabamız bu türlü bir tarih yazımı değildir. Bu nedenle bir yabancı kimliği ancak hazırlayıcılarıyla bir arada değerlendirilmelidir.

2.1.1. Müphemden Kaçış ve Düzene Teslimiyet Çağrısı Olarak Modern Öncesi Çağ'a Kısa Bir Bakış

Tarihsel dönemlerin her birini diğerinden ayıran karakteristik özelliklere baktığımızda her dönemde bilinmezlik metaforunun içeriğinin değiştiğini görürüz. Yaşam bilinmezlik ve en önemlisi de bilinmeyenin bilinmezliğini açığa çıkarmak suretiyle insanlar tarafından bilinilebilir kılmak ve hatta kaygı uyandıran varlığından kurtulmak amacını taşımıştır. Buradan yola çıkarak Radin'e göre ilkel insan sadece yaşamın bilinmezliğinden korkar.⁸⁷ Bu nedenledir ki, açıklanma yapılacak bir tanım bize bireyin bizatihi kendisine ve bundan yola çıkan doğasına duyduğu endişenin tezahürünü verir.

Düzen ve güvenin vazgeçilmez cazipliği insan varlığını, bütün tarihsel dönemlerde kuşatmıştır. İnsanoğlu, belirsiz olduğunu düşündüğü her şeyden sıyrılarak kendi tabiatına uygun bulduğu her şeyi hayatında yeniden dolaşıma sokmak için farklı çabalar göstermiştir. Modern dönem öncesinde bunlardan biri, aynı grup içerisinde bulunmaktan kaynaklı 'paylaşımlar'dır. Paylaşımlar bireylerin toplumsallaşmalarında, diğerleriyle iletişimlerinde bir bilinen sahası yaratarak her edimin diğerleriyle bir arada ele alınmasında, güvensizliğin korkutucu bilinmezliğinin sona erdiriciliğine yardımcı olurlar. Bauman'ın 'yoğun sosyallik' olarak adlandırdığı bu durum, modern öncesinde güvenliğin sağlayıcılığını yaparak, önemli bir ayırt edicilik sunar.⁸⁸ Bu da insan varlığını bilinmeyi ortadan kaldırmasında önemli bir destekleyici mekanizma olarak işlev görür. Böylece ortak bilinmeyi manipüle etme ve onu sona erdirmeye önemli bir görev üstlenir.

⁸⁷ Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular, s.17.

⁸⁸ Bauman, s.52.

Birlikteliğin önemli bir ayırt edicisi olarak aynı geçmişi paylaşmaktan kaynaklı gelenek de bilinmeyi yok etmede önemli bir öge olarak karşımıza çıkar. Gelenek, farklılıklara bağlı olarak oluşturulan normalleştirme perspektifini insanlara aşilayarak insanların bir çeşit güvenlik ajanları⁸⁹ işlevi görmelerine hizmet eder. Bilinmeyi yenmek konusundaki kuşku ve kaygılar aynı perspektif içersine yerleştirilerek kendi güvenliklerini bir diğlerinin güvenliğiyle dengelemeye aracılık eder. Bu şekilde güvenliğin toplumsal rasyonalitede var kılınması tamamen bir denge profiline sığdırılarak ve bütün bir topluma yayılarak anlaşılabilir. Yine fiziksel mekân ile toplumsal mekân paralellik gösterir.⁹⁰ Bu şekilde mekânda bir ayrımsallaştırılmanın olmaması aynı toplum içersinde sürdürülen yaşamın göğüs gelinen bilinmezliklerinin sona ermesiyle anlaşılrlık kazanır.

Bilinmeyi yok etmenin bir de teolojik yorumu mevcuttur. Korkulan şeye bir isim verilmesi ve bunun üzerinde Tanrı'ya yapılan atıflar modern öncesi düşün dünyalarının en önemli ayırt edicilerindendir. Karşılaşılan her bilinmeyenin açıklanması ve aynı kültürel sahada sona erdiricilerinin bulunması mümkün olmayınca onu açıklamak için insan varlığı üstünde bir üst benliğe ihtiyaç duyulur. Burada Tanrı devreye girer. Tanrı açıklayamayan her şeyin içinde hapsedilmesiyle, bilinmeyenden kurtuluşun nispeten daha kolay bir yolunu sunmaktadır. Özellikle doğanın korkutucu varlığından duyulan endişe doğayı açıklamak için Tanrı'ya sığınılması yine o dönem yöneticilerinin iktidarlarının koşulsuz bir sağlayıcısı olarak gördükleri dinden faydalanmaları da modern öncesi dönemin önemli ayırt edicilerindendir. Bu şekilde dine bağlı müphemlikten kurtuluş bu dönemin en önemli özelliklerinden biri olarak yaşama anlam katmada önemli bir tampon mekanizma işlevi görür.

Hükümdarların isimlerinin Tanrı'yla bir arada ele alınan varlığı, halkın onlara duydukları koşulsuz güven ve sorgulanmayan iktidarlarının destekleyicisi olmuştur. Zira aklın sorgulamaya karşı temel oluşturduğu bir dönemden farklı olarak din sorgulamayı reddeder. Bu şekilde mutlak itaati gerektirir. Tanrı'nın iradesiyle yaratılan bir düzen fikri mükemmelliği içersinde denetlemeyi ve düzeni de beraberinde getirir. Buna aykırı bir düşünce bu şekilde bakıldığında kabul edilemez ve akla uygun

⁸⁹ Doğa Başer, *Zygmunt Bauman'da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam*, s.30.

⁹⁰ Bauman, *Postmodern Etik*, s.185.

gerekçeleri mevcut değildir. Zira egemen düşünce biçimi Tanrı'ya koşulsuz itaati gerektirir. Ve bu şekilde Tanrı'nın inayetine bırakılan düzen sorgulanamaz.

Ayrıca bir bilinmeyen ve korku mekanizması olarak 'ölüm' her tarihsel devirde korkutucu bir öge olarak eklemlenmektedir. Çünkü varlığımızı cisimleştirdiği ve bu şekliyle duyumsayabileceğimiz bedenimizin yok olacağı anlamına gelen ölmüş beden iğrençtir, tiksinti verir. Modern öncesini diğerlerinden ayıran Malinowski'ye göre ölü(m) karşısında korku iğrenmeyle bir arada en ilkel halklarda da hem özlemde hem de ölümden kaçış olarak gözlemlenebilir.⁹¹ Bu şekliyle ölüm de bilinmezliğin bütünü içerisinde yerleştirdiğimiz zemini anlayabilmemize bir kapı aralar.

Yabancı kavramı bu dönemde bir bilinen saha içerisinde yaşayan insanın tanımadığı/karşılaşmadığı bir mevcudiyete sahiptir. Bunun içindir ki sosyalliğin geniş bir yer kapladığı mekânda yabancı bilinmeyen olarak marjinal bir sahaya sahiptir. Varlığıyla kapladığı alan sorgulanmaz; belli bir süre sonra aynı toplum içerisinde olduğu kabul edilir.

2.1.2. Modernite ve Yabancı'nın Kültürel Sahadaki Konumu

Modern çağ öncesi güvenliğin sağlayıcısı olan yoğun sosyallik küçük ve istikrarlı, sıkı sıkıya denetlenmiştir. Bu şekliyle uygun bir işlevsel pozisyona yerleşen güvenlik algısı 16. yüzyılda büyük bir baskı altına girmiştir. Bir sonraki yüzyılda ise geri dönülmesi olanaksız biçimde parçalanmıştır.⁹² Nüfusun artması ve yeniden düzenlenen toplumsal yaşam yeniden düzenlenen bireysel kimlikler ve yaşam biçimleriyle bir arada şekillenmiştir.

Tanrı'nın modern öncesindeki bilinmeyen karşısında bulunan konumu modernitede farklı bir yönde dönüşüme uğramaktadır. Nietzsche'nin modern döneme yaptığı atıfta 'Tanrı öldü' metaforunu kullanması gibi doğa karşısında bilinmeyene bu dönemde Tanrı'dan yola çıkılarak bakılamaz. Bunun yerine akıl bilinmeyene bir çözüm yaratmak ve onu yok edebilmek için devreye sokulmuştur. Akıl doğa karşısında

⁹¹ Özben, *Kirlilik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*, s.21-22. Ayrıca Bauman tarafından dile getirilen ölmek üzere olanın yeni bir alışkanlık sonucu hastaneye götürülmesi ve ölünün bu şekliyle gözden uzaklaştırılması sadece cenaze törenlerinde değil aynı zamanda ölümün ilk sinyalleriyle karşılaşıldığında da ayırt edilir. Özben, s.21.

⁹² Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.52.

bilinmeyene insanın kendi varlığından duyduğu özgüveni verir. Bu özgüvenle içeridekini dışarıdan, bilineni bilinmeyenden ayırmasına yardımcı olur. Bunlardan biri yabancı imgesidir. Yabancı aynı sınır içerisinde bulunan bireylerin dışarıdakine bir isim vermek ve onu kendisinden ayırıcı bir sembol haline getirerek varlığından duyulan korkunun sona erdirmesine yardımcı olur. Ayrıca bu şekilde modern dönemin ayırt edicilerinden biri olarak kendi kimliğini ispat etmiş olur. Kimlik dostla düşman arasındaki çift taraflı tanınma ilişkisinin bir ürünü olmasıyla yabancı olandan ayırt edilebilir. Böylece toplum içerisine dolaşıma sokulan aidiyet bilinci sağlanmış olur.

Yabancı bir yabancı olması dolayısıyla bütün modern dönem boyunca etiketlenerek damgalanmıştır. Bu şekilde de sonsuza kadar dışarıda olması gerekir. Modern dönem içinde hiçbir yerde yabancı istenmez. O kendi varlığıyla bir bilinmeyen sahası yaratmasından dolayı bilinenin sahasını daraltır. Birbirlerine aynı oldukları gerekçesiyle sarılan varlıkları bir kültürel kodda birleştirenin bir aradalık ve aynı paylaşımlar olduğu düşünüldüğünde yabancı toplum içinde istenilmez ve varlığı mümkün olduğunca manipüle ya da reddedilmeyle sonuçlanır. Bu şekilde olduğu içindir ki, bu dönemde varlığı hep dışarıda anılır. Toplumsal yapının birbiriyle bağdaşmayan denkliklerinde varlığı gerek bulunulan mekânın dışına atılarak gerek yok edilerek yarattığı korku sona erdirilir. Ayrıca yok edilmek için bir tarafa ayrılan varlıkları inşa edilmekte olan düzen için sınır işaretleri görevi görürler.⁹³

2.2. MODERN TOPLUM ANLAYIŞI VE MODERN KİMLİKLER

Kimliğin çok çeşitli tanımları olduğu gibi yerleştirildiği çeşitli türdeki durumlara yönelik açıklama yapıldığı durumun kendisi de değişiklik gösterir. Bunlardan birinde Faucault kimliği açıklamaya çalışırken bilme, inanma, arzulama, hissetme, davranma, eyleme ve sıklıkla var olma; ayrıca Descartes'tan yola çıkarak insanın bir deneyimle kurulduğu ve bu deneyimi kendi deneyimi olarak görmesini sağlayan bilinç durumuna⁹⁴ göndermede bulunur. Bütün bunlar bir öznenin tek taraflı ilişkiden ibaret olmayıp içeriden ve dışarıdan yönlendirilen çeşitli tipteki davranışlar karşılığında oluştuğunu gözler önüne serer. Tıpkı bunun gibi modern anlayışı içersindeki bir tür kimlik inşası

⁹³ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.46.

⁹⁴ Michael Faucault, *İktidarın Gözü*, s.14.

kuruluşu ve söylemler de tekrar ve tekrar yaratılışı hep bir tür ilişkisel bağlantı ve bağımlılıktan doğar. Bağımlılık içerisinde oluşturulan her kimlik diğerinden farklılığı ve ayırt ediciliği temel alınarak; varlığı arzulanan ve arzulananmayan farklı kategoriler içerisine yerleştirilir. Tıpkı bunun gibi bir toplumsal dönüşümün şafağında yaratılmak istenen ilk şey ikili zıtlık çiftleridir. Bu zıtlık çiftleri toplumsalın düşün, yaşayış ve pratikleriyle bir bütün olarak farklı toplumsal kimlik senaryoları üzerine yerleşmek isterler. Bunlardan en belirgin olanları -toplumsal kimlik üzerine olanlar- bu bölümde toplumsallaşmanın yerine getirici işlevinde modernitenin burada ve şimdiliğinin kendi tarihsel döneminin yarattığı dökümanlar nezaretinde gerçekleştirildiği bir tanım, zıtlık içerisindeki bir dışarı ve yok edildiği toplumsal kimlik senaryolarında kendi içinde ve dışında sergilenmeye çalışılacaktır.

Belirtmemiz gereken ilk şey, dost- düşman ve yabancı⁹⁵ kavramının kullanımının modern dönemin bir icadı olmamalarıyla birlikte modern öncesi dönemde de sıklıkla kullanılan kavramlar olduğudur. Modern öncesi dönemde bunlar genel olarak sürekliliği olmayan kavramlardı. Örneğin bir yabancı kavramı altına saklananlar sonuna kadar sürdürülmezdi. Modern dönemdeyse bu kimlikler sonsuza kadar bireyin kimliğiyle tanımlanır. Bu şekilde önceki kullanımından ayrılır.

⁹⁵ Burada bahsedeceğimiz dost, düşman ve yabancı haricinde Bauman çok değinmemekle birlikte 'hacı' figüründen bahseder. Hacı yaşam projesi adıyla programlanmış kimlik olarak modern dünya içinde vardır. Bauman'a göre modern bireyin kimlik kazanma süreci hacı metaforuyla değerlendirilir. Hacı metaforu önceden belirlenmiş bir kimlik hedefi olan ve bu yolda çaba gösteren bireyi anlatır. Bu anlamda belirlenmiş amaca ulaşmak adına hazzını erteler. Bu şekilde dünyayı kendine daha güvenilir kılar. Başer, *Zygmunt Bauman'da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam*, s.122. Burada bireyin kendi belirlemelerinden ziyade bir üst benliğin yaratımı olarak oluşmuş düzen kavramına özlemi dikkatimizi çeker ki, bu modern dönemin önemli bir özelliği olarak bu karşımızda durmaktadır. Bizim burada yabancı kavramını değerlendirirken onu ele almamış oluşumuz genel bir kavramsallaştırma üzerinden bir modern toplum kimliği ve açıklamaları üzerine odaklanmamızdandır. Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.205. Ayrıca postmodern kişiliklerden biri olarak postmodern dönem içerisinde bahsedeceğimiz 'aylak'ı Bauman bazen modern dönem içerisine sığdırıp açıklamaya çalışır. Burada da postmodern dönemde açıklama yapacağımız gibi aylak efendisizdir. Bu haliyle bir yere ait olmaması, geleneksel tanımlık kılma ve topluluğun bir parçası haline getirilmediği için ehlileştirilmeyen ve bu nedenle de cemaat yaşamına uyumlu kılınamayacak kadar kaygısız ve kalabalık bir topluluktur. Efendisiz aylaklar nüfusu kendi içinde bir kategoriye ayırmak ve ona uğursuz tehlikeli güçler atfetmek toplumsal mekanizmaların yetersizliğini vurgulaması açısından önemlidir. Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.53. Bu anlamda bütün özellikleriyle düşünüldüğünde ele alınan bir aylak tamamen bizim modern dönem içerisine yerleştirdiğimiz yabancı imgesiyle uyuyor. Ve sürekli hareket halinde olan varlığını toplumdan ayırt etmek amacıyla modern çağda iktidarı elinde bulunduranlar -yasa koyucular-onları belirgin kılarak -damgalama- yok etme girişiminde bulundular. Bauman, s. 57.

2.2.1. Dost, Düşman ve Yabancı

-Dost-düşman

Bu iki kavram çiftini bir arada değerlendirmemizin nedeni toplumda benzer işlev görmelerindendir. Kavramsallaştırmalarında bizimle –dost- ve bizsiz olanın –düşman- bir arada var olan toplumsal ilişkilerinin iki farklı yönünü oluşturur. Düşman bu şekilde de olsa onun yok edilmesi ya da ortadan kaldırılması dost tarafından arzu edilmez. Her ikisi de toplum içerisinde bilinendir. Biri diğerinden yola çıkarak ötekiyle kendine varlık alanı kazanır ve kendini ancak diğeriyle olan ilişkileriyle tanımlar. İkisi de toplumda sabitleşen tanımlarda yerleştiği için modern dönemin kendiliğinden farklı değildir. Bu halleriyle toplumda sistematize edilip aklileştirilerek yerleri sabitlenmiştir.

Simmel dostluk ile düşmanlığı toplumsallaşma biçimleri olarak tasnif eder. Dost olma ile düşman olma, ötekinin başka bir özne olarak tanımlanabildiği, ‘tıpkı benim gibi bir özne’ olarak yorumlanabildiği, benliğin yaşam dünyasına kabul edildiği, anlamlı sayılabildiği ve kalabildiği iki kiptir.⁹⁶ Bu anlamda varlıkları toplumsal rasyonalitede zıt kutuplar olarak ayırt edilmez.

Düşmanları tanımlayan şey dostlardır. Sınıflandırma ve tayini denetleyen dostlardır. Buradaki karşıtlık, dostların zaferi, kendisini doğrulama biçimidir. Dostlar ve düşmanlar karşıtlığı; hakikati yalandan, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırır. Aynı şekilde uygun ile uygunsuzu, doğru ile yanlış, zevk sahibi ile zevksizi birbirinden ayırır. Dünyayı okunur ve yol gösterici kılar. Dostlarla düşmanlar arasındaki karşıtlık, yapmak ile katlanmak arasındaki karşıtlıktır. Hedefe varma ile geri tepme arasındaki, girişim ile ihtiyat arasındaki, yönetme ve yönetilme arasındaki, etki ile tepki arasındaki karşıtlıktır. Dostlarla düşmanlar birbirlerinin karşıtı olarak durular. Bunlar birincisi ikinci olmayan, ikincisi de birinci olmayandır. Ancak bu, bunların(dost ve düşman) eşit bir statüye sahip olduklarını göstermez. Bu, içeri ile dışarı arasındaki ana karşıtlığın bir çeşitlemesidir.⁹⁷

Dostlar işbirliğinin pragmatikliği tarafından var edilir. Dostlar, sorumluluk ve ahlaki görev tarafından biçimlendirilir. Düşmanlar ise, mücadelenin pragmatikliği tarafından yaratılır. Düşmanlar, sorumluluk ve ahlaki görevin reddedilmesiyle

⁹⁶ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.76.

⁹⁷ Bauman, s.75-76.

anlamlandırılır. Düşmanlar, onlara karşı sorumluluğu reddetmeden önce ve bunu reddetmenin bağımsız olarak, iyiliğe karşı sorumluluğu reddeden insanlardır.⁹⁸ Yine onlar, dostların eve aitlik duygusunu ihlal eden yabanılık, dostların orada bulunuşunun reddi olarak orada olmayıştır.⁹⁹

-Yabancı

Yabancı'nın bir kavram olarak oraya çıkmasındaki temel etken bilinmezliğin ve belirsizliğin kavramın doğasındaki uyumluluğuyla bir arada düşünüldüğünde benzer anlamları çağrıştırması dolayısıyladır. Teoride olanın uygulanmasının en gözle görülebilir nesnesi olarak modern dünyaya servis edilmiştir. Bu yönüyle yabancıların dikkate değer özelliği, büyük oranda bildik olmalarıdır. Bir kişiyi yabancı olarak kabul etmek için, özellikle onun hakkında bir şeyler bilmek gerekir. Böyle olmasalardı onları toplumdan ayıracak göstergeler bulunmazdı.¹⁰⁰ 'Dışarıda olma' durumu yabancıyı nesnellik konumuna sokar. Yabancı içeridekilerin gözetlenebildiği, irdelenebildiği ve sansürlenebildiği, dışarıdan, ayrı duran ve özerk bir bakış açısına sahiptir.¹⁰¹ Yabancı, uzak diyarlarla sınırlı kalmayı ya da bizim diyardan gitmeyi reddeden, dolayısıyla da uzamsal ya da zamansal ayrımın kolay yapılmasına apriori meydan okuyan birisidir. Bu yönüyle o, yaşam dünyasına davetsiz gelir.¹⁰² Bu haliyle modern dönemin aklileştiriciliğinin nesnelliğini yansıtırken, ötekinin varlığını da daha hissedilir hale getirir ve sorgulanmaya açar.

Kişi, dostlarla, sorumluluğun öteki ucunda, düşmanlarla da çatışmanın öteki ucunda karşılaşır. Yabancılarla karşılaşmanın ise belli bir kuralı yoktur. Yabancılarla ilişkiye girme, her zaman için uygunsuz bir deneyimdir. Bu, yabancı'nın karmaşık statüsünün davet ettiği kuralların bağdaşmazlığını simgeler.¹⁰³ Yine, dışarıdakini yabancı yapan şey, ne 'içeride' ne 'dışarıda', ne 'dost' ne 'düşman', ne 'dahil edilen' ne 'dışlanan' olduğu için yerli bilgiyi özümsemesi imkansız olan yabancı'nın uygunsuz var

⁹⁸ Bauman, s.75-76.

⁹⁹ Bauman, s.74.

¹⁰⁰ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.66.

¹⁰¹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.105.

¹⁰² Bauman, s.82.

¹⁰³ Bauman, s.86.

oluşsal yapısıdır. Yabancıнын durumunun bütün temel belirleyicileri yabancıнын yapabileceği şeylerin dışındadır.¹⁰⁴

Simmel'e göre yabancı, uyumsuz ve dolayısıyla da hoş gitmeyen bir 'yakınlık ve uzaklık sentezi'ni temsil eder. Yabancıнын varlığı, Ortodoks sınır işaretlerinin güvenirliliğine ve düzen kurmanın evrensel araçlarına karşı bir meydan okumadır. Yabancıнын yakınlığı ahlaki bir ilişki doğururken, uzaklığı yalnızca sözleşmeye dayalı bir ilişkiye izin verir.¹⁰⁵

Yerli toplumun yabancıya yüklediği suçlamalardan en ciddişi, yabancıнын nesnelci köksüz, kozmopolit ya da açıkça yabancı olduğu ön yargısıdır. Yerli dünya görüşünde, yabancıнын özü evsizliktir. Bu anlamda yabancı, her zaman ve her yerde evsiz olan, asla 'var olma' umudu olmayan bir ebedi serseridir.¹⁰⁶ Yabancı, yaşam dünyasına 'baştan', 'kökeninden', 'en başından beri', 'ezelden beri' ait değildir. Dolayısıyla yabancı, yaşam dünyasının kendiliğindenliğini sorgular ve var oluşun 'çıplak tarihselliğini somutlaştırır. Gelmiş olduğunun hatırlanması, orada bulunuşuna doğal bir hakikatten ziyade tarihsel bir olay anlamı katar. Yabancıнын varlığı, tarihsel bir olay olarak ve bir başlangıcı bulunmamakla, daima bir sorun potansiyeli taşır. Yabancıнын gitme özgürlüğü vardır. Ne kadar uzarsa uzasın, yabancıнын kalışı geçicidir. Bu da, güvenli ve düzenli var oluş adına korunması ve sürdürülmesi gereken ayrımın ihlallerinden biridir.¹⁰⁷ Yerli kültür yabancıyı, bir suçlu –'ne dost ne düşman'- olarak tanımlar ve ayırır. Bu şekliyle, yabancıнын girişi, girdiği kültürün ihlali anlamına gelir.¹⁰⁸

Modernitenin kusursuzluğa vurgu yapılan doğasına karşılık yabancı kusurlu olmasıyla toplumda ayırt edilir. O benzerliğin ayırt ediciliğiyle tanındığı ve kendine bilinirlik sahası yaratan toplumun doğasında bilinmezliği ve öngörülemez oluşuyla fark edilir. Modern toplumda yaşayanlarca varlığını hissedilerek sürekli bir kaygı ve korku kaynağı olarak sabitlenir. Bu şekilde düşünüldüğünde toplumun dışına atılmak istenmesi ve ayrı bir bağlam içerisinde değerlendirilip toplumdan soyutlanan varlığı açıklayıcıdır.

¹⁰⁴ Bauman, s.103.

¹⁰⁵ Bauman, s.83.

¹⁰⁶ Bauman, s.106.

¹⁰⁷ Bauman, s.82-83.

¹⁰⁸ Bauman, s.105.

Yabancı -başka bir yerde daha sözünü ettiğimiz gibi- dünyanın netliğine, dolayısıyla aklın otoritesine yöneltilen bir meydan okuma olarak apriori tanımlanır. Bu apriori tanımlama yabancı'nın kendi eylemleri tarafından onaylanır.¹⁰⁹ Bu şekliyle yabancı, tek başına, bütün sıfatlardan yoksundur, gerçek bir niteliksiz insandır. Tözden yoksun haliyle yabancı, evrenselliğin arketipidir. Bu şekilde o, yurdu ve kökü olmadığı için evrenseldir.¹¹⁰ Yabancı dostlarla düşmanlar arasında çatışma üreten danışıklı dövüşe karşı isyan eder. Yabancı'nın taşıdığı tehdit, düşmaninkinden daha korkucudur. Yabancı toplumsallaşmanın kendisini –tam da toplumsallaşma olasılığını- tehdit eder.¹¹¹ Yabancılar gösterilen ilk tepki onları geldikleri yere geri göndererek bölünmenin yarattığı kaybedilmiş netliği geriye dönüştürmektir.¹¹²

Yabancı karar verilemeyenler ailesinin bir üyesidir. Karar verilemeyenler, yani Derrida'nın ifadesiyle, “felsefi(ikili) karşıtlığa dahil edilmeyen, buna direnen ve bunun düzenini bozan ve fakat üçüncü bir sınıf da yaratmayan, spekülâtif diyalektik biçiminde bir çözüme yer bırakmayan birimlerdir.”¹¹³ Bu şekilde varlığı sabitlenemediği gibi ortaya çıktığı bağlam da mevcut düzene ayak uyduramaz. Bu nedenle mümkün olduğunca toplumun dışında anılır ve bilinmezliğinden dolayı oluşturulmuş dışarıya hapsedilmiştir.

2.3. YABANCININ ORTADAN KALDIRILMA ÇABASININ MODERN DÜNYADA YARATIMI

Modernite daha önce birçok yerde sözünü ettiğimiz gibi düzeni idame edebilmek için aklın yol göstericiliğinden yararlanarak bir sınıflandırma arzusunda ve arayışında olmuştur. Bunun en belirgin örneği aynılık ve farklılık üzerinde yapılan kavramsallaştırmalarda kendini gösterir. Bunlar kendi sınırlarını tayin imkânı sağlayan toplumsal yapının diğerine bir sınır çekerek onu ayırt etmesinin gerekçelerini sağlamasıyla farklı dönemlerden ayrılır. Sınır çekme modern dönemin en önemli özelliklerinden biridir. Burada bulunanın oradakinden ayrılmasının destekleyici perspektifini bize sunar. Bu şekilde en karakteristik özelliklerinden biri olarak

¹⁰⁹ Bauman, 104.

¹¹⁰ Bauman, s.121.

¹¹¹ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.77.

¹¹² Bauman, s.73.

¹¹³ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.77.

modernitenin denetimini sağlar. Denetim düzenin kendisini var ettiği onsuz kendine varlık sağlayamadığı toplumsalda bir düzen yaratması umulan temel dengeleyicidir.¹¹⁴

Dengenin önünde duran engeller başta doğada ayırt ve yok edilmektedir. Bu, bir ülkeden diğerine gelen farklılıklarıyla belirgin olan ve yok edilemeyen yabancıların varlığını sorgulamaya yol açar. Dıştaki öncelikle adlandırılarak toplum içinde bilinen sahasına oturtulur. Ancak dıştağının gizemli yapısı onu toplumdaki diğerlerinden hemen ayırt edecektir. Bu şekilde bilinene bir karşıt kutup sağlar ve hiçbir zaman varlığı yok edilemez. Bunun yerine yabancı, tekrar ait olduğuna inanılan dışarıya geri gönderilir. Ancak varlığı her halükarda yok edilemiyorsa farklı çözüm önerileri saptanmaya gayret edilir. Bunlardan biri yabancıların yok edilmesidir. Bu şekilde korku duyulan varlığı sona erdirilerek özelde bireyler genelde toplumun varlığı tekrar ispata çağrılacaktır.

Hayatta kalma itkisi toplumsallığın kaynağını oluşturur. Aslında, başkalarının hayatta kalması söz konusu olmadığı sürece bireyin hayatta kalmasının hiçbir anlamı ve çekiciliğı yoktur.¹¹⁵ Tıpkı bunun gibi özel anlamda bireyin ve genel anlamda toplumun bir tek ortak paydada buluşturacak olan öteğinin ötekiliğini mümkün olduğunca çok hatırlatacak onu bizim belleğimizde canlı tutacak kimliğidir. Ondan, onun varlığından kurtulmak bizim daha çok toplumsal bilincimizi ayakta tutacaktır. Bu anlamda yabancığının bir yabancı olarak bizden -içeridekinden- farklı bir yerde konumlandırılışı bizim varlığımızın destekleyicisi ve sağlayıcısı olacaktır.

Hayatta kalma adına yapılanlar devletler, uluslar, ırklar, sınıflar arasında sınırlar oluşturmaya ve bu sınırları korumaya yarar. Davaya bağlılık ve grup dayanışmasının ortaya çıkmasının istendiğı anda bu itki açık ya da örtük biçimde açığa çıkarılır.¹¹⁶ Keza birlikteliğın doğal olarak sürdürücülüğünün yapıldığı benzerlik ancak bir gruba ait olmakla biçimlenir. Bu aidiyetlik kendi varlığı için ve bundan dolayı diğerinin varlığına karşı oluşturulur ve sürdürölmesi arzu edilir. Diğerini uzak bir yerde konumlandırmış olmak bu anlamda diğerinin varlığının zorunluluğunu veyahut gerekliliğini yok etmekle bu şekilde meşru bir zemine oturur. Bu anlamda modern dünyada öteğinin varlığını sorgulama onun varlığını sona erdirebilecek gerekçelerin de sağlayıcısını bize verecektir.

¹¹⁴ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.17-18.

¹¹⁵ Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.53-54.

¹¹⁶ Bauman, s.50.

Edgar Morin'e göre bireyselliğin tarihi, gerçekte ötekinin bireyselliğinden zalimce yoksun bırakılmasıyla yapılmıştır. Birinin bireyselliğinin mutlak olarak onaylanması, ötekilerin mutlak yok oluşunu gerektirir.¹¹⁷ Kişinin kendisini var eden özellikler ancak diğerinin özelliklerine bakılarak ve ondan kendiliğini ayrıştırarak yeni bir inşa sürecine girebilir. Bu inşa sürecinin kazancı bireyin kendini ve topluluktaki kendiliğini algılayarak onunla kendini daha çok özdeşleştirmesinin hazırlayıcısı ve sağlayıcısı olur. Bu şekilde bakıldığında diğerini yok etme kendine haklı olarak bir kimlik yaratmakla meşrulaştırılabilir.

Phil Cohen zamanlar üstü bir olgu olan dışlama eğiliminin kökenlerinin değişen toplumsal ve kültürel oluşumlara karşı büyük ölçüde bağlı olduğunu öne sürer. Ona göre bu kökler, muhtemelen evrensel ve ebedi olan 'yurt/yuva' özlemine dayanır.¹¹⁸ İnsanları katıksız düşmana çeviren şey, 'savunulabilir mekân' düşüdüdür. Bu mekân, güvenli ve etkin sınırları olan bir yerdir.¹¹⁹ Buna benzer bir tanımlama, Cohen'in etnik ya da ırkçı her türlü yabancı düşmanlığının yabancıyı bir düşman, bireysel ya da kolektif egemenliğe bir dış sınır ve sınırlama olarak gören her yaklaşımının, ona anlam kazandıran metafor olarak idealleştirilmiş güvenli ev kavramına sahip olduğunu öne sürer. Güvenli ev imgesi, evin dışını tehlikelerle dolu bir bütünlüğe dönüştürür.¹²⁰

2.3.1. Bir Kültürel Kod Olarak Zenofobi ve Heterofobinin İnşası

Sosyal gerçekliğin yapılarıyla kültürel olarak belirlenen davranışın yapılarının denkliliğini temin eden düzeneğe 'kültürel kod' denir.¹²¹ Kültürel kodla sağlanan düzenin temini ve sürdürülmesinin sağlayıcısı olarak müphemlikle savaş ancak bir düzene teslimiyet çağrısıyla sağlanabilir. Bu da insanlar arasında bir mesafe yaratımını sağlamaya yarayan çeşitli tipte korkuların ortaya çıkışıyla mümkündür. Ancak böyle bir çaba eseri oluşturulan düzene duyulan gereksinim, yabancıya karşı zenofobi(yabancı korkusu) ve heterofobi(farklılık korkusu)¹²² nin ortaya çıkışına sebep olur. Kültür bu anlamda düzenin teminini sağlarken bunun sapkınlık olarak görülen yanlarının ortadan

¹¹⁷ Bauman, s.88.

¹¹⁸ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.288.

¹¹⁹ Bauman, s.181.

¹²⁰ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.116. Benzer bir vurgu için bkz: Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.180-181.

¹²¹ Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, s.168.

¹²² Giddens, s.177.

kaldırılması ya da yok edilmesini ancak kendi içinde yabancılar yaratarak ve onları toplumsal düzenden soyutlayarak gerçekleştirir.

Örneğin milliyetçilik yaygın başkalık fobisine(heterofobi) el koyar ve bu duyguyu devlete bağlılık ve destek ile devletin otoritesine karşı disiplin hizmetinde harekete geçirir. Devletin otoritesini etkin kılar. Öte yandan devletin gücünü toplumsal gerçekliği yeni heterofobik endişe kaynaklarını biçimlendirmek üzere kullanır.¹²³ Bu anlamda devlet bir birliktelik bilincinin yaratılmasında ve sürdürücülüğünde en belirgin dayanaklardan biri olarak korkunun diğerinin dışında ve ona karşı oluşturulma zemininde aracı bir kurum olarak tam da bundan dolayı toplumsal bilincin merkezine yerleşir.

Enzensberger'e göre grup bencilliği ve yabancı düşmanlığı, her türden temellendirmeye önsel olan antropolojik sabitlerdir.¹²⁴ Bunlar doğuştan gelen yönleriyle bütün dünya üzerinde evrensel bir dağılıma işaret eder. Ancak bunun temel bir ayırt edici değişken olarak toplumsal yapıya yansımaları modern döneme rastlar. Özellikle modernitenin oluşan yapısıyla bir arada düşünüldüğünde bizim dışımızdakini belirleme ve onu ayırma başta psikolojik bir etki yaratırken zamanla modernitenin bütün alanlarına nüfuz ederek onu diğer dönemlerden ayırt edecektir.

Önyargı, bazı insanların keskin ve uzlaşma zıtlıklarına göre algılamasına ve kendilerini farklı olan ya da görünen herkese derin bir kin belirlemeye yatkın oldukları sıkça görülür. Bu tür yönelim ırkçı tutumlarda ve eylemlerde –ya da daha genel olarak yabancı olan her şeye düşmanlık anlamına gelen ‘zenofobi’ (yabancı düşmanlığı) de kendini gösterir.¹²⁵ Bu güvensizlik duygusuyla yakından ilişkilidir. Mesafeler arttığında ‘ben’in dışında algılanmakta olan kişi ‘öteki’ olur. Uzaklığın ahlaksal niteliğiyle ahlaksal ilişkinin yokluğunda kendini gösterir. Böylece bireyler arasındaki mesafe, bilinmeyi gözle görülebilir kılarak diğerinden korkmayı ve ona bir sınır çekmeyi gerektirir. İşte yukarıda sözünü ettiğimiz öteki bilinci bu sınır çekmenin bir ürünü olarak yabancıyı oluşturur ve bilinmezliği içerisinde yabancı korkusunda sabitlenir.

Zenofobi ve heterofobi devletin kendi varlığını tanzim etmek ve onu başkalarından ayırabilmek adına kendisine bir kimlikte yer bulur ve böylece aidiyetini

¹²³ Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.145.

¹²⁴ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s.111.

¹²⁵ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.58.

ispat eder. Her ikisi de toplumsal bilincin katalizörlüğünü üstlenerek bireylerden topluma uzanan bir halat çekme ve birlikteliğin kimliğe dair var olan değerlerini ayakta tutarak sürdürücülüğü rolünü devam ettirir. Bu anlamda toplum dar anlamda üçüncü ile başlar.¹²⁶ Zira toplumun kendi varlığını oluşturmak için kendi toplumsal kimliğini bir diğerinden farklı olduğuyla sabitlemesi ve içindekilere de bunu yansıtması gerekir. Dışarıya karşı savunulması, ayırt edilmesi gereken düzen ancak bir diğerinin bilinmezliğini ve kendisine yüklenen tüm korku kaynaklarını kabul edip onu bizden farklılaştıracak alt zemini yaratarak ulaşılabilir.

2.3.2. Müphemlik ve Müphemlikten Kurtuluş Çabaları

Müphemlik, bir nesne ya da bir olayın birden fazla kategoriye sokulabilmesidir. Bu şekilde o, dile özel bir düzensizliktir. Bu düzensizliğin temel belirleyicisi, belli bir durumu doğru biçimde okuyamadığımız ve alternatif eylemler arasında seçim yapamadığımız zaman hissettiğimiz kesin rahatsızlıktır.¹²⁷ Bu şekliyle yabancının modern dönemde oluşan içeridekilere kaygı verici doğası daha anlaşılabilir olacaktır.

Modernite daha önce birçok yerde sözünü ettiğimiz gibi düzeni idame ettirebilmek için aklın yol göstericiliğinden yararlanarak bir sınıflandırma arzusunda ve arayışında olmuştur. Bunun en belirgin örneği aynılık ve farklılık üzerinde yapılan kavramsallaştırmalarda kendini gösterir. Bunlar kendi sınırlarını tayin imkânı sağlayan toplumsal yapının diğerine bir sınır çekerek onu ayırt etmesinin gerekçelerini sağlamasıyla farklı dönemlerden ayrılır. Burada bulunanın oradakinden ayrılmasının destekleyici perspektifini bize sunar. Bu şekilde en karakteristik özelliklerinden biri olarak modernitenin denetimini sağlar. Denetim, düzenin kendisini var ettiği toplumda bir düzen yaratması umulan temel dengeleyicidir.

Dengenin önünde duran engeller başta doğada ayırt ve yok edilirken bir ülkeden diğerine gelen farklılığıyla belirgin olan ve yok edilemeyen bilinmeyen olarak dıştağının varlığını sorgulamaya yol açar. Dıştağının öncelikle adlandırılarak toplum içinde bilinen sahasına oturtulur. Ancak dıştağının gizemli yapısı onu toplumdaki diğerlerinden hemen ayırt edecektir. Bu şekilde bilinene bir karşıt kutup sağlar ve hiçbir

¹²⁶ Bauman, *Postmodern Etik*, s.140.

¹²⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.9.

zaman varlığı yok edilemez. Bunun yerine o tekrar ait olduğuna inanılan dışarıya geri gönderilir. Ancak varlığı her halükarda yok edilemiyorsa farklı çözüm önerileri saptanmaya gayret edilir. Bunlardan biri onların yok edilmesidir. Bu şekilde korku duyulan varlığı sona erdirilerek özelde bireyler genelde toplumun varlığı tekrar ispata çağrılacaktır.

Bauman'a göre modernliğin kendisine biçtiği ve aynı zamanda modernliği oluşturan pek çok ödev arasında düzenleme önemli bir yere sahiptir.¹²⁸ Buna göre düzeni inşa etmek adına yapılanlar düzensiz olduğu var sayılan bilinemeyen kaynakları istiladan korumaya yönelik olarak işlev görmektedir. Düzen oluşturulan görünümlülüğü ve yerleşkesiyle bir kurumsal süreklilikte aynı ya da eş değer olduğu var sayılan bilenen bir düzene teslimiyet çağıyla eklemlenmiştir.

2.3.3. Ulus- Devlet Oluşumu ve Yükselişi

Sanayi öncesi kompleks toplumlar karmaşık ve oldukça dengeli yapılara, rol sistemlerine sahiptirler. Kan bağı bu rolleri sadece kendilerine ait terminolojiyle donatmakla kalmamış, aynı zamanda bireyleri konumlarına tahsis etme mekanizması içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Sanayi toplumlarındaki işin doğasının ve siyasi meşruiyetinin temel ilkesini oluşturan ekonomik büyümenin elde edilmesine içkin örgütlenmenin yarattığı hareketlilik sonucunda kan bağı önemini kaybetmiştir. Bunun yerine, bürokratik ve liyakate bağlı bir dönüşüm olmuştur. Yani, etnisite kimlikle donatılmasının ana metodu olarak kan bağının yerini almıştır.¹²⁹ Bu ırk temelli açıklama, milli kimliklerin su yüzüne çıktığı ırk temelli açıklamaları anlamamız için önemlidir.

Benzer modern öncesinden modern döneme geçiş şemasına dair bir açıklama, Durkheim'dan hareketle izlenilebilir. Buna göre Durkheim, 'toplum'u Tanrı'dan ve onun yaratımı ya da cisimleşmesi olarak düşünülen 'doğa'dan boşalan yere yerleştirip orada kurmaya çabaladı. Böylece yeni gelişmeye başlayan ulus-devlet için, ahlaki buyruklar dile getirme, ileri sürme, dayatma ve uyruklarının en yüksek sadakatini buyurma hakkı talep etmeyi amaçladı. Bu hak, önceden Tanrı ve O'nun kutsanmış

¹²⁸ Özben, *Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar(Din-Modernlik Okumaları)*, s.21.

¹²⁹ Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, (Çev.: Nalan Soyarak, Saltuk Özertürk), İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.72.

dünyevi vekillerinin elindeydi. Bir başka ifadeyle, Durkheim'ın insanların aramasını tavsiye ettiği gerçek mutluluk, Tanrı sevgisi ve O'nun kiliseye itaatten, ulus sevgisi ve ulus-devlete itaate yönelmişti.¹³⁰

Toplumun kendini kurma amacı zamanın başlangıcından beri söz konusudur. Ancak yeni olan her tarihsel dönemin kendine özgü bir bilinç etrafında şekillenmesidir. Bu toplumsalın birlikte yaşanılan ve ortak bir benliğe vurgu yapan bütün temalarına denk düşen her biri diğerinin destekleyicisi ve ayırt ediciliği toplum tarafından sürdürülerek sağlanır. Yirminci yüzyılın başlangıcında ve özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra halkların kendi kaderlerini tayin etme haklarının kabul edilmesi bireylerin üzerine ulusallaştırılmış kuralların dayatılması ve öbür insan gruplarının dışlanması sürecini doğurmuştur.¹³¹ Ulus inşası genel olarak değerlendirdiğimizde böyle bir tarihsel devirdeki toplulukların ayakta kalması ve varlıklarını idame ettirebilmeleri için gerekli bir koşuldu. Yalnızca bunun sağlanma yöntemlerinin çeşitleri dönemin tarihsel izlekleri göz önünde bulundurularak anlaşılabilir. Bu durum, bunun sağlayabileceğini düşünen topluluğun yaşamında meşruluğunu sağlamıştır ki meşruluğunu sağlaması bize göre çok da aykırı bir açıklama ve onun etrafında farklı bir betimleme arayışı olmayacaktır.

İmparatorlukların parçalanması yaşamanın eski geçerlilik nedenlerini parçalarken, bundan sonra bireylerin kendilerine verilen kaderlerini belirleyebilme hakkı adına milliyetçilik modern dönem içersinde oluşmuş ve gelişmiştir. Bunlar kendi varlıklarını kanıtlamak ve aidiyetlerini ispata yönelebilmek için birtakım dayanaklar bulmak durumundaydılar. Bunların en belirleyicilerinden biri aynı etnik grup, dil, din gibi modern döneme(imparatorlukların var olma ve devam edebilmelerine yarayıcı) nedenlerin aksine kendilerini yeni bir bilinç etrafında şekillendirmek için geçmişlerine yaslanmalarıdır. Bu yeni bilinç düşünsel ufkunu milliyetçilikten alırken, yeni gerçekleştirdiği temel devlet yapısını da ulustan almıştı.

Denetim modern çağdan önce de mevcuttu. Modern çağla birlikte değişen eski kontrol mekanizmalarının işlerliliğinin yitirilmesidir. Bunun yerine modern çağda denetimin sağlayıcısı ve düzenin arayıcısı olarak yerleşen 'devlet'tir.¹³² Özben'e göre

¹³⁰ Bauman, *Yaşam Sanatı*, s.53.

¹³¹ Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, s.173.

¹³² Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.55.

ulus-devlet(iktidar), modern dönemde zaman ve mekân üzerinde tasarrufta bulunabilme hakkını üzerine almıştır.¹³³ Bundan dolayı belli sınırlar içerisinde yönetim tekelini elinde bulunduran, bu yönetimi hukuksal yaptırımlarla destekleyen, iç ve dış şiddet araçlarını kontrol eden bir egemenlik yapısını ifade eder.¹³⁴ Ulus devlet klasikleşmiş teorisyenler açısından üstünlük, daimilik, kararcılık, mutlaklık ve tamlik, devrolunamazlık ve özgül yargı yetkisiyle tanımlanmıştır.¹³⁵ Bu tanımların her ikisi de ulus devletin kesin bir sabitlikle anılan varlığına gönderme yapmaktadır.

Modern toplumlar dediğimizde ulus-devletin yapısından, işleyişinden söz etmemiz gerekir. Zira modern toplumlar ulus-devlette sembolize olurlar. İşlerliklerini modern toplumu oluşturan yapısal örgütlenmeden alırlar. Bu yönüyle kapitalist toplum yapılanması ve örgütlenmesi incelemesi aynı zamanda toplumsal yapıda kategorize olmuş biçimsel söylemleriyle bir arada ele alınmadan değerlendirilemez. Bir yabancı tanımı ve durumu da bu tür bir ihtiyaca bağlı olarak irdelenmeye muhtaçtır.

Ulusal devlet öncelikle düşmanlar sorunuyla değil, yabancılar sorunuyla başa çıkmak amacıyla tasarlanır.¹³⁶ Zira kendini var eden toplumsallaşmanın iki zıt kutbu ancak birlikte var olduğu sürece toplumun varlığı anlam kazanır. Toplumu oluşturan bireyler ancak bir diğeriyle ilişki kurduğu sürece kendilerini aynı toplum içerisinde anlamlı bir bütüne dâhil edeceklerdir. Bu şekilde dost ve düşman ulusun inşası ve sürdürülmesinde temel formları oluşturur ve devam ettirirler. Ancak bunların tam karşısında olan ve varlığı düşüncesiyle bile tehdit unsurlarının üzerinde salındığı bir yapı da söz konusudur. Bu en bilinen ifadesiyle ‘yabancı’dır. Yabancı bir mitos olmasının çok ötesinde yaşanan anda sürekli bir tehdit mekanizması olarak salınır. Bu tehdit ayniliğe-aynı ortak değerlere ve geçmişe- vurgu yapan toplumun baş etmesi gereken en büyük sorunudur.

Bauman yabancılıktan ulus devlet üretiminin atık maddesi olarak söz eder.¹³⁷ Yabancı aynı toplumsal birlikteliği sağlayan toplumsal yapının yararlı unsurlarının dışında bulunmasıyla ayırt edilir. Bu ayırt edilme safi bir manipüle etme değil tam

¹³³ Mevlüt Özben, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, (Der: Ayrıntı Yayınları), İstanbul 2012, s.164.

¹³⁴ Nazan Özer, *Küreselleşme ve Bürokratik Seçkinler*, Lotus Yayınları, Ankara 2006, s.31.

¹³⁵ Wendy Brown, *Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik*, Metis Yayınları, Çev: Emine Ayhan, İstanbul 2011, s. 27.

¹³⁶ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.87.

¹³⁷ Bauman, s.147.

anlamıyla bir ihraç etme ya da yok etme politikasıyla birlikte işler. Yabancı toplumun bütününe oluşturan izleklerin, bilinenlerin odağında bilinmezliğiyle ayırt edilir. Ulus devletin kendi varlığını ispata çağırırken bütün diğerlerini hapsedtiği mekanizmada tamamıyla anlam kazanır. Bu mekanizma hepsinin kendi dışında ve bu şekilde benzerliğin ayırt edilen farklı tezahürlerinde anlam kazanır. Bu anlamda ulus devletin temel ideolojisine değinmek gerekir. Modernitenin devlet pratiği kendisini milliyetçi söylem içerisinde yerleştiren ulus-devlet imajında görünüm kazanır. O ancak milliyetçiliğin ideolojisi sayesinde kendini var kılar. Bu anlamda ikisi arasındaki ilişki diyalektik bir ilişkidir. Milliyetçi ideolojinin de mihenk noktası “ulus”tur.¹³⁸ Ancak biri var olduğunda diğeri de var olabilir. Bu şekilde aynı bütün içersinde varlıklarını anlamlı kılarlar.

Gellner’e göre uluslar henüz mevcut olmadıkları yerlerde icat edilirler.¹³⁹ Ancak her dönemin kendine ait dökümanlarıyla icat edilmektedirler. Ulus-devletler özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda imparatorlukların çökmesiyle yeni bir bilinç etrafında şekillenmişlerdir. Bu bilinç yeni bir devlet kuracak ruhu kendine modern ruhtan sağlamaktadır. Dışarıya yönelen bir imparatorluğun sınırların yerine bir kapalı bütüne yerleşme onun bu dönemde en ayırt edici özelliğidir.

Ulusal devlet, ta en başından, kolektif bir bahçıvan rolündeydi.¹⁴⁰ Toplumun bütününe hitap etmesi beklenen ve toplumsal bilincin bütün özelliklerin kendisinde karakterize olduğu bir bütün olarak topluma zarar verileceği düşünülen ve bundan emin olunan bütün zararlı durumların önüne bir set çekme görevini kendinde görür. Ve bu uğurda yaptığı her şeyi meşru olarak değerlendiren bir güce sahiptir.

¹³⁸ Köksal Şahin, *Bir İdeoloji Olarak ‘Milliyetçilik’*, Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi, Sayı:12, Mayıs 2007, s.5. Şahin milliyetçiliğin temelinde bir ulusun varlığının gerekliliği yönündeki çıkarımını, Smith’den yola çıkarak bireyin ancak bir ulus içersinde yaşayarak huzur ve mutluluk içerisinde yaşayabileceği argümanına dayandırmıştır. Ayrıca milliyetçilik ve ulus devlet kavramlarının tarihsel süreklilikte oluşumunu ve genel bir değerlendirme arayışı içerisinde dönem sorgulanmasını ele alan ayrıntılı bir çalışma için bkz: Wallerstein, *Hangi Modernliğin Sonu*, ss.471-488.

¹³⁹ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s.113.

¹⁴⁰ Bauman, s.89.

2.3.4. Bir Yok Etme Projesi Olarak Soykırım, Holocaust ve Bahçecilik

Kültü

Saldırganlık güdüsü insan varlığının temel içgüdülerinden biridir. Özellikle Freud yaptığı analizlerde onun yaşamsal bir aygıt olarak insanın varlığıyla bir arada düşünülebileceği söyler. Saldırganlığın biçim değiştiren yanları toplumun içinden ve dışından analiz edilebilir. Bunlardan en belirgin ve sık karşılanabilir olanı insanın insanla ve toplumla görülen bağlantılarında anlaşılabilir. Bundan farklı olarak bir grup ya da toplumun içinde olmaktan kaynaklı diğer bir grup ya da topluma yönelik kitlesel boyuttaki savaşlar bu biçimde anlaşılabilir. Bunlardan incelenmenin bir toplumsal zorunluluk olarak görülebileceği bir grup ya da toplumda diğerine yapılan belirleyicilik ve denetlemeler görülebilir. Bu bölümde buradan hareketle düzenleme, sınıflandırma ve gerektiğinde ortadan kaldırmakla işlev gören toplumsal belirleyicileri göz önünde bulunduracağız.

Düzen bütün tarihsel dönemlerin ayırt edici bir özelliği olarak toplumsal yapıyı anlama, anlaşılabilir kılma ve bu şekilde de deşifre etmenin temelinde yer alır. Her dönem kendisine ait özelliklerle bir arada değerlendirdiği düzeni yaratmanın araçlarını sağlamak amacıyla kendisine araçlar sunar. Bu modern öncesi dönemde Bauman'ın tasnif ettiği şekilde 'vahşi kültür' olarak görünüm sergilerken modern dönemde 'bahçe kültürüne' geçmiştir.¹⁴¹ Yine modern öncesi dönemde doğadaki korkulan olaylara isimler vererek Tanrılaştırılmaları bu tür bir düzen ve kaostan kurtuluş aracı olarak değerlendirilebilir. Diğer tarihsel dönemlerden farklı olarak moderniteye onu kendine ait kavram ve tanımlamalar içerisinde değerlendirmek ister. Bu dönem üzerinde yapılacak bütün tanımlamalar bir arada düşünüldüğünde modernitenin akılcılaştırılması ve belirlenimciliği olmadan düşünülemez. Öyle ki, ikili kutuplar ekseninde düşünüldüğünde her ikisi de onun oluşmasını ve devam etmesini sağlamaya yarar. Bu bölümü her biri farklı bir adla anılan ancak hepsinin ortak bir yönelişi olarak insanın belirlenebileceğine duyulan inanç oluşturuyor.

¹⁴¹ Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.65. Bauman ulus devletin kendi tebaası üzerinde gerçekleştirdiği bütün olayları bu dönemde şiddet çağı olarak tanımlar. Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.266.

Douglas “*Temizlik ve Tehlike*” adlı eserinde kiri özünde düzensizlik olarak tanımlar. Ve kirin özü itibariyle düzene karşı saldırı olduğunu vurgular.¹⁴² Bu anlamda kirin yok edilmesi düzene koştur olduğu var sayılan düzensizliğin sona erdirilmesi anlamında pozitif bir çaba olarak insan varlığının ihtiyaç duyduğu sabitliğe tekrar ulaşabilmesinin sağlayıcısıdır.

Claude Levi-Strauss “*Hüzünlü Dönenceler*” adlı eserinde yabancı sorununa ya antropofajik ya da antropoemik çözüm getirmektedir. Bunlardan ilki ‘yutma’ ya tekabül eden tamamen yabancı kültüründe bulunanları ulusal sınırlar içinde hazmetme işlevi görürken diğeri ‘kusma’ olarak ifadelendirebileceğimiz ulus/devlet sınırından çıkarmadır.¹⁴³ Bunların ilki farklıyı benzer kılma, kültürel ya da dinsel ayrımları yumuşatmak; yeni ve her şeyi kuşatan düzene uyumluluğu besleyenler dışında tüm gelenekler ve bağlılıkları yasaklamak; bir ve sadece tek bir uyumluluk ölçütü yaratmaya hizmet ediyordu. Bu anlamda ilki asimilasyon stratejisiydi. Diğeri ise düzenli dünyanın sınırları dışına sürmek ve bunların içindekilerle olan tüm iletişimleri kesmek amacına hizmet ediyordu.¹⁴⁴ Dikkat ettiğimizde her ikisinin de yabancının benzer toplulukta varlığını sona erdirmek işlevine dönük olarak tehdit mekanizması güttüğü görülür. Bunlardan ilki yutma kavramsallaştırması burada bizim ele alacağımız asimilasyon politikasıyla yakından ilişkilidir. Bunlar- antropofajik ve antropoemik- Bauman’a göre her toplumda bulunur ve bu açıklanırken ayırt edilemez. Bauman bunun yerine fajik ve emik stratejilerden bahseder. Bunlar her toplumda ve her toplumsal düzenleme düzeyinde uygulanır. İki de mekân oluştururken vazgeçilmezdirler. Fajik kapsayıcı, emik ise dışlayıcıdır. Birincisi yabancıları komşular olarak asimile eder ikincisi yaratıklarla birleştirir.¹⁴⁵ Dikkat edilirse her ikisinin de yabancının varlığını sona erdirmenin akılcı yöntemlerini sunmaya hizmet ettikleri görülür.

¹⁴² Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s. 16-17.

¹⁴³ Bauman, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, s.187. Ona göre bizim toplum tipimizle öteki daha basit toplumlar arasındaki en önemli farklardan biri onların ‘antropofajik’ (yamyam), bizimse ‘antropoemik’ olmamızdır. Onlar düşmanlarını yerler. Bizse kusarız. Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.163. ‘Antropofajik’ ve ‘antropoemik’le ilgili benzer açıklamalar için bakınız: Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s. 31.

¹⁴⁴ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.31.

¹⁴⁵ Bauman, *Postmodern Etik*, s.198-199.

Bauman'a göre modern düşünce, seçkin bir ideolojiyi barındırmakta, toplumu en mükemmel birliktelik biçimine ulaştırmayı amaç edinmektedir.¹⁴⁶ Bu yapılanla amaç en mükemmel toplumsal yapıya gidecek yolu bulmaktır. Belli insan gruplarını birbirinden ayırarak modern soykırım¹⁴⁷ dürtüsünü modern topluma aşıl原因an şey, kesin biçimde, ölümlülüğün yapısökümü yolundaki modern projedir.¹⁴⁸ Bu şekilde modern dönem, ölümü önlemeye bir rasyonellik katmak isterken Bauman'ın deyişiyile doğuştan olanı tamamen ortadan kaldırmaz. Sadece belirtileri tedavi edebilir.

Soykırımla holocaust¹⁴⁹ kavramı çok sık birbiri yerine kullanılan ve sıklıkla karıştırılan kavram çiftleridir. Holocaust daha özel bir duruma belli bir zamanda belli bir insan grubuna karşı yapılan bir eylemken bunun genel bir kavram olarak dünyada meydana gelen bütün katliamları içine alarak ayırt edilebilecek olanı soykırım terimiyle bir arada ele alınmalıdır. Soykırımın hedefleri tek taraflı olarak tanınır ve bu hedeflere karşılık verme hakkı tanınmaz.¹⁵⁰ Tarihe bakıldığında bütün soykırımlar, modernitenin ürünü olmayabilir. Ancak modern dönemin kendine özgü yaratılarına bakıldığında

¹⁴⁶ Demir, *Bauman'ın Modernizm Eleştirisi ve Eleştirinin İki Boyutu: Holocaust ve Çalışma Etiği*, s.29. Bir diğer tanımlama biçimi olarak, Platon'un çoban-sürü ilişkisinde çobanın görevlerini ayırt ederken çobanın sürüsüne karşı en güzel yavruların doğmasını sağlamak olduğunu bildirir. Bu modernitenin devlet metaforunda oluşan, gelişen ve aynı zamanda holocaust kültürle sabitlenen doğasına benzerlik gösterir. Faucault, *Özne ve İktidar*, s.34-35.

¹⁴⁷ Sefa Yürükel, *Batının İnsanlık Suçları I: Soykırımlar Tarihi*, Near East Publishing, Norveç 2005, s.1. Soykırım(genosit) kavramının tanımlanması, Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin tarafından eski Yunanca'da *genos* (ırk, aşiret, klan...) Latince *cide* (öldürme, katletme, yok etme...) kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. Ayrıca kitlesel şiddet hareketinin modern zaman öncesinde dine dayalı bir kutsallık bilinciyle gerçekleştirilmesine rağmen soykırımın modern zamanlardaki gerçekleşim şekli dünyeviye kaymıştır. Buna göre modern söylemin kendisini yaratan söylemlerle modern soykırım projeleri soykırımın dünyevileşmesiyle ele alınarak değerlendirilecektir. Ayrıntılı bir okuma için bakınız: Özben, *Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar(Din-Modernlik Okumaları)*, ss.145-147.

¹⁴⁸ Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, s. 197.

¹⁴⁹ Yahudiler'e yapılan 'kategorik katliam'ı ifade etmesi amacıyla düzene ait olmayan insan sınıfına ait olmaları nedeniyle ölüm cezasına çarptırılanları anlatmak amacıyla yeni bir kavram kullanılması gerekiyordu. Bu amaçla 'holokost' kelimesi İncil'den gelen bir kavram olmakla birlikte 1950'li yıllarda 1940-1945 yılları arasında Naziler tarafından Avrupa Yahudileri'ne yapılan imhanın hususi ismi olarak eski/yeni holokost ifadesi geniş ölçüde kabul edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Sonraki yıllarda çok farklı amaçlarla kullanılmaya çalışılmıştır. Şiddet içeren çok çeşitli ve başka türlü grup çatışmaları buna örnek verilebilir. Halk dilinde de 20. yüzyılın bir yeniliği olarak soykırım anlamında çok sık birbirinin yerine kullanılıyor. Daha fazla bilgi için bakınız: Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, s.73. Bazı kaynaklara göre holocaustun yalnızca burada belirttiğimiz gibi Yahudiler'le uygulama alanı sınırlı olmayıp aynı zamanda Çingeneler'e de Yahudiler tarafından yapılan soykırımın özel adı olarak gösterilmektedir. Yürükel, *Batının İnsanlık Suçları I: Soykırımlar Tarihi*, ss.80-85. Ayrıca Çingeneler'in göçebe, Yahudiler'in ise bunun aksine yerleşik olarak toplumda konumlandırılmışlıkları onların bir korku nesnesi olarak toplumda daha da belirginlik kazanmasına yol açmıştır.

¹⁵⁰ Bauman, s.74.

akılcılaştırılmış düzlemde daha çok insanın yok edilmesinde birer araç özelliği gösterir. Helen Fein'e göre de soykırım faillerinin amaçlarına hizmet eden rasyonel bir araçtır.¹⁵¹

Holocaust modernlikle var olan ve onunla anılması gereken bir kavramdır. Bir imkân meselesi olarak o Bauman'ın sözünü ettiği gibi 'Holocaust modernliğe özgü kültürel eğilimlerin ve teknik başarıların oluşturduğu bağlam dışında anlaşılamayacak, karakteristik bir modern fenomen'dir.¹⁵² Holocaust modernitenin kendini var eden rasyonalitesi, sınıflandırılması, tekniği, örgütlülüğü vs. sayesinde kendisine varlık alanı bulmuştur. Bunun temel biçimsel rolü uzaklaşan mesafelerde yaratılan ölümün insansızlaştırıcı bir işlev haline gelerek normalleştirilmesindedir. Normalleşen algılar duyarsızlığın temel yönlerini bir araya getirirler. Böylece uzaktan yapılan bir yıkım(bunun içerisinde tabi ki her yaştan insan varoluşu kastediliyor) operasyonu modernitenin hiç de yabancı olmadığı teknolojiyle kitleler halinde gerçekleşiyor. Duyarsızlaşma bütüne bir yan ürün olarak dayatıldığında farkına varılmadan alınan ve yalnızca teoride değil pratikte de anlama bürünen bir işlev özelliği göstermektedir.

Holocaust'u modernlikle birlikte anmamıza neden olan bir diğer özellik ise modernizme özgü olan sosyal mühendislik çalışmalarının soykırımda ifade bulmasıdır.¹⁵³ İstenen ırkın yaratımı sadece tıp sayesinde en üstün erkeklerle en üstün kadının meydana getirdiği çocukla ifade bulmaz. Bunun yanı sıra alt grubun üst gruplarca çeşitli nedenlerle belirlenebilirlik iddiasından da doğar. Başta uygulamada gerçekleşen bir deneyim halinde bulunmasa da zamanla düşünce içerisinde yaratılanlar içselleştirilip mekanize hale gelmiş olur. Bu şekliyle ırksal, dinsel, kültürel çeşitli özellikler gibi farklı niteliklerin bir araya gelmesiyle bir patlama noktasına varır. Bu, patlama noktası olarak değerlendirmeye çalıştığımız modern anlamda bir soykırımın kendini haklılaştırıcılarıyla var olur. Bunlar çeşitli adlarla anılabilir. Bizim bir başlık içerisinde üç farklı isimle adlandırdığımız-holocaust, soykırım ve bahçecilik kültü-farklı söylemler yer alsa da hepsi tek bir noktaya varmaktadır: Bir belirlenen toplumsal kümeye ve onun açıklanabilirliğine...

Bauman'a göre holocaustu diğerlerinden(farklı dönemlerde yapılmış soykırımlardan benzersiz kılan) ayıran temel değişkenler özellikle onun modern çağın

¹⁵¹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.44.

¹⁵² Zygmunt Bauman, "Bir Modern Endüstri Krizi: "İnsani Atık"" (Çev.: Tuğba Barış), *Sosyoloji Notları*, s.3. *Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, s.66.

¹⁵³ Demir, *Bauman'ın Modernizm Eleştirisi ve Eleştirinin İki Boyutu: Holocaust ve Çalışma Etiği*, s.33.

bir ürünü, gündelik yaşamdan farklılığı ve modernitenin bütün özelliklerini bir araya getirmesindendir.¹⁵⁴ Modern bürokrasi soykırımın uygulamasını sistematize eden yapıları birleştirir. Sadece uygulamada değil düşünce zemininde de yaratımın öznelere ve nesnelere bir araya getirir.

Özellikle Yahudi soykırımının Almanya’da gerçekleşmesinin nedenlerini de değerlendirmemiz ele aldığımız konu açısından önemlidir. Buna bir örnek Alman modernleşme tarihinden verilebilir. Alman modernleşme tarihi diğer modernleşen devletlerin tarihinden farklıdır. 19. yüzyıl Alman toplumsal düşüncesinin tarihi olarak modernleşme fikrinin yerleştiği tarih olarak bakılabilir. Fakat bazı sınırlamalarla gerçekleşmiştir. Bunlardan en önemli gerekçelerden birini oluşturan problematik yön onun diğer modern öncü ülkeler-Fransa, İngiltere gibi- karşısında kendi endüstrileşme ve milli birliğini topluma yerleştirememiş olmasıdır.¹⁵⁵ Yine özellikle Almanlarca Yahudiler’in toplum içersinde bir sorun addedilip yok edilmeye çalışılmaları da onların büyük bir devlet olmayıp her an kendi ulusal sınırlarını yok edecek gözüyle bakılan bir azınlık grup oluşturmalarından dolayıdır. Millileşme çabaların üst düzeyde su yüzüne çıktığı bir dönemde çok uluslu devletlerin çoğunun parçalanıyor olması ve özellikle Yahudilerin bir azınlık olmak yerine Almanlarla aynı statüye sahip olması da bu tür bir analiz için önemli bir mihenk noktasını oluşturmaktadır.

Soykırımı konu olabilecek bütün olaylara bakıldığında düşman olarak belirtilenler uygulayıcılar arasında bunun farkına varmadan gerçekleştirenlerdir. Çünkü başka bir alternatifin imkânsızlığının aşılması bir görev bilinciyle getirilen sorumluluğu beraberinde getirerek düşünsel sorumluluğu arka plana itmektedir. Soykırımın failleri, kendilerinin yaptıkları bir eylemi başkasına yöneltip, yabancı bir iradenin varlığına inanarak kendilerinin suçsuz bir aracı olduğuna inananlardır.

Norbert Elias yerleşikler-dışarıdakiler teorisinde önyargı üreten duruma ilişkin kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Dışarıdakilerin içeriye akın etmesi, yeni gelenlerle eski sakinler arasındaki fark, belirsiz olsa da, her zaman yerleşiklerin hayat tarzına bir kafa tutuştur.¹⁵⁶ Bu kafa tutuş farklılıklar yaratarak bilinmeyeni bilinebilir kılmaya yol açar. Modernliğin temel düsturu olan rasyonelleştirme çabası en çok da yabancıların ahlaki

¹⁵⁴ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.126.

¹⁵⁵ Gerekçelerin ayrıntılı sorgulanması için bakınız: Çiğdem, *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas*, s.97.

¹⁵⁶ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.60.

kimliğine uymadığı içindir ki bireyler olarak yabancılar dışarıda kalır. Zira yabancı içersinde sırf bilinmeyen içinde barındırdığından dolayı, zıtlıklar yaratır. Bu zıtlıklar bilinmediğinden ötürü ayrıştıramaz ve her tür açıklama talebinin dışında kalır.

Bauman'ın soykırımı verdiği ad olan bahçecilik fikrinin ilk oluşumunda, Yahudiler hedeflenmiyordu. Hatta bahçeciliğin tıp ve teknolojilerinin insana ait belirleyicilerinin yaratıcı isimlerinde Yahudi bilim adamları da mevcuttu.¹⁵⁷ Holocaust salt bir Yahudi sorunu ve yalnızca Yahudi tarihinin bir olayı değildi. O daha ziyade Batı toplumunun kültürel ve akılcı sistemlerinden doğmuş ve uygulanmıştır.¹⁵⁸ Bu yüzden Batı'nın kendi içsel ve dışsal dinamikleri anlaşılmadan onun tarafından yaratılmış bir düşünce ve uygulama da anlaşılamaz. Sorunun neresinden bakarsak bakalım bir kavram çifti yaratımı ve sürdürülmesi karşıtıyla anlaşılabilir olacaktır. Ve yaratılan kavram çiftine baktığımızda Holocaust kavramıyla anılan genel bir soykırım düşüncesi akla kararı birbirinden ayırarak Almanlar'a yüklenen suç diğerlerini aklama politikasının ötesine geçemeyecektir. Ötekini(Almanlar'ı) şu an burada olmayan dışarıda bugünkü zamana ve uygarlığa ait olmadığını iddia eden bir çalışma suçlunun gerçek dışı yaratılarak ortadan kaldırılmasına yol açıyor.¹⁵⁹ Holocaust modern dönemin genel soykırım fikirlerinin bir arada ele alınabileceği bir kavramken, onun bizatihi sosyal bilimler için öneminin azaltılarak düşünülebilecek bir olgu haline gelmesi sadece Yahudilerin yaşadığı bir deneyim olarak adlandırılmasında, bu şekliyle ilk ve son vaka¹⁶⁰ olarak değerlendirilmesinde yatar. Bu şekilde bir aklama projesi yapanın ve yapılanın kendinden olmadığını belirgin kılarak gerçekleşir.

Bauman'a göre moderniteyi yaratan iktidar –yasa koyucu- bahçıvan modeli üzerine kurulmuştu.¹⁶¹ Bahçıvancı kültür kavramının savunucusu olan modern devlet iktidarının temel amacı, yerel farklılıkları ezerek, ülkeye bağlayıcı evrensel standartları

¹⁵⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.44. Alman Yahudileri'nin modernitenin merkezinde soykırımı bir konu olarak yer almasının geniş bir izahı için bakınız: Bauman, ss.193-196.

¹⁵⁸ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.11.

¹⁵⁹ Açıklanmaya çalışılan düşünenin aynı doğrultudaki bir başka analizini bulmak için bakınız: Bauman, s.13.

¹⁶⁰ Bauman, s.17-18. Ayrıca bugünden daha ilkel, insan türünün ve kültürün bir bastırmanın bir ürünü olarak görmezden geliniyor. Bizim burada sadece iki belirleyici koymamız Bauman'ın genel sınıflandırması nedeniyledir. Benzer bir vurgu için bakınız: Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.33.

¹⁶¹ Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.66.

koymaktır.¹⁶² Böylece yabancı otlardan sakınılmış kusursuz bir toplum yaratabilmek adına hijyen politikalarını devreye sokmuşlardır.

Bauman'ın bahçeci devlet metaforu Foucault'un iktidarı analiz ederken kullandığı metaforla(çoban) bağlantılı olarak değerlendirilebilir. Buna göre çoban bireylere-sürüye- yeni bir biçim kazandırmada önemlidir. Foucault çoban metaforunun Antik Çağ'da doğuda anlam kazandığını belirtir. Batı'da ise Hristiyanlık ile birlikte işlev kazandığını bildirir.¹⁶³ Bu anlamda bir bahçeci metafor ardında saklananlar iktidarı elinde bulunduran azınlığın, yönettiği çoğul grup düşünülerek ve ona uygun bir düzenlemeye gidilerek anlaşılabilir.

Yahudi Soykırımı amacı kusursuz derecede akılcı bir toplum yaratmak olan modern toplum mühendisliğinin bir örneği olarak görülebilir.¹⁶⁴ Bunun sağlayıcısı kusursuz bir toplum yaratabilmek adına Naziler'in Yahudiler'den sıyrılmak gereksinimidir.¹⁶⁵ Ancak bunu sağlayabilecek teknolojik dökümanlar nezaretinde desteklenebilecek bir kusursuz toplum ideali ve hedefi modernitede öngörülebilir olacaktır. Bauman'a göre bahçecilik, bahçıvanlık adı altında ifade edilebilecek bu girişim yabancı otlardan kurtularak temiz bir bahçe tasavvuruyla yok edilmesi gereken otların temizlenmesiyle alakalıdır.

Yahudilerin bir yok edilme projesinin öznelere olmaları Nasyonel Sosyalist bir partinin 1933 seçimlerini kazanmasıyla gündeme gelmiştir. Hitler her ne kadar demokrasiyle iktidara gelmiş olsa da daha sonra otoriter-totiter icraatlara başlamıştır. Ulusal düzeydeki temel ilkeleri -1920 yılında ilan edilmiş olan- Alman kanı taşıyanlar ile taşımayanlar arasında bir ayrım çizgisi yaratmak, bunu kendini baskın ilan ederek diğerini küçük görme adına yapan tamamen ırka dayalı bir anlayış olarak görebiliriz. Onlara göre bunun bir fiziki ayrıcalığından öte entelektüel ve manevi değerler

¹⁶² Şevket Ercan Kızılay, "Zygmunt Bauman'ın Entelektüellere İlişkin Yaklaşımı: Yasa Koyucular ile Yorumcular", *Sosyoloji Notları*, 3 *Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, s.41.

¹⁶³ Başer, *Zygmunt Bauman'da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam*, s.79-80.

¹⁶⁴ George Ritzer, *Toplunun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplumsal Yaşamın Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, s.53.

¹⁶⁵ Ancak şunu belirtmek gerekir ki; 'bahçecilik kültüründe sadece topluma zararlı görülen otlar olarak ifade edeceğimiz Yahudiler değildir. Aynı zamanda doğuştan hastalıklılar, zihinsel ve bedensel özürlüler, yaşadıkları toprağa başkalarının yerleşmesini isteyenler...' Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.45.

etrafından ilerleyen üstün ırk ve üstün olmayan ırkta kendini gösterir.¹⁶⁶ Devletin temel görevi de böyle safi bir ırkın oluşunu sağlamak ve devam ettirmektir. Bu şekilde toplumsalda bir dönüşüm sağlayabilmek aynı zamanda kaosu belirginleşmesini de sona erdirmek anlamına gelecektir. *“Yahudiler ‘arada’, eksik belirlenebilen, dost mu düşman mı olduğu bilinmeyen her şeyin yok edilmesini hedefleyen ulus-devletlerden oluşan Avrupa’nın prototip yabancılarıydı. Yahudiler, milletler ve milliyetçilikler kıtasında, millet olmanın göreliliğinin ve milliyetçiliğin dış sınırlarını hatırlatan tek insanlardı. Onlar yerel düzenlerle dolu bir dünyadaki yabaniliğin son kalıntısı, özenle bakılan bahçelerden oluşan dünyada kendilerinden biten zararlı otlar, yerleşiklikler arasında göçebelerdi.”*¹⁶⁷

Yukarıdaki açıklamalardaki temel öge modern dünyanın söylemsel analizlerde dile getirilen ilk yabancısının Yahudiler olduğudur. Yahudiler evrensel vatansızlardı.¹⁶⁸ Vatansız olmaları onların Hitler tarafından nefret edilecek, köleleştirilecek hatta öldürülmesi gerektiği görüntüsüne yol açmıştır. Hitler öyle ki; kendi statülerini korumanın bir yolu olarak Yahudiler’in toplumdaki varlığını meşrulaştırıyor. Hristiyanlar’ın doğruluğundan şaşmayarak asla sorgulamadıkları şeyleri Yahudiler sorguluyordu. Bu şekliyle bakıldığında katliamın haklı gerekçelerinden birinin yaratılması adına onların akıllarını kullanmaları gösterilebilir.

Ayrıca Yahudiler Hristiyanlar içerisinde yaşamalarının ayırt edici bir farklılaşması olarak modern öncesi dönemde göze batmazken değişen toplumsal hareketlerle birlikte bütün insanların sınıflandırıldığı sosyal statülere yerleşmişlerdir. Bu şekliyle önceden bir sorun oluşturmazken sosyal statü ve prestijleri Hristiyanlar’ın kendileriyle aynı konuma gelen Yahudiler’e karşı bir önlem almaya zorlamıştır. Ayrıca aynı statüye sahip hale gelmeleri bir tehdit olarak algılanmalarına yol açmıştır. Ne kadar diğerlerine benzerlerse o kadar büyük problem olarak görülmüşlerdir. Yine Yahudiler’in bir tehdit olarak algılanmasına neden olan etken onun ulusal olamayan ulus konumunda bulunmalarından kaynaklanır.¹⁶⁹ Modernitenin kendi içerisinde köklenen temel bileşimi milliyetçiliğin en gözde yerleri ulus-devletler biçiminde örgütlenmesinde görülebilir.

¹⁶⁶ Ayferi Göze, *Liberal, Marxiste, Faşist, Nasyonel Sosyalist ve Sosyal Devlet*, Beta Basım, 4. Basım, İstanbul 2005, ss.126-129.

¹⁶⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.113-114.

¹⁶⁸ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.57.

¹⁶⁹ Bauman, s.79.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imparatorlukların parçalanarak küçük birer ulus devlet haline gelmeleri bu anlamda değerlendirilebilir. Toplumsal yapıyı bozabilecek her türlü etnik yapı bir tehdit olarak algılanmaya ve anlaşılmaya zorunludur. Bu şekliyle düşünüldüğünce toplum içersinde farklı bir azınlığın yükselişi parçalanma ve kimliğini yok etme gibi sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle Yahudiler toplumda istenilmeyen bir unsur olarak yok edilmesi beklenendir. Bu anlamıyla onları damgalanan toplumsal grup olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca homojen ulusal cemaatlerle kaplanan dünya ideali adına yapılanlar, yeni tür bir insanın yaratılması, ihtiyaç duyulduğunda devlete güvenebilecek olanlardan çok daha korumasız kalan devletten mahrum kişinin yaratılması anlamına gelmiştir. Bu anlamda yeni tip bir yaratım örneği olarak Yahudiler yabancının tipik bir örneğini bize sunarlar.¹⁷⁰

Ancak şu unutulmamalıdır ki birinin ahlaksız olarak suçlanması ve sert muameleyle cezalandırılması için önce yenilmesi gerekir. Her ne kadar Nazi Almanyası'nın imha emrini veren liderleri yargılanmış, mahkûm edilmiş ve asılmış olsalar da eğer Almanya galip gelseydi tarih kitaplarında insanlığın yükselişi olarak geçecek olan eylemler, insanlığa karşı işlenen suçlar olarak tanımlanacaktı.¹⁷¹ Bu gösteriyor ki bakış açınız belirlenirken toplumsal geçerliliği olan şeyler ancak toplumsal rasyonalitede başarı ve başarısızlığa dayalı değerlendirilmektedir.

Holocaust pratiğini, ölümsüzleşmeye çalışan ve somut algısal dünyadan başka gidebileceği bir evi olmayan modern yaşam ideolojisinin temizlik düşünün tehlike ve korkuyu yok etmeye çalışan, güvenlik patolojisinin bir sonucu olarak okunabilir.¹⁷² Modernitenin akılcılaştırması olmadan soykırımın kendine işlevsel alan bulabilmesi mümkün değildir. Bauman da soykırımı modern bürokratik aklın bir işlevi olarak görür. Özellikle Yahudi Soykırımı'nın modern bürokratik aklın oluşumda Batı uygarlığının ayırt edici yönünü oluşturur.¹⁷³

Modernitenin devlet biçimi olarak milliyetçilik kültürel otorite altına sokma tek bir kimlik etrafında birleştirmeyi amaç edinir. Bu yabancıların tarzlarını değiştirmeye,

¹⁷⁰ Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, s.173-174.

¹⁷¹ Bauman, *Postmodern Etik*, s.273.

¹⁷² Kızılay, *Zygmunt Bauman'ın Entelektüellere İlişkin Yaklaşımı: Yasa Koyucular ile Yorumcular*, s.45.

¹⁷³ Ritzer, *Toplunun McDonalddlaştırılması: Çağdaş Toplumsal Yaşamın Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, s.52.

onları dönüştürmeye ve hâkim otoritenin buyruğuna itaate zorlar.¹⁷⁴ Kültürel bir ortaklık yaratımının aracı olarak modernite teknolojik dökümanlar nezaretinde gerçekleşen asimilasyon çabaları yer alır.

Asimilasyon milliyetçiliğin kaynağını gözler önüne sererken, ırkçılıkla aynı kaynaktan beslenir.¹⁷⁵ Fakat şunu ayırt etmek önemlidir ki; ırk doğuştan gelen özelliklere vurgu yaparken; asimilasyonda aynı kültürel saha içerisinde bulunmaktan kaynaklı birlikteliğe vurgu yapar. Bu şekliyle asimilasyon diğer bir millete ya da millet içindeki diğer gruplara karşı yürütülen bir sınır çizme politikası olarak görülebilir.

Modern soykırım, duygularının denetlenemeyen bir patlaması ve neredeyse amaçsızca yapılan, tamamen irrasyonel bir eylem değildir. Aksine karmaşık ve matematiksel olan toplumsal gerçekliğin yaratamadığı müphemlikten arınmış homojenliği yapay araçlarla gerçekleştirilmeye çalışılan, rasyonel bir toplum mühendisliği uygulamasıdır.¹⁷⁶

Savaşta karşılıklı bir insansızlaştırma söz konusuyken; soykırımda imha nesnesi tek taraflı tanımlanır. Buna uygun olarak insaniliğin kendisini bulduğu ve tecrübe ederek varlık bulduğu duyuların işlevi sona erdirilmiş olur. Bu en basit anlamıyla hayat-özellikle de insan hayatı- söz konusu olduğunda bireyleri insaniliklerinden soyar ve kendileri dışındaki hayatların değerini görmezden gelmelerine yol açar.

Holocaust analizlerine sosyolojik olarak yaklaşımlar bir arada değerlendirildiğinde yapılan analizlerin tümü gerekçe üretmek ve olup biteni meşrulaştırmak amacıyla işlev görür. Bu yönüyle var olanın niçinini ve nasıl düzeltilebileceğini düşünmezler.

Modern soykırımın genel özelliği yukarıda açıklamaya çalıştıklarımızdan hareketle bir amacı olan soykırımdır. Düşmandan kurtulmak bir araçken; iyi ve arı bir toplumun yaratılması hayal edilir.¹⁷⁷ Bu amaçla bir bahçeci devlette örgütlenir. Bahçecilik devleti her şeyi bilen ve mutlak güce sahip olan düzenleyicidir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, s.193.

¹⁷⁵ Giddens, Kelime anlamıyla asimilasyon benzetme demektir. Bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanması 17. yüzyılda başlamıştır. Asimilasyon ilk kez biyoloji bilimi tarafından kullanılmıştır. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, ss.136-139.

¹⁷⁶ Bauman, s.53.

¹⁷⁷ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.124.

¹⁷⁸ Smith, *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*, s.132.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZYGMUNT BAUMAN'DA POSTMODERNİTE VE YABANCI

Postmodernite¹⁷⁹ şu an içinde bulunduğumuz tarihsel dönem içerisinde moderniteden farklı bir duruş noktası sergiler. Bu bakımdan incelediğimiz şekliyle yabancı kavramının toplumsal zemininin belli dökümanlarını içine hapsedip değerlendirebiliriz. Postmodernizm bu yönüyle her şeyden önce dünyanın ortadan kaldırılması imkânsız çoğulculuğunun kabulüdür.¹⁸⁰ Yabancı bu dönemde ayırt edilebilecek kadar açık olmayan ayrımsal sınırlandırmalar yaratmaz. Aksine bizim birer normalleştirici gözlüğe ihtiyacımız vardır. Zira yabancı her yerdedir. Bu şekliyle varlığı olağanüstü büyüklükte bir müphemlik değil, aksine somutluk ifade eder. O artık her gün birlikte bulunduğumuz dünyada korku ya da kaos benzeri bir durum değildir. Birey postmodern dönem içerisinde genel anlamda, kendi yaşam projesini denetleyen bir eyleyendir.¹⁸¹ Bu şekliyle müphem olan bütün toplum içerisinde yarattığı boşlukla değil bireyle birlikte anılır. Müphemlik bu şekliyle özelleşmiştir.¹⁸² Bu bölümde esas sorunumuz bir yabancı kimliğini anlaşılabilir kılmamıza yarayıcı semboller geliştirdiğimiz önceki bölümden farklı olarak bilinen ve kabul edilen varlığı üzerinden onu algılayabilmek ve onunla yaşayabilmenin belli ayırt edicilerini geliştirmek olacaktır.

¹⁷⁹ Postmodernite farklı düşünürler tarafından farklı isimlerle anılmaktadır. Bunların hepsi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığımız dönemi -genellikle 1960'larda oluşan ve o dönemden sonrasını ifade eden- anlatmaya yarayıcı kavramlardır. Bunlardan birkaçını örnek verecek olursak; Giddens'a göre 'geç modern', Ulrich Beck'a göre 'düşünsel modern' Balendier'a göre 'modernötesi' ve Tom Tomlinson'a göre ise 'postmodern' (Burcu Özcan, *Postmodernizmin Tüketim İmajları*, F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi 2007 17, Sayı:1, ss.261-267.) diye ele alınır. Bauman ise iki tür modernitenin varlığından bahseder: biri katı modernite bunun için 17. yüzyıldan başlayan dönemsel süreçteki kesinlik ve sabitliğe dayanan dönüşümleri içine alır. Diğer akışkan modernite ki bu bizim burada postmodernite olarak ele aldığımız sürekliliğini koruyamayan dünyanın sürekli değişen yapısına tekabül eder.

¹⁸⁰ Demirtaş, *Zygmunt Bauman'da Bilgi İktidar İlişkisi ve Entelektüeller*, s.47.

¹⁸¹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.267.

¹⁸² Bauman, s.264.

3.1. BAUMAN'DA POSTMODERNİTE VE YABANCI ALGISININ YENİDEN YARATIMI

Bauman postmodernliğin arzusunu ‘daha derinlemesine dikkatle ve sağduyuyla bakan modern zihin’ olarak, kendisine içeriden değil de dışarıdan bakan, kazanç ve kayıplarının tam bir hesabını yapan modernlik’ olarak betimlemiştir.¹⁸³ Bu şekilde moderniteden tam bir kopuşu değil, modernitenin yeni bir dönüşüm evrimi üzerinde kendine bakışını anlatır.

Özben’in 3D modernlik olarak formüle etmeye çalıştığı kavramsallaştırma, ikili standartların dışına çıkan-modern öncesi ve modern dönemden farklı olarak- toplumsal yapının yenileşen dönüşüm imlerini yakalayabilmemize yarayıcı önemli bir metafordur. Daha önceki deneyimlenenler düşünüldüğünde, bu dönem belli bir sürekliliğe ve uyuma yapılan vurgudan ayrı bir yol izlemektedir.¹⁸⁴ Ayrıca 3D modernlik koşullarında ‘gelecek’ ‘şimdi’ye musallat olmaktadır. Yani geleceği belirsiz yapan ve bizi ‘sürekli bir şimdi’ye hapseden bize fazlasıyla yakın olan geleceğin görünürlüğüyle yaklaşılmasıdır.¹⁸⁵ Bu belli sınırlılıklar içerisinde bölünmüş zaman ile mekân ve buna dayalı ikilemlerden ortaya çıkan paradoksların aynı bütün içerisinde erimesidir. Bu şekilde belli bir tanı konulamadığı gibi seyri de takip edilemez. Çünkü hareketlilik içerisinde varlıklar sürekli yer değiştirmektedir.

Postmodern/tüketici/kuralsızlaşmış toplum bireysel hayatta yüksek bir müphemlik düzeyinin muhafazasında güçlü paya sahiptir. Hayat bağlarının müphemliği postmodern durum için işlevseldir.¹⁸⁶ Belirsizliğin sınır tanımaz varlığı toplumsal rasyonalitede uç noktaları belirsizleştirilmektedir. Bu şekilde uç noktalarını sabitlemek ve ona göre yaşanan bir toplumsal sahayı yeniden icat etmek olanaksızlaşmaktadır. Bunun gibi postmodern dönem modern dönemden farklı olarak çoğul bilinmezliklerle baş ederken yeni bir yol dener. Ayrıca ortak yaşanan mekâna

¹⁸³ Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, s. 10.

¹⁸⁴ Özben, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.163. Ayrıca Özben modern sonrası dönemi ifade etmek amacıyla 3D kavramsallaştırmasından ayrı olarak bazı yerlerde modernliğin farklı bir evresi tiplemesine gitmektedir. Bu tanım modern sonrası dönemin farklılaşan değerlerinin öncesine kıyasla değişim seyrini anlamamızda yeni tür bir kavramsallaştırma açıklığı sunar. Bunu açıklarken kutsal olana atıfta bulunur. Özben, *Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar(Din-Modernlik Okumaları)*. Benzer bir açıklama için bakınız: Özben, s.140.

¹⁸⁵ Özben, ‘Şimdi’ye Musallat Olan ‘Gelecek’: Geleceğin Hortlakları ve 3D Modernlik, s.188.

¹⁸⁶ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.89.

vurgu yapmak adına ‘gri alanlar’ yaratmak üzerinde durulmaktadır.¹⁸⁷ Bu gri alanlar birlikte yaşanan toplumsal yaşama bir uyum katarak farklı olanın toplumdan tecridini değil aynı mekândaki işlevsel uyumuna arayış içerisinde bir görünüm sergiler.

Kimlik postmodern dünya içerisinde hala bir sorundur. Ancak modern anlamda bir sorun değildir. Modern dönemde ‘kimlik sorunu’ bir kimliğin nasıl inşa edileceği, nasıl sağlam ve sabit tutulacağıyla ilgiliyse, postmodern ‘kimlik sorunu’ birincil olarak sabitlemeden nasıl kaçılacağı ve seçeneklerin nasıl açık tutulacağına dairdir. Kimlik meselelerinde modernliğin sloganı ‘yaratım’ken, postmodernliğin sloganı yeniden kullanıma sokmaktır.¹⁸⁸ Bir başka deyişle, modern hayat stratejisi kimliği sabitlerken, postmodern hayat stratejisinin özü sabitlemekten kaçınmaktır.¹⁸⁹ Buna göre, modern öncesinde kimliğe dayalı yaratılar daha çok yeniden oluşturulan ve diğerinin yok edildiği bir toplumsal bilinç etrafında şekillenirken postmodern dönemde yok edilmeye çalışılan yabancı yeniden yaratılarak dolaşıma sokulur.

Tarihsel süreç içerisinde mekân ve zaman ayırımına dair yapılan açıklamaların her biri farklı bir döneme tekabül eder. Bundan önce açıklamaya çalıştığımız zaman ve mekânın belirsizliği(modern öncesi), zaman ve mekânın belirginleştiği ve sınırlarının ayırt edilmeye başlandığı ve tam olarak ayırt edildiği(modern), zaman ve mekân ayırımının tamamen ortadan kalktığı bir dönem(postmodernite) halinde yaşanmıştır. Modernitede farklı olanın nesnel dünyada soyut olan varlığından ötürü dışarıda tutulduğu ancak benzer olanın aynı toplumsal küme içerisinde yer aldığı bir dönemden söz ederken postmodernitede farklı olanın kimliği artık ayırt edilemez. Çünkü herkes farklıdır ve herkesin bu şekilde olmasından ötürü yabancının kimliği ayırt edilemez. Farklı olanın daha önceki dönemde varlığına sınır çekerek dışarıya hapsettiğimiz doğası burada tanınmak ve kabul edinilmek zorunda olduğumuz bir gerçeğe dönüşür. Bu yönüyle yabancının soyutluğu ve muğlâklığı ayırt edinilmesi değil kabul edinilmesi gereken nesnel gerçekliğe sahiptir.

Belirsizlik modernitenin belirgin düzenliğinin ayırt ediciliği yerine gelen dönemin(postmodernitenin) kapsayıcı özelliğidir.¹⁹⁰ Belirsizlik daha önce sözünü

¹⁸⁷ Bauman, s.90.

¹⁸⁸ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s. 112.

¹⁸⁹ Bauman, s.122.

¹⁹⁰ Mustafa Cem Oğuz, “Bir Yaşam Gözlemcisi: Zygmunt Bauman”, *Sosyoloji Notları*, 3 Aylık Yaygın *Sosyoloji Dergisi*, Ankara, Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, s. 19.

ettiğimiz anlamıyla modernitede hep bir kaçış çabasıdır. Oysa postmodernitede bu tür bir belirsizlik yaşamın her alanını kapsamıştır.¹⁹¹ Bu şekliyle belirsizliğin sınırları belirlenemediği gibi ondan korunmanın yolları da kolay olmayacaktır. Ancak belirsizlikle yaşamın farklı bir yolu olarak bu dönem bizi birlikte yaşadığımız her düşünceye saygı duymaya ve onu anlamaya itecektir. Bunun gibi yabancı postmodern dünyanın her yerine sızmıştır. Modernitenin tekil sesler üzerinden mutlak bir aklın otoritesiyle ayırdığı yaşamsal konumu postmodernitenin çoğul söylemler üzerinde seçtiği farklı olanın varlığına duyulan saygıdan gelen esnekliğin dönüşümüyle bu dönemde yabancı da farklı bir konuma yerleşmiştir.

‘Topluluk’ postmodern dünyanın açıklanabilmesi için bizlere önemli bir kavram haritası sunar. Çünkü modern dönemden farklı olarak bir topluluk bilinci üyeleri arasında bütünleşmeyi gerektirmez.¹⁹² Sadece sürdürülmesi gereken birlikteliğin yansıtıcısı ve devam ettiricisi işlevi görür. Bu şekilde aynı mekân paylaşma ayniliğe değil, farklı ama birlikte olunan varlığın yaşam istenciyle bir arada düşünülebilir. Postmodern dönemde müphem olanın özelleştirilmesinden¹⁹³ bahsedebilir. Her bireye uygun olan ve toplum tarafından yaratılan, sürdürülen ve savaşılan müphemliğin aksine bu dönemde bireyler tek başlarına müphemlikle baş etmek zorundadırlar.

Postmodern dönem modern dönemden farklı olarak modernliğin kendi kendini anlamaya başladığı¹⁹⁴ bir dönemdir. Bu anlamda kendini ve kendinin yansıyan özelliklerini sorguladığı, gözden geçirdiği, bazen de geçmişi kabullenip veya reddedip yoluna devam ettiği bir dönemdir. Bir diğer farklılık yerel kimliklerin ulusal kimliklerin önüne geçmiş olmasıdır.¹⁹⁵ İnsanlar kendilerini bu dönemde modernitenin içerisine yansımış veya yansıtılmış öğelerle değil, bireysel varlıklarının bir açıklayıcısı olarak ifade etme yoluna giderler. Bu temelden yola çıkılacak bir tanım daha çok farklı kimlikleri bilme ve onları tanımlama ihtiyacı duyar. Bauman moderniteden farklı olarak postmodern dünyanın evsiz yabancıların bir dünyası olduğuna inanır.¹⁹⁶ Öyle ki

¹⁹¹ Özcan, *Postmodernizmin Tüketim İmajları*, s.267.

¹⁹² Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.243.

¹⁹³ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.333.

¹⁹⁴ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s.48.

¹⁹⁵ Özcan, *Postmodernizmin Tüketim İmajları*, s. 267.

¹⁹⁶ Smith, *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*, s.17.

karşılaşılan insanların çoğu yabancıdır. Bu yüzden ki ‘postmodern yabancılar bir daimi problem’¹⁹⁷ olarak modern sahada kapladığından farklı bir yerde anlaşılır.

Bauman’a göre modernitenin iki biçimi söz konusudur. Bunlardan biri modernitenin değişmeyen yapısına(katı modernite:modernite); diğeri modernitenin sürekli değişen doğasına(akışkan modernite:postmodernite) vurgu yapar. Bunlardan ilkinde modernitede sınırlar kesin olarak çizilmişken; diğesinde ilkinin kendisini var ettiği ve kendisiyle var olan her şey değişmektedir. Katı moderniteyi açıklarken temel kabul ettiğimiz ve onun sayesinde var olan zaman ve mekân(özellikle mekân) üzerine yapılan açıklamalar düzen, sınır çekme, ayırt etme gibi kavramlar tamamen değişmektedir. Bunun yerine sınırlar belirgin değildir ve mekân ayırt edilmez. Postmodern dönemin temel özelliklerinden olan tek şey sınırların ortadan kalkması ve özellikle teknoloji sayesinde her an değişen düzenin herkesçe ayırt edilen farklılığıdır.

Lyotard’a göre postmodern dediğimiz şey aslında moderniteye gebe olan bir şeydir ve modernlikle postmodernlik arasında bir kopuş olduğu kadar bir geçiş de söz konusudur. Ona göre bunun belli bir dönemleştirmesinin yapılması mümkün değildir.¹⁹⁸ Çünkü modern dönem geçmişi uzun olmakla birlikte gerçekleşmesi gereken koşulların sağlanması da onun uzun tarihinde gözlemlenebilir. Moderniteden postmoderniteye bir geçiş toplumun bir süreklilik halinde postmodernitenin de hazırlayıcısı olmuştur. Örneğin bireylerin toplum içerisinde eritildiği bir süreç olarak modernite milliyetçilik kisvesi altında daha önce modern dönemden söz ettiğimiz gibi teklikler üzerinde kurulmuş toplumsal yapıyı izlerken; postmodernite, bundan tamamen bir kopuş olmasa, da toplumsal koşulların bir gereği olarak çoğul kültürler içerisinde tek tek her bireyin içinde bulunmasına vurgu yapar.

Modern dünyada genele yönelerek toplumu anlama isteminin büyük bir yer tuttuğunu modern dönemden söz ederken dile getirmiştik. Postmodern dönemde ise bunun yerini tek tek her bireyin kendi bireysel mevcudiyeti neticesinde oluşmuş bireysel kimlikleri almıştır. Bu bireysel kimlikler neticesinde oluşmuş farklı tasavvurlar her biri farklı ve özel ilişkilerde somutlaşarak diğlerinden ayrılır. Yerel kimliklerin

¹⁹⁷ Smith, s.161.

¹⁹⁸ Ali Akay, *Postmodern Görüntü*, (2. Basım), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002, s.62.

ulusal kimliklerin önüne geçmesi postmodernitenin en bariz özelliklerindendir. Akay bu yerel kimliklerin ulusal kimliklerin önüne geçtiğinden söz eder.¹⁹⁹

Georg Simmel'in yabancıyı kuramsallaştırma çabalarında ve özellikle modern dönem içerisinde yabancı bilindiği ve göz önüne alındığı anda, öteki bir nesneye dönüşür.²⁰⁰ Modern dönemin aksine Sigward Neckel'e göre yabancı artık dışarıda var olan bizim varlığından habersiz olduğumuz kişi değildir. O ancak onunla karşılaşsak anlam kazanır. Bilinmezlik figürü etrafından ilerleyen yabancı sırf bilinmezliğinden dolayı bilinmez değil, bizim için var olmayan bir şeydir. O sırf tanımadığımız ve hakkında fikir yürütemediğimiz şekliyle bizatihi bildiğimiz aynı sahayı paylaştığımız kişidir. Bu şekliyle yabancıya daha sık karşılaştığımızdan bahseder.²⁰¹

Simmel'in yabancı 'bugün gelip yarın gitmeyen kişi' bireyselleşme aşamasında herkesin yaşama biçimidir.²⁰² Artık yabancı modern dönemdeki üretilen biçiminin dayanağı olan yerlilik biçimleri gitgide azalmaktadır. Bunun yerine postmodern dönemde her yerdeki varlığı bizim de aynı toplumsal grup içerisinde hapsedildiğimiz alanı yansıtır. Bu bağlamda, postmodern dönemde yabancı iki yüzü vardır. Birincisi ayartıcıdır; çünkü gizemlidir, işmarıcıdır ve kişiye haz vaat eder. Ancak bunu yaparken hiçbir bağlılık yemini de talep etmez. İkinci yüz ise, gizemlidir. Bu, bütün bu yüzü kaplayan uğursuz, tehditkâr ve yıldırıcı bir gizemdir. Her iki yüz de yarı görünür yarı bulanıktır.²⁰³

Postmodern dönem yabancılarla dolu evrensel bir dünyadır. Yabancılarla yaşamak bu dünyada evrensel bir zorunluluktur.²⁰⁴ Bu nedenle yabancılarla aynı dünya içerisinde yaşamının bir zorunluluğu olarak aynı kültürel sahayı yok etmeyecek ancak onunla beraber yaşamının yeni yollarını bulmaya yarayacak yöntemler geliştirilir. Görünüş bakımından ayırımın sonlandırılması ve mekâna dayalı bir ayrımsallığın (burada ya da orada olma) üzerinden Bauman'a göre kontrolün sağlayıcısı mekân içerisindeki yerleşik güvenlik politikaları- polis, güvenlik görevlisi vs.- arayıcılığıyla sağlanır. Yabancılar bu dönemde istesinler ya da istemesinler ortak rıza ve teslimiyet

¹⁹⁹ Özcan, *Postmodernizmin Tüketim İmajları*, s. 267.

²⁰⁰ Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s.61.

²⁰¹ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s.120.

²⁰² Beck, s.121.

²⁰³ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.184.

²⁰⁴ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.75.

içinde varlıklarını sürdürmektedirler.²⁰⁵ Çünkü tanımlanmaları için gerekli olan ayırt edicilerinden soyunmuş görünmektedirler.

Postmodern dünyanın en belirgin özelliği, modernitede de var olmakla beraber, burada ayrı bir kültürel saha oluşturan kent ya da şehir kültürüdür. Erving Goffman'ın şehir kültürü üzerinde bina ettiği 'sivil dikkatsizlik' onun en önemli ayırt edicilerindendir. Bu en yakın haliyle göz göze gelmekten kaçma ve bakmıyormuş gibi yapmadır.²⁰⁶ Yabancı yok edilemiyorsa hiç değilse onu dokunulmaz kılmak, kurulan ilişkiden uzak durmak gerekir.²⁰⁷ Birlikte geçirilen mekânın bir zorunlu ögesi yeni yaşayış biçimlerinin oluşturulmasının bir eklentisini sunar. Bu şekliyle farklılığı aynı küme içinde eritmeyi, ona karşı bir savunma mekanizması yaratabilmeyi ve onunla bir arada yaşamayı sürdürmeyi dener. Bu şekliyle artık belirsizliği kişinin kendi çabalarıyla aşması gerekir.²⁰⁸

Yabancıнын kültürel olarak dışlanması, normal ayırım ve kategorilerin dışında daimi bir öteki inşası ortak anlayışlardaki tanımlanmasına değer ve performans yargılarında kullanılan ölçütlerdeki farklılıklara ve etkileşimin, farazi ortak anlayış ve karşılıklı çıkar gruplarıyla kısıtlanmasına işaret eder.²⁰⁹

3.2. POSTMODERN TOPLUM ANLAYIŞI VE POSTMODERN KİMLİKLER

Postmodern toplum üzerinden farklı kimlik tasavvurlarını göz önünde bulundurmak ancak bu dönemin kendine ait özellikleri içersinde yabancıнын sınır tanımayan varlığını kabul etmekle gerçekleşebilecektir. Modern dönemlerin yaratılan ve kaçınılan öznesi olan yabancı bu dönemde her yerdedir. Bu her yerdelik vurgusu çok önemlidir. Çünkü yabancı bu yönüyle toplumdan ayrılamadığı gibi ayrı bir sınıflama içersinde tanımlanması da olanaksızdır. Bu sefer içeriden bir belirleme olmadığı gibi onunla birlikte yaşanan toplumsal yapıyı daha elverişli (en azından bir bilinmeyen korkusunu dışarıda bırakarak) bir yaşam haline dönüştürebilmek gerekir. Modern

²⁰⁵ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.46.

²⁰⁶ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.80.

²⁰⁷ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.91.

²⁰⁸ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.153.

²⁰⁹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.91.

dönem ve öncesinde yaratılan korkuların başkahramanı olan insanın aynı zamanda onun yok edicisi olduğundan söz etmiştik. Bunun gibi nasıl ki bir yabancı yaratımı insanın anlama(ya)dıklarına ve bilinmeye(ni)ne bir çözüm olarak onun yok edilmesi de ancak onun yaratıcıları olan içeridekilerce gerçekleştirebilecektir. Buradaki en önemli vurgu belki aynı kültürel sahada yaşamaya yararıcı çözümler geliştirmek olacaktır. Bu da ancak karşıt olanın (ötekinin) anlaşılmasıyla sağlanacaktır.

Bauman modern dönemde yabancıyı daha anlaşılabilir kılmak adına Simmel'den yola çıkarak toplumsallaşmanın iki aracı (dost-düşman) ve bunun dışında (yabancı) tutulması gerekeni belirtmişti. Ancak modern dönemde yabancı, safi bir kurtuluş beklentisi olarak dile getirilen imaj ayrımının doğasında sabitlemişti. Postmodernitede kişilikler ise her an bizimle birlikte olan ve bu yönüyle kaçışın doğal bir kurtuluş yolu olarak görmedikleriyle akli bir zemine oturtmak ve onu daha anlaşılabilir kılmakla gerçekleşmektedir. Böylece bu dönem üzerinden yapılan kimliğe yönelik ayrımlar hep korkulana bir çıkış yolu seçmek adına onu anlayabilmek amacı yüklenmiştir. Bu anlamda biz bu bölümde postmodern kişilikler içerisinde sınır tanımayan (bir istenç etrafında ya da değil önemi olmaksızın her yerde ve her an birlikte bulunan) yabancıları gezici, aylak, turist, oyuncuyu irdelemeye gayret edeceğiz.

Postmodern kişilikleri analiz etmeye başlamadan önce özellikle bunların bu dönemin birer icadı olmadığından bahsetmek gerekir. Bunlar postmodern dönemden önce de vardı. Fakat yeni nitelikler etrafında dile getirilip anlamlandırılmaya çalışılmaları bu dönemin karakteristik özelliklerine bağlı olarak gerçekleşmiştir.²¹⁰ Ayrıca hepsinde birey ile öteki arasında bir mesafe yaratımının gerekliliğini savunulur. Ancak modern dönemden farklı olarak tamamen uzaklaşılması ya da yok edilmesi değil yakınlıkta sürdürülmesi gereken ilişkiler mevcuttur. Ve ötekini ahlaki yargının değil estetik yargının nesnesi olarak değerlendirirler.

Modernitenin sabit, değişmez, sürekli, tek tipleştirici gibi çeşitli özelliklerine karşılık postmodern kişiliklerin temel özelliği bağlanma ve süreklilik korkusudur.²¹¹ Bu anlamda hepsi birer göçebidir. Hepsinin belli bir süreklilik anlamında kalıcılığa karşı bir tavır sergilerler. İnsan ilişkilerin parçalı ve süreksizliklerini ifade ederler. Hepsinin birey ile

²¹⁰ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.125.

²¹¹ Bauman, s.124-125.

öteki arasında mesafe yaratımının gerekliliğini görürler.²¹² Bir arada düşünüldüklerinde hepsinin temel özellikleri bütünün bir parçasını oluşturan model gibi değerlendirilebilir. Hepsi kendi içersinde bir bilinmeyen alanında bulunmaları nedeniyle postmodernitede ele alınmalıdır. Ayrıca ötekini ahlaki nesne olarak değil duyum nesnesi olarak kabul ederler.²¹³ Hepsinin amacı şen bir hayat sürmektir.²¹⁴ Bu anlamda varlıkları kesinlikten uzak değişimlerde şekillenmektedir.

Gezici, aylak, turist ve oyuncu figürleri postmodern kimlik sürecinin giriftliğini ve iç çıkmazını aktarmaktadırlar. Bunların dördü de yaşam sürecini geçmiş ve gelecek üzerine etkileri olmayan, kendi içinde olup biten ve kendi kendine oluşan bir dizi vaka olarak algılamayı hedeflerler. Bu nedenle bu dört temel kişiliğin insan ilişkileri parça parça ve süreksizdir. Hepsi de kalıcı bir karşılıklı yükümlülükler ağı kurmayı reddeder.²¹⁵

Özben'in 'yüzer-gezer' tanımlaması, bize yukarıda verdiğimiz açılımlarla uyumlu bir boyut sunmaktadır. Buna göre bağımsız kalabilmek adına gerçekleştirilenler, ilişki kur(a)mamanın gerekliliğiyle birleşip nasıl daha az zarar göreceği düşünülerek oluşturulan birlikteliklere dönüşmektedir.²¹⁶ Bu şekilde ilişkide olmak her an çıkılabileceği var sayılan birlikteliğin hem hazırlayıcısı hem de sona erdiriciliğini birlikte sunar. Bu şekilde ilişkinin hem üretilen hem de tüketilen kısmı oluşturulmaktadır.

3.2.1. Turist, Aylak, Gezici, Oyuncu

-Gezinen

Bir zamanlar marjinal insanlarca 'gerçek yaşam'ın marjinalinde sergilenen bir etkinlik olan gezinme artık yaşamın kendisi olmuştur. Bu şekliyle 'gerçeklik' sorunuyla kimsenin uğraşması gerekmez. Gezinmek insani varlığı bir dizi vaka olarak –geçmiş ve sonucu olmayan olaylar olarak- prova etmektir.²¹⁷

²¹² Bauman, s.136.

²¹³ Bauman, s.206.

²¹⁴ Bauman, s.139.

²¹⁵ Bauman, s.206.

²¹⁶ Özben, *Yüzer- Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.166.

²¹⁷ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.126.

Büyük alışveriş merkezleri orijinal anlamlarıyla gezinti alanlarına gönderme yapmaktadır. Bu alanların çoğu alışveriş yaparken gezinilen ve gezinirken alışveriş yapılan yerlerdir. Alışveriş merkezleri dünyayı güvenli bir dünya yapmaktadır. Bu anlamda yanlış(lıkla) buluşmaların, epizodik oluşları teminat altına alınan karşılaşmaların, geçmiş ve gelecekte kopartılmış bu günü ve yüzeyleri örten mekânlardır. Buralarda gezinenler her ne kadar yönetilen nesneler olsalar da, her gezinen kendisini bir yönetmen olarak tasavvur edebilir. Alışveriş merkezlerinde alışveriş yapmak için gezinmek ve gezinmek için alışveriş yapmak adına yapılan gezme işi hayata bağımlılık özgürlükte erir. Bu şekilde bir bağımlılık halini alır.²¹⁸

-Aylak

Aylağın en temel özelliği efendisiz oluşudur. Bu yüzden onunla bütün bir modern çağ boyunca mücadele edilmiştir. Yine modernitenin en önemli sloganı olan öngörülebilirlik ve planlama onda bulunmuyordu. Modern dönem içerisinde en büyük tehdit onu düzene hiçbir şekilde ayak uyduramayan varlığıydı. Onu tehlikeli kılan şey hareket etme ve denetim açısından kaçma özgürlüğüydü.²¹⁹ Bütün bunlara rağmen bu dönem içerisinde aylak az bulunurken, postmodern dönemde bu sayı artmıştır. Aylakların sayısı o kadar artmıştır ki artık dünya onların dünyası olarak anılmaktadır. Bu yönleriyle postmodern dönemin en büyük hazırlayıcılarından biri olarak görülebilir.

Aylak nereye giderse gitsin yabancıdır. Hiçbir yere bir bağlılık anlamında yerleşiklik göstermez. Aylağın belli bir rotası olmadığı gibi evi de olmayan bir amaçsızdır.²²⁰ Önceden belirlenmiş bir rotası olmadığı gibi onun için her yer bir duraktır. Hiçbir yerde ‘yerli’, ‘yerleşik’, ‘toprağa bağlı’ değildir. Aylak nereye giderse gitsin yabancı oluşuyla toplumda ayırt edilir.²²¹ Özgür olmanın anlamı ona göre bu anlamda gezinmek zorunda olmaması ve bir evinin olması ve içinde kalabilmesinden geçer. Ancak ne kadar isterse istesin bulunduğu yerde çok fazla kalamaz. Çünkü durduğu hiçbir yerde hoş karşılanmaz. Aylak hareket ettiği ‘an’da karar verir. Hareket kabiliyeti başkalarının yönlendirmesiyle gerçekleşir. Ne kadar kalmak isterse istesin,

²¹⁸ Bauman, s.126-127.

²¹⁹ Bauman, s.128.

²²⁰ Smith, *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*, s. 162.

²²¹ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.129.

bulunduğu yerde çok fazla kal(a)mayacağını bilir. Çünkü durduğu hiçbir yerde hoş karşılanmaz. Aylaklar hareket etmeyi dünyayı çekilmez derecede dışlayıcı buldukları için gerçekleştirirler. Gezerler; çünkü gezmekten başka hiçbir seçenekleri yoktur. Yani aylaklar gönülsüz turistlerdir. Aynı zamanda kendisini turistlerin hizmetine adanmışlardır. Bu anlamda kendisini turistlerin hizmetine adanmış bir dünyanın çöpleri olarak görülebilirler.²²² Bu şekliyle köleliğin postmodern versiyonu olarak okunabilir. Yine bu bağlamda, zoraki turistlerdir. Aylaklar turiste dönüşme hakkı tanınmayan gezginlerdir.²²³ Buna rağmen özgürlük, özerklik ve bağımsızlık onların gelecek çatısıdır. Özgür olmamanın anlamı onlar için gezinmek zorunda kalmamaktır. Bir evlerinin olması ve içinde kalmalarına izin verilmesi demektir.²²⁴

Aylak turistin alter egosudur(diğer kişilik, öteki ben).²²⁵ Aylağın istediği tek şey turist olabilmesine imkân tanınmasıdır. Sürekli hareket halinde olunan bir dünyada, turistlik tek kabul edilebilir insani yerinde durmazlık biçimidir.²²⁶ Hem turist hem de aylak tüketici olmak için yaratılmıştır. Ama aylak kusurlu bir tüketicidir. Aylakların gücü, tüketicilerin seçmesi beklenen incelikli malları satın almaya yetmez. Kaynakları kadar tüketim potansiyelleri de sınırlıdır. Bu kusur onları toplumda tehlikeli konuma getirir.²²⁷ Bu anlamda aylağın suçu turistler gibi istediğini yapma özgürlüğüne sahip olmasını sağlayacak araçlardan yoksun olduğu halde turistlere benzemeyi istemesindendir. Katlanılabilir başka herhangi bir seçeneği yoktur. Gezmesinin sebebi buna itilmesi ve bunun bir zorunluluk olarak ona arkadan dayatılmış olmasıdır. Aynı zamanda dünyayı dışlayıcı bulmasından ötürü gezer. Gezmekten başka bir seçeneği yoktur.²²⁸

-Turist

Postmodern yaşam stratejisinin özü, kimliğin kararlı hale getirilmesi değil, sabitlikten kaçınmaktır. Bu kaçınmayı kendisinde somutlayan şey ‘turist’ figürüdür.

²²² Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.129-130.

²²³ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.105-106.

²²⁴ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.129.

²²⁵ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.107. Benzer bir vurgu için bkz: Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.131.

²²⁶ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, ss.107-110.

²²⁷ Bauman, s.109.

²²⁸ Bauman, ss.106-110.

Ziyaret ettikleri yere ait olmadıkları gibi aynı anda bir yerin hem içinde hem de dışındadırlar. Turistler mesafelerini muhafaza ederler ve bu şekilde bu mesafenin yakınlığa dönüşmesini engellerler. Bunun için yerel halkla çok sık ilişkilere girerler.²²⁹

Aylak gibi turist de hareket halindedir. Ancak aylağın aksine hareket edebilme yetisini kendi istenciyle gerçekleştirir. Yepyeni, daha önce denenmemiş fırsatlar elde ettiklerinde bulundukları mekânı terk ederler. Bunu dünyanın dayanılmaz cazipliğinden dolayı gerçekleştirirler. Hareket etmeyi turistler; özgürlük, özerklik ve bağımsızlık şeklinde gerçekleştirirler. Bunu, her şeyin üstünde tutarlar. Turistin yaşamında bir yerde ne kadar kalacağı veya bir sonraki durağı hiçbir zaman önceden planlanmaz. Turistin yaşamının anlamı (bir yere) varmak değil, hareket etmektir.²³⁰ Deneyimi özgürlük adına yaşar. Hareket halinde olmasının nedeni, turistlere göre biçilmiş bir dünyada ‘evde oturma’nın bir aşağılanma ve bir külfet hissi uyandırması ve uzun vadede hiçbir biçimde uygulanılabilir bir öneri olarak görünmemesidir. Bugünkü dünyada ‘küreselleşme’ olarak pazarlanan şey, turistlerin düşleri ve arzularına göre ayarlanmıştır.²³¹

Jonathan Matthew Schwartz ‘yurtsamayı nostaljik özleminden ayırmayı’ önerir. Yurtsamadaki ev, genellikle ‘gelecek zamanlı’dır. Bu, kişinin kendisini evinde hissetmesi, çevresini tanıması ve oraya ait olma güdüsüdür. Yurtsama bu anlamda bir aidiyet düşüdür. Bundan başka eve bağlanma, bir yere bağlanma ve oradan çıkmama korkusuna da sahiptir. Bu bağlamda o, daha fazla yer arayışındadır.²³² Buna benzer bir açıklama turistin postmodern dünya içersindeki konumunu da açıklayıcı bir perspektif bize sunar. Buna göre turist, yuvayı sıkıcı, fazlasıyla bildik, çok az sürpriz barındıran ve cazibesiz bulur. Turistler için ‘yuva’, ‘yuva özlemi’nde olduğu gibi bir gerçeklik taşımaz. Bunun yerine dışarıdan kapatıldığında bir hayaldir, içeriden kapatıldığında bir hapishaneye dönüşür.²³³ Gelecek asla ipotek edilemez. Hiçbir zaman uzun vadeli yükümlülük altına girilmez ve yarını bugünden belirleyecek hiçbir şeye izin verilmez.²³⁴

²²⁹ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.125-126.

²³⁰ Bauman, ss.126-129.

²³¹ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.105-106.

²³² Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.132-133.

²³³ Bauman, s.128-129.

²³⁴ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.126-127.

Aynı zamanda onun gibi orada ama oralı değildir. Aylak yer değiştirmenin itilen kısmında, turist ise çekme kısmında bulunur. Yani birinde belli bir istenç etrafında şekillenen yer değiştirme hareketi diğerinde tam tersi şekilde gerçekleşmektedir. Turist bu anlamda bilinçli ve sistematik bir deneyim arayıcısıdır. Turistin dünyasına diğer postmodern yabancılara nazaran bir korkulan unsur olarak bakılmaz. Bunun yenine o uysallaştırılmış ve evcildir. Turistin gözüyle yaşam postmodern dünya daha çok estetikleşmiştir.²³⁵

Aylak turistin alter egosudur(diğer kişilik). Onları birbirinden ayıran hat çok incedir. Aylağın görüntüsü turisti korkutur. Bunun nedeni aylağın görüntüsü değil, turistin ne hale gelebileceğini görmesidir.²³⁶ Aylakların varlığı taciz edici ve usandırıcıdır. Bu anlamda aylağın olmadığı bir dünyanın düşü turistin en büyük ütopyasıdır. Ancak, turistleri bu dünyanın kahramanı olduklarına inandıran aylağın varlığındaki kötülük hissidir. Zira aylak ne kadar bu dünya içerisinde kötü bir konumda bulursa turistin yaşamındaki küçük rahatsızlıklar ve büyük riskler o kadar kaldırılabilir olacaktır. Bir kişinin belirsizlikten ortaya çıkan müphemlikle savaşılabilesinin en kesin yolu, aylaklığın kesinliklerinin tiksindirici ve iğrenç olmasından geçer.²³⁷ Yine aylaklığa karşı Özben'in geliştirdiği bir kavram turistin onun hakkındaki düşüncesini yoklamamız açısından önemli bir metaforal süreklilik taşır. Buna göre 'kültürel şiddet' turistlerin aylaklara karşı yürüttüğü dışlama siyasetinin bir özetleyicisi olarak karşımızda durmaktadır. Kültürel şiddet, düzene karşı olanların bir hakikat olarak günlük yaşama sızan değerleriyle bir arada işlemektedir.²³⁸

Turistler ve aylaklar²³⁹ çağdaş yaşamın metaforlarını bize verirler. Bu dünyadaki bir insan hiçbir yere de gitmeden bir turist ya da aylak olabilir. Bizler-bu dünyanın sakinleri- istesek de istemesek de sürekli hareket halindeyizdir. Bu anlamda hiçbir yerde sonsuza kadar kalabileceğimizin garantisini veremeyiz. Hayatlarımız bunun verdiği

²³⁵ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, ss.130-132.

²³⁶ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.111.

²³⁷ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.131. Benzer bir açıklama için bkz: Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.111-112.

²³⁸ Özben, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.171.

²³⁹ Modern dönemden bahsederken ele aldığımız Bauman tarafından formüle edilmiş olan 'hacı' figürü modern dönemin temel karakteristiğini yansıtmaması gibi benzer bir kavram olan seyyah Özben tarafından ortaya atılmaktadır. Buradan yola çıkarak turist ve seyyah ayrımında ortaya atılmaktadır. Buna göre seyyah bir amaç uğruna hareket halindeyken; turist herhangi bir amacı olmaksızın haz peşinde koşmaktadır. Özben, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.168.

duyguyla bir anlamda sürgün konumundadır.²⁴⁰ Turistler ve aylaklar arasındaki karşıtlık, postmodern toplumun başlıca ve en önemli bölünmesidir. Bugünkü dünyada herkesin bu iki kutuptan birinde olduğundan bahseder. Bu iki kutup arasında bulunduğumuz yerler ise, kendi yaşam güzergâhlarımızı seçme bağlamında sahip olduğumuz özgürlük derecesine göre belirlenir. Postmodern dünyada katmanları birbirinden ayıran faktörlerin en belirleyicisi seçme özgürlüğüdür. Bir insanın seçme özgürlüğü ne kadar fazlaysa o kişinin postmodern toplum hiyerarşisindeki yeri o kadar yüksektir.²⁴¹

Ayrıca başka bir yerde aylak ve turist postmodern kişilikleri serseri ve turist biçiminde verilir. Serseri şimdi bulunduğu yerde ne kadar kalacağını bilmez ve konaklamanın ne zaman sona ereceğine karar vermek ona kalmaz. Bildiği tek şey molanın geçici olduğudur. Yolculuğun nedeni son ikamet yerindeki düş kırıklığı ve henüz ziyaret etmediği yerin hatalardan arınmış olacağı yönündeki umududur. Serseri bu anlamda hedefi olmayan bir hacı, izlenecek yolu olmayan bir göçebidir. Turistler özgürlükleri için para öderler, yerel kaygıları ve duyguları dikkate almama hakkını ticari bir alışverişten elde ederler. Özgürlük bir sözleşmeyle gelir. Özgürlüğün ölçüsü ödeyebilme kabiliyetine bağlıdır.²⁴²

Serseri ve turist her ikisi de başka insanların içinde yaşadıkları mekânların içinden geçerler. En kısa ve en üstünkörü karşılaşmalar içinden geçerler. Fiziksel açıdan yakın olmalarına rağmen tinsel açıdan uzaktırlar. Bu anlamda her ikisi de sorumluluktan uzaktır. Özben'e göre ayrıca kaynaklara sahip olsalar da olmasalar da her ikisi de bu dünyanın tadını çıkarma istencindedir.²⁴³

-Oyuncu

Oyun dünyasında hiçbir şey tam olarak öngörülebilir ve denetlenebilir olmadığı gibi aynı zamanda tamamen sabit ve değiştirilemez de değildir. Oyunda dünyanın kendisi de bir oyuncudur. Oyuncu ile dünya arasında ne yasa ne de yasasızlık, ne düzen

²⁴⁰ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.130.

²⁴¹ Bauman, s.130.

²⁴² Bauman, *Postmodern Etik*, s.290-291.

²⁴³ Özben, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.170.

ne de kaos vardır. Önemli olan bir adım önde olmaktır.²⁴⁴ Bu anlamda bir esneklik dünyasıdır.

Oyunun amacı kazanmaktır. Bu şekliyle acımaya, merhamete, karşı tarafın acısını paylaşmaya ya da işbirliğine yer yoktur. Oyuncunun dünyası risklerin, sezginin ve önlem almanın dünyasıdır. Buna rağmen hiçbir oyun sonuçsal olmamalıdır. Ortaya çıkan sonuçtan kim memnun değilse o kişi ‘kayıplarını silmeli’ ve sıfırdan başlamalıdır.²⁴⁵

3.3. ULUS DEVLETİN GÜCÜNÜ YİTİRMESİ VE SINIRLARIN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YİTİMİ

Bauman’a göre modern anlamdaki ulus devletin varlığı postmodern dönem içerisinde sürdürülemez. Devletin bireylerin üzerinde kurduğu egemenlik eskiden olduğu gibi bir devlet ve onun yönetimine hasredilmiş toplumsal düzende ilerlemez. Bireylerin kendi kişiliklerini ve varlıklarını kendilerinden ayrı bir bütüne göre belirleme ve onlara teslim ettikleri yönetsel algılayış çökmüştür. Sınırların yaratıcılığını üstlendiği farz edilen bu şekilde oluşan bir aradalık bilinci yerine yeni bir güven kaybı oluşturmaktadır. Kesinliğin toplumsaldaki yerinin işlevsizleşmesi yeni bir düzen arayışında simgelenir. Bu en bilinen ifadeleriyle doğadan topluma ve toplumdan bireye doğru bir gelişim sergiler. Ulus devletin gerileyişi ve yeni bir kesinliğe duyulan özlem tam anlamıyla toplumun kesinliğe verdiği önemin sona ermesiyle bireysel zihinlere indirgenmiştir. Bu şekilde ele alınıp yeniden değerlendirilmelidir.

Devlet ya da toplum merkezli yapılan bilinmeyene bir ad koyma ve onu bilinebilir kılma en çok bu dönemde değişikliğe uğrar. Zira bireyler artık nereye ait olduklarını dışarıdan bir belirleyiciyle tanımlama imkânından yoksun bırakılmıştır. Bunun yerine bireysel tercihlerini kültürel geleneğin başat özelliklerini sona erdirerek yeni bir kültürel havuz yaratma arayışındadırlar.

Yeni kabilecilik devri bireylerin parçalı ve epizodik var oluşlarına gönderme yapar.²⁴⁶ Bauman tarafından ‘zayıfların kalabalıkları’ olarak adlandırılan bu dönem

²⁴⁴ Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, s.133-134.

²⁴⁵ Bauman, s.134.

²⁴⁶ Bauman, *Postmodern Etik*, s.175-176.

bireylerin kendi aidiyetleriyle bir bütün olan varlıklarını sona erdirir ve yeni bir tekil çevreyle bütünleşmelerini öngörür. Bu şekilde eski kabilelerin ait oldukları bütünden farklı olarak bireyler tekil özneler olarak görünüm sergilerler. Kendilerini ötekinden ayıran sınırları sona erdirmeyi sağlayamaz. Bunun yerine onunla bir arada bulunma ve bu bütün içersinde varlığını sürdürmeyi dener. Bu şekliyle toplumsalın kültürele yaptığı vurgu yeni bir yön arayışına girmiştir. Bireyler artık yalnızdır. Bunun içindir ki bilinmeyi ayırt etmeleri mümkün değildir. Bunun yerine bir savunma mekanizması gibi işlev gören herkese benzer davranışlar sergilerler ve toplumdan soyutlanarak daha çok bireysel özneler haline gelirler.

3.4. MESAFE VE ZAMAN YİTİMİ OLARAK KÜRESELLEŞME

1784’de Kant yaşadığımız dünyanın küre şeklinde olduğunu hatırlatmıştır ve eklemiştir; ‘bu kürenin içinde yaşayan ve yer değiştiren bizlerin gideceği başka hiçbir yer yoktur ve bu yüzden birbirimize komşu olmak ve eşlik eder halde yaşamak zorundayız.’²⁴⁷ Kant tarafından yüzlerce yıl önce keşfedilen bu gerçek bugünkü geçmişinden sıyrılmaya ve yeni bir düzen aramaya çalışan postmodern dünyanın temel şiarı olmuştur. Modern dünyanın tek bir merkeze bağlı olarak içerideki ile dışarıdaki arasında sınır çekme çabaları içinde yaşadığımız yeni düzen arayışında artık sınırdakini de mekâna bağlı olarak yaratılan merkeze dâhil etme ve orada tutma konusunda isteklidir. Keza varlığın sürdürülmesi ancak bu tür bir çabayla yeniden ispata çağrılabilir.

Küreselleşme kavramı bugünkü kullandığımız anlamıyla yeni olabilir fakat tarihe bakıldığında bunun yeni bir şey olmadığı görülür. Eski Yunan’da kozmopolit dünya görüşü ve evrensel dinlerin kuşatıcı dünya anlayışı küreselleşme kavramı daha ortaya çıkmadan önce dünya üzerindeki sınırları ortadan kaldırma ideallerine sahipti. Bizim burada küreselleşme olarak anacağımız bölüm genel olarak Aydınlanma’nın etkisiyle oluşmuş ve onun evrensel insan birlikteliğine yaptığı vurguyla bir arada alınıp değerlendirilmesi gereken bir özelliğe sahiptir.²⁴⁸

²⁴⁷ Bauman, *Etğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, ss.14;189. Benzer vurgu için bakınız: Bauman, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, s.172.

²⁴⁸ Cenk Boz, *Zygmunt Bauman Bağlamında Küreselleşen Modernitenin Açmazları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2008, s. 34.

Küreselleşme dünya işlerinin izlenmekte olduğu rotalardan onların esas olarak sınırların ve denetimin ötesinde oluşuna, neredeyse ilkel, plansız, beklenmedik, kendiliğinden ve olumsal bir nitelik kazanmasına ilişkin bir doğallaştırmayı işaret eder.²⁴⁹ Kesinlik bütün bir modern dönemin temel karakteristiğine yaptığı vurguyla bir arada işlevsellik kazanmaktadır. Bundan hariç ve buna dayalı bir süreklilikte oluşan postmodernitenin temel vurgusu kesinlikten ayrı bir bütüne yaptığı belirsiz vurguyla bir arada değerlendirilip, işlenmesi gereken bir konuma sahiptir. Bu şekilde plansız, beklenmedik değişimlerle bir arada işler ve süreklilik kazanır.

Bu bölümde ele alacağımız zaman ve mekân yitimi için iyi bir örnek Steger'in tanımlamalarından yola çıkıp daha anlaşılabilir kılınabilir. Geleneksel, siyasi, kültürel ve coğrafi sınırları giderek aşan yeni bir toplumsal ağ ve faaliyet alanı yaratımı, toplumsal ilişki, faaliyet ve karşılıklı bağımlılıkların genişlemesi ve yayılması, toplumsal mübadelelerin ve faaliyetlerin yoğunlaşması ve ivme kazanması, karşılıklı toplumsal ilişkilerin ve bağımlılıkların meydana gelmesi, yayılması ve yoğunlaşması bu dönemin temel karakteristikleridir.²⁵⁰ Tüm bunlar bizim kavram haritamızı daha da belirginleştirici bir özellik oluşturular. Buradan çıkılarak yapılacak olan tanım zaman ve mekân yitiminin küreselleşmede etkin kullanımına dayanarak yürütülen bir tanımla benzer bir açıklamayla ortaya konulabilir.

Bauman'a göre küreselleşme sürecinin başlangıcı Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. Küreselleşme modernitenin dayandığı ekonomik ve kültürel düzene bir başkaldırı olduğu kadar bu güne kadar var olan dünyayı algılama ve kavrama biçimlerini alt üst eden epistemik bir kırılmanın yankısı olarak görülmelidir.²⁵¹ Bu kırılmanın yaşandığı dönem Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan süreci ifade eder. Modern dönemin uzun geçmişi düşünüldüğünde böyle bir kırılma birçok sancılı süreci içermektedir. Zira aklın rehberliğinde oluşturulan ve baskılanmaya çalışılanlar bu dönemde yeni ve önemli zıtlıklarla kendisine yeniden değerlendirme alanı bulmuştur. Bu anlamda küreselleşme son çeyrek yüzyılın meydana gelen gelişmelerin tanımlanması ve çözümlenmesi için kullanılan anahtar bir kavramdır. Küreselleşme dünya topluluklarının birbirine benzemesi, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün

²⁴⁹ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.150-151.

²⁵⁰ Boz, *Zygmunt Bauman Bağlamında Küreselleşen Modernitenin Açmazları*, s.36.

²⁵¹ Hasan Tüzen, "Postmodernizm Mitosu", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2008, Sayı:17, s.150.

ortaya çıkması ve eş zamanlı olarak toplumların, toplulukların ve kimliklerin farklılıkların ifade edildiği ve tanımlandığı süreci ifade eder.²⁵² Küreselleşme ayırt edilen sınırlarda varlıklarını sürdürmeye çalışan toplulukların ve özelde bireylerin topluluk içerisinde baskılanan kimliklerini tekrar açığa çıkarma işlevi görmesinde önemli bir devreyi açığa çıkarır.

Modern dönemin karakteristik özelliklerini açıklarken mekâna özel bir vurgu yapmıştık. Mekâna uygun tanımlamalar ve buna dayalı açıklamalar ön plandaydı. Bu bölümde ise etkileşim ve karşılıklı bağımlılıkların artmasıyla mekâna dayalı açılımların sürdüğünden ancak eskisi kadar etkili olmadığından söz edebiliriz. Uzamın geçmişte iletişime bir engel ya da bir sınır taşıdığı dönem artık geçerli değildir.²⁵³ Bağımlılıkların artması toplumları ve bireyleri tanımlarken bir bütün olarak onları ele almamız gereğini doğuruyor. Modern dönemden farklı olarak onları belli bir toplumdan ayrı varlıklar değil aynı grup içinde fakat her bir bireyin farklı özellikleriyle bir arada değerlendirilmesi gerekir. Sınırın ortadan kalkması içersi ile dışarıyı arasındaki net ayrımın ortadan kalkmasına yol açmıştır. Bu şekliyle yabancıнын nerede başladığı ve nerede durduğu bilinemez. Bu yüzdendir ki bir yabancı kimliğini ayırt edebileceğimiz merkezi bir toplum yoktur. Yalnızca birlikte olmanın postmodern versiyonu olarak aynı gruba ait olmaktan kaynaklı bir aradalığa yapılması gerekli olan vurgu önemli bir bahis konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kapitalizmin eski ve yeni düzenindeki koşutluklara bakıldığında birinin ‘üretim’ diğeri ise ‘tüketim’ odaklı olduğu görülür. Bu tüketim odaklı olan eğilim bireylerin kimliklerin tanımlanmasında ne tüketildiğine bakılarak yapılan kimlik yaftalamalarında önemli bir yer alır. Bunlar birlikteliğin bir biçimi olarak işbirliğine dayalı üretimin temel ilkesine karşı bireyselliğin tekil tüketimine vurgu yapar. Bireyler zamana ve mekâna dayalı sürdürdükleri birliktelikleri yeni kapitalizmin doğası gereği kimlik yapıları temelinde aşındırırlar. Onları sabitlenemeyen, şekilsiz, değişken, yeniden üretilebilen bir konuma sokarlar. Aynı zamanda kimliğin sürekli olmaması Bauman’ın değişiyile anlık süreçlerde kendini gösterir.²⁵⁴ Zira her an yeniden inşa edilen, aynı anda

²⁵² Nazan Özer, *Küreselleşme ve Bürokratik Seçkinler*, Lotus Yayınları, Ankara 2006, s.22.

²⁵³ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.51.

²⁵⁴ Ömer Aytaç, Süleyman Ömer, “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlâki Kriz”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 2008, s.198. Eski ve yeni kapitalizm hakkındaki farklı düşünürler Z.Bauman (1998, 2001), R.Sennett (2002), H.Arendt (1994), A. Heller

tüketim için dolaşıma sokulan kimlik bireyin her gittiği ortama özel olarak bir değişkenlik gösterir. Böylece toplu halde gerçekleşen eylem bireysel zemine kaymış olur. Bauman da modernite ile postmodernite arasındaki ayrıma değinirken bu tür bir temellendirmeden yola çıkar. Birinin üretim değerinin ise tüketim toplumu olduğu bir yerde bireyler sürekli olarak tüketme arzusundaırlar. Çünkü bugünkü toplum yapısı zaman ve mekân sınırı tanımaksızın sadece –bunun içersinde bireyin kendi tüketilen kimliği de koyulabilir- tüketme endeksli işlemektedir.

Yukarıda bahsettiklerimize tamamen zıt olarak sözünü etmemiz gereken bir önemli gerçek daha vardır. Jonathan Friedman’a göre küreselleşen dünyamızda gerçekleşmeyen bir şey varsa o da sınırların kaybolmakta oluşudur. Tersine, dünyamızda düşüşe geçen her semtin her yeni sokak köşesinde sınırların dikilmekte olduğu görülür.²⁵⁵ Zaman ve uzam küresel güçlere göre farklılaşarak ayrımsallaşmıştır. Gücü yetenler yalnızca zamanın içinde yaşarlar. Birinci grup için uzam önemli değildir. İkinci gruptakiler için uzamı önemli kılmak için büyük bir gayretle mücadele etmek gerekir.²⁵⁶ Bu bize sınırların daha büyük çaplı devletlerin sürdürücülüğünü üstlendiği bir yol haritası sunarak sınırların onların tayin ettikleri yerlere bağlı değişen özelliklerini verir. Bu şekliyle küçük devletler sınırlarının yok oluşunun göstergelerini, temel dinamikleriyle bir arada kendilerinden daha güçlü ve dünyanın yönetici konumunda bulunanlardan almaktadır.

Zamansal/mekânsal mesafelerin teknoloji vasıtasıyla sıfırlanması insanlık durumunu homojenleştirmekten çok kutuplaştırma eğilimindedir. Bu son söylenilen bireyi daha çok toplum dışına iterek bireyselleşmesinin artışına yol açan önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belirli bölgelerdeki insanları tehlikelerden muaf tutarken cemaat üretici kavramları dışarıda bırakır. Farklı insanlar için farklı anlamlar taşıyabilir.²⁵⁷ Ancak kesin olan şey ayrımın farklı bir düzeyde devam etmesidir. Bir teknoloji çağında olmanın verdiği sürekli hareket halinde bulunulan özgürlüğün bazı kesimler için işlevsellik sağlamasıdır. Ayrıca ulaşma yapılacak bir vurgu da buradan anlaşılabilir. Gelişen teknolojinin göstergelerinin üzerinde toplandığı

(2006) vb. sayılabilir. Bunlar genelde kapitalizmin ahlâkiliği boğan, yok eden ve onu buharlaştıran doğasına karşı, insandan ve erdemden yana birleşmektedirler. Aytaç, Ömer, s.185.

²⁵⁵ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.188.

²⁵⁶ Bauman, s.55.

²⁵⁷ Bauman, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, s.26.

araçlar bugün sınırların bir son verdiriciliğini bize sunar. Ancak bu kaynaklara sahip olanların hakimiyetine bağlı olarak değişkenlik gösterir.

Bu çalışmada ele aldığımız bağlamda yabancılar küreselleşen bir dünya içerisinde mülteciler olarak yer alırlar. Mülteciler modernliğe geç girenlerin topraklarındaki tek gelişen sanayidir. Mülteciler küreselleşmenin ürünleri ve küreselleşmenin sınırdaki tabiatının simgesi ve cisimleşimidir. Küresel sınırın insani atıklarıdır. Bu yönleriyle mutlak yabancılarıdır.²⁵⁸ Mülteciler küreselleşmiş dünyanın iktidar sahibi yeni seçkinlerin karikatürü olarak günümüzde insanlığın korku ve kaygılarının başında gelen insanlık durumunun güncel eğretiliğinin köklerinin bulunduğu yer dışılığın cisimleşmiş hali olmuştur.²⁵⁹ Bu anlamlarıyla küreselleşme içerisinde yabancıların postmodern kişiliklerini sunmaktadırlar.

3.5. ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK, FARKLILIK VE HOŞGÖRÜ

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının kökenine baktığımızda bunların oluşum zemininin Aydınlanma'nın savunuculuğunu yaptığı dönemsel perspektif olduğu dikkatimizi çeker. Bunu bilmek önemlidir çünkü hazırlayıcılarının ne olduğunu, dönemi ve tarihsel koşulları bir arada değerlendirebilmemize ve buna mukabil temel analiz noktalarını anlamamıza yardımcı olur. Buradaki esas vurgu doğuştan gelen haklara yöneliktir. Hakların mutluluğun yaratıcısı ve sürdürücüleri olduğu düşünülerek yapılan şeyler bizatihi varlığı istenen mutluluğa dönük girişimlerdi. Özgürlük adına yapılanlar o dönemin Avrupa'sında mutluluğa sahip olmak amacıyla gerçekleşiyordu.

Özgürleşme kişinin kendi olumsuzluğunu yaşamını ve yaşamaya izin verilmesinin yeterli gerekçesi olarak anlaşılan olumsuzluğun tanınması anlamında kabul edilmesini ifade eder. Özgürleşme edimiyle oluşan ilişki, korkunun bitmesi ve hoşgörünün başlaması demektir.²⁶⁰

Bauman'a göre modernlik başlangıçta özgürlük, eşitlik ve görelilik üzerindiydi. Bunların savunulmaz olduğu görüldü. Modernlik adına ve bürokratik denetim arayıcılığıyla kaosu düzenlemeye, muğlâklığı ortadan kaldırmaya yöneldi. Nazizm ve

²⁵⁸ Bauman, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, s.37-38.

²⁵⁹ Bauman, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılabilirliğine Dair*, s.190.

²⁶⁰ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.300.

Stalinizm modernliğin temel örnekleri haline geldi. Bu akım asla bastırılamadı ve özgürlük, eşitlik ve görelilik postmodernliğin doğuşunda tekrar ortaya çıktı.²⁶¹ Bu anlamda modernite kendine yeni bir temsil arayışına girdi. Bunu özgürlük, eşitlik ve kardeşlik modern dönemin sloganlarıken özgürlük, farklılık ve hoşgörü postmodern dönemin ateşkes formülleri olarak özetliyebiliriz.²⁶²

Farklılık moderniteden önce ve sonra da normal karşılanıyordu. Ancak bir sorun olarak gündeme gelmesi tekliklerin bir düzen adına sürdürüldüğü toplumsal yaşamın vazgeçilmez koşulu olması dolayısıyladır. Bunun gerçekleşebilmesi modern dönemde sağlanamadı. Modernite bireyin özgürlüğüne çok fazla vurgu yapmış olsa da teoride olanlarla pratiğe dönüştürülenler bir arada düşünüldüğünde bunun birbirini tutmadığı görülür. Herkese eşit olduğu öne sürülenler tam tersi bir yönde akış izler.

Gerçekleşebilir bir siyasal topluluğun yaratılmasını amaçlayan postmodern siyasetin özgürlük, farklılık ve dayanışma üçlü ilkesi tarafından yönlendirilmesi gerekmektedir.²⁶³ Zira üstün bir gücü –devlet ya da toplum- kesinliğe yaptığı atıfla sürdürülen ayrımsallaştırmalar tekil bireylerin gün yüzüne çıkan varlığını artırdığında bireyler artık kendi başlarının çaresine bakmak zorundadırlar. Bunun gibi düzene yönelik bir özlem bireyin kendinin dışındakini sorgulamadan ele aldığı ve onun varlığını manipüle etmek yönündeki girişimlerini sona erdirmesini gerekli kılar.

3.6. POSTMODERN AHLAK ANLAYIŞI: EVRENSEL AHLAK ARAYIŞININ YİTİMİ, DOĞUŞTAN VERİLENDEN KAZANILMIŞ OLANA YABANCI

Tanrı Kâbil'e Hâbil'in nerede olduğu sorulduğunda, Kâbil öfkeli bir şekilde bir başka soruya yanıt verir: 'Ben kardeşimin bekçisi miyim?' Levinas'a göre her türlü ahlaksızlığın kaynağı buradan kaynaklanır. Kardeşin bağımlılığı insaniliği ahlaki bir temele koyan şeydir. Bağımlılık ve etik birlikte ayakta durur ve birlikte düşerler.²⁶⁴ Levinas başkası için duyulan sorumluluğun kişinin kendisi için duyduğu sorumluluktan

²⁶¹ Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, s.93-94.

²⁶² Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.131.

²⁶³ Bauman, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, s.296.

²⁶⁴ Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, s.93. Benzer açıklamalar için bakınız: Bauman, *Yaşam Sanatı*, s.155. Bauman, *Postmodern Etik*, s.90.

önce geldiğini söyler. Ona göre sorumluluk kardeşten gelmez. Ama kardeşlik demek başkası için sorumluluğumun özgürlüğümün önce gelmesi demektir.²⁶⁵ Bu soru ahlaki kayıtsızlığın oluşum ve gelişim aşamalarında yeni bir temele bağlanmaya yol açar. Bireylerin ahlaki varlıklarının bir arada değerlendirilip oluştuğu cemaatvari bir yapılanmada birey kendi ile ötekisi arasındaki sınırı zamanın başlangıcından bu yana bu şekilde çizer ve bundan dolayı da ötekinin yani yabancıнын oluşumu buradan yola çıkan bir açıklamaya tabi tutularak anlaşılabilir kılınabilir. Kendi ahlakiliğimizi varlığa ispata çağırırken bir diğerini yok etmemiz gerekir. Bu şekilde kendi varlığımızın kanıtını bir diğerinin tüketilen varlığıyla bir arada anlamlı kılabiliriz. Buradan sorumluluğun ahlakın temeli olarak dile getiren Levinas ve bundan yola çıkarak ahlakiliği temellendiren Bauman sorumluluğun bireysel kimliğinin öznelliğin birincil yaratıcısı olduğunu savunur.²⁶⁶

Levinas'ın çözümlemelerine benzer bir çözümlerine benzer bir çözümleme, Freud'un "*Uygarlığın Huzursuzluğu*" adlı eserinde 'komşunu kendin gibi sev' çağrısıdır. Bu uygarlaşmış yaşamın temel kurallarından biridir. Aynı zamanda uygarlığın en temel argümanlarından birini –kişisel çıkar ve mutluluk arayışı argümanına- en fazla ters olan da budur. 'Komşunu seveceksin' buyruğunun kabulü insanlığın doğumudur.²⁶⁷

Bauman'ın ahlak temelli yaptığı açıklamalar genellenirse iş ve çalışma temelli olduğu görülür. Bu modern dönem öncesi ahlakiliğin sona erip yeni bir içerik kaygısıyla oluşan ve dengelenen ilişkileri göz önüne tutmamızı gerektirir. Sıkı çalışma ve denetim temelli oluşan rasyonel zemin bir arada iş yaşamında en çok belirginliğini kazanır. Ayrıca aşk da Bauman'ın ve Levinas'ın perspektifinde toplumsal ilişkilerin bir versiyonu olarak ahlaki bir prensibe uydurulmaya çalışılmaktadır. Ancak aşkın özüne bakıldığında onu var kılan ve sürdüren asıl olarak sürekli tekrarlanan çabadır. Bu ahlakiliğin tek bir evrensel düzene bağlanamayacağının göstergesi olduğu için önemli bir örnektir. Bu yüzden Bauman sıklıkla kitaplarında aşk ve bunun gündelik söylemlerdeki yerine değinmektedir. Böylece toplumsal rasyonaliteyi mikro ilişkilerin

²⁶⁵ Levinas, *Sonsuza Tanıklık*, s.182-183.

²⁶⁶ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.246.

²⁶⁷ Bauman, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılğanlığına Dair*, s.111-112.

yanılsamasının bir uğrağı olarak sunmaya gayret etmiş ve toplumsalı bu şekilde açıklamıştır.

Modern dönemin bir destekleyicisi her şeyin tek bir doğruyu iliştiirmek ve buradan hareketle bir düzen yaratma çabası ahlak konusunun açılımında da kendisine geniş bir yer kaplamaktadır. Ahlak modern zamanların bir sağlayıcısı olarak bütün insanlara hitap edecek evrensel bir biçim arayışındadır. Bu biçim arayışı Kant'ın perspektifinde en temel şekilde kendine açıklama bulur. Bunun haricinde modernitenin izah etmeye çalıştığımız şekliyle evrenselleştirici özelliklere sahip olan etik çağı, postmodern dönemde her bireyin kavramsal haritasına ve düşünsel perspektifine yönelen ahlak çağına evrilmiştir. Levinas'ın ele aldığı şekliyle bu 'öteki ile var olma'dan 'öteki için var olma'ya dönüşüm sergiler.

3.7. BUGÜNÜN YABANCISININ YARINA KİMLİK MİRASI

Yabancınn oluşumu ve onun varlığının toplumsal yapıda yaratımı Simmel'de, adlandırılması ve sürdürülmesi genel olarak Bauman'da ancak o toplumsal yapının işlevselliğiyle bir arada ele alınıp değerlendirilmesi gereken düşüncelere sahiptir. Yabancı her şeyde olduğu gibi kendisinin oluşumu, gelişimi ve sona erdirilen sürekliliğiyle bir başlangıç ve sonuç arasında ilerleyen varlığı gibi toplumsal yapıda gelişmiş, son şeklini almıştır. Buna istinaden bugün geçmişten farklı bir yapıya bürünmüştür. Bu soyutlanan varlığı içinde var olduğu, bulunduğu yerin dışında birbiriyle uyuşmayan benlik tanımlarında değil her biri içersinde varlığını koruyup sürdürmektedir. Yabancı bu şekliyle içinde olduğumuz kendi kimliğimizle de bir bütün oluşturmuş, kanıksanmıştır. Bu yönüyle artık damgalanarak sürgüne yolladığımız ya da çözümleri kendimiz için yeterli bulmadığımız varlığını isimlendirmekle de kalmayıp yok etmeyi gerçeğe dönüştürdüğümüz bir varlıksal yapıya tekabül eder. Bu şekilde ele alındığında küresel bir dünyada sınırlamalarının anlamsızlaştırıldığı yaşamda, herkes birer yabancıdır. Ve herkesin bir yabancı olmasının bir tezahürü olarak herkes farklılığı içselleştirmiş ve ötekileşen kimliğe sahip olmuştur. Bu anlamda bir yabancı figürü modern anlamıyla postmodern dünyada işlevsizdir. İşleve sokulabilmesi ancak belirli bir tarihsel perspektif meselesi olarak belirli bir zaman diliminde -modern- sıkıştırarak var kılınabilirdi. Bundan dolayı yabancı, Bauman'ın düşünceleri söz konusu olduğunda

varlığının ayırdına erebileceğimiz bir sınır noktası olarak değışmeyen bir kimlik bize vermez. Artık her an tedirginlik yaratacak bir korku kaynağı değil anlamak ve birlikte yaşamak için çaba sarf ettiğimiz bir konumdadır.

SONUÇ

Dünya üzerinde her tür bilgi bir ihtiyaç kipinin örneği olduğu için anlaşılmaya ve anlaşılır kılınmaya muhtaçtır. Bunun gibi her dönemin tarihsel arka planı ve yaşanmış deneyimleri o toplumsal yapının bilincini bize verir. Bireyi topluma, toplumu bireye bağlayan her şeyin tanımlaması, söz konusu alanın bilimsel zeminini anlamamıza ve sorgulamamıza yardımcı olur. Buradan yola çıkarak moderniteye tam bir uzlaşım noktası olarak bir başlangıç bulamamak da kendi dönemi üzerinde yarattığı dönüşümler o tarihsel dönemin kişileri üzerinde de çok önemli değişiklikler göstermiştir. Ancak yarattığı dönüşümlerden en önemlisi hiç kuşkusuz bilimsel olanı kendine parola edinip, pusula olarak da rasyoneliteyi merkeze koymasındır. Rasyonelliğin örgütselliği olarak topluma yansıyanlar toplumun farklı alt kültürlerini tanımlama, ayırt etme ve bunlara birer isim vermeye yarayabilecek temel ayrımlarda sabitlenmiştir. Bunlardan biri bizim bu çalışmada ele aldığımız ‘yabancı’ kavramı arkasına sığınan tanımlamalardır.

Yabancıların oluşum sahasına bakıldığında modern toplumda varlığı tamamen diyalektik bir ilişkiyi ifade eder. Yabancı var oluşuyla toplumsal birliğin oluşumunu ve sürekliliğini garanti altına alırken; toplumdaki bireyler de yabancıların varlığını sağlamada öncel mekanizma işlevi görürler. Bu şekilde ikisi bir arada birbirlerini var ederler ve kendisi dışındakilerin varlığını sürdürmelerinde kapladıkları alan düşünölmeye değerdir.

Her düşünürün belli bir düşünsel zeminde ele aldığı konular da gerek kendi yaşanmışlıklarının gerekse içinde yaşadığı toplumsalı anlama ve açıklama uğraşlarının varyantlarıdır. Buna göre Simmel’in 1858’de Yahudilik’den Hristiyanlık’a geçmiş bir ailenin Protestan olarak vaftiz edilmiş çocuğı olarak yine Bauman’ın ve Levinas’ın Yahudi bir kökenden geliyor oluşları ‘yabancılık’ olgusu ve ahlak üzerinde sıklıkla durmaları onların kendi kimlik anlayışlarının bir tezahürü, bilinçsel bir yansıması olarak görölebilir. Zira bu çalışmada yaşamlarına ayrıntılarıyla değinmemiş olsak da onların yaşamı sürekli bir arayış ve kendi aidiyetini ispat etme çabasıdır. Çünkü modern dünyada yaşanılanların tam ortasında bir Yahudi olmak kutbun diğer ucunda bulunmakla eş değerdir. Simmel’in ve Bauman’ın kendi deyimselleştirdiğı şekliyle ele alırsak yabancılarıdır. Bu yönüyle bakıldığında bizler insan varlığının yapısını ayırt edebiliriz. Toplumsalı içinde yaşadığı gruptan ve özellikle kendinden başlayarak

yaşadığımız dünyaya bir anlam verebilme ve onu soyut belirleyicilerden öte birer somut belirleyici haline getirmemize yardımcı olacaktır.

Martha Robert tarafından Sigmund Freud'a yazılan şu sözler oldukça düşündürücüdür: 'Yaşamaya ve çalışmaya mahkûm olduğu toplumda bir Yahudi'nin aşağılanmadan kurtulabilmesinin iki yolu vardır: büyük paralar kazanmak ya da genel kabulü zorlayacak kadar bilgili olmak.'²⁶⁸ Bir düşünür ve sosyal bilimci olmak toplumun doğasını sürekli bir sorgulayış ve arayış içersinde olmaktır. Bu anlamda bu düşünürlerin sorguladıkları kendilerine dayatılana bir anlam verebilmek ve onu yeni bir çerçeveye-birincil özne olarak kendilerini tayin ederek- değerlendirebilmektir.

"Yabancılarla konuşma" ilk önce endişeli ebeveynler tarafından şanssız çocuklarına verilen bir uyarırken, şimdi yetişkin olağanlığının stratejik kuralı olmuştur.²⁶⁹ Modern öncesi toplumda sadece kaçınılması gereken ve bunun gerçekleştiği bir yer olarak küçük gruplar içersinde yaşça daha küçüklerin uyulması söz konusuyken, modern dünyada artan görünümlüğü neticesindedir ki herhangi bir yaş grubu sınırlamaksızın yabancıların aynı gruptan bireylere benzemesi onları modern dünyada daha da sakınılması ve ayrı bir pozisyona değerlendirmesini gerekli göstermiştir. Yabancı bu şekliyle korunulması ve kaçınılması ve hatta gerekirse yok edilmesi gereklidir.

Bauman her ne kadar moderniteyi eleştirse de esasında onun tamamen bitmiş bir dönem olduğunu hiçbir zaman vurgulamaz. Bunun yerine toplumsala dair çözüm önerilerine umut katabilmek adına geçmişi(özellikle kimlik tasarımı içersinde yerleşebilecek Yahudilik'i) eleştirisel bir zemine oturarak onu modernitenin içine hapsetmenin yollarını dener. Ve geçmişi aklayabilmenin geleceğe ait umutları yeniden canlandırmanın yollarını ortaya çıkarmak adına yabancıların varlığını sona erdirmeye gayret eder. Bunu mikro bir açıklama çizgisinden hareketle makroya yöneltir. Bu şekilde mikronun yapısındaki ani ve hızlı değişimlerin tedricen değişmekte olan umutsuzluklara bir son verdiriciliği yükler ve yeni bir çerçeveden bize sunar.

Modern dünyada egemenlik bir ulusa yapılan ve diğerlerini de dışarıda bırakırken burada egemenlik sahası genişlemiş olmakla beraber zayıflamıştır. Zira

²⁶⁸ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.219.

²⁶⁹ Bauman, *Liquid Modernity*, s.108.

egemenliği meşru bir zemine oturtacak gerekçeler mevcut değildir. Bu gerekçelerden en önemlisi hiç kuşku yoktur ki onu diğerinden ayıracak ve egemenliğini tanıttacak sınırların belirgin olmayışıdır. Ayrıca yabancıya hapsedilemeyen doğasıyla sabitlenemeyen varlığında biçim kazanır. Bu şekilde yabancılığın Beck'e göre kategorisi ortadan kalkmaktadır.²⁷⁰ Bu yönüyle Beck'in düşünsel perspektifi Bauman'ın bakış açısıyla uyumludur.

Hepimiz var olduğumuzu hissettiğimiz andan itibaren seçimlerde bulunuyoruz. Bunlar belirsiz bir dünyaya biraz olsun belirlilik katabilmek ve mutluluğun anahtar formülünü edinebilmek adına yapılıyor. Ancak yapılanlar her zaman kendi mutluluğumuzun garantörü olmamakla birlikte adına yapılanlar da bizim varlığımız dışındakileri ne yazık ki mutlu etmiyor. Bunun gibi bir yabancı algısı bilinmezliğe bir sınır çekmek adına mutluluğu isterken onun varlığını görmezden gelip insaniliğini sona erdiriyor. Yabancı adına konulmuş bütün genellemelerde içeriden olmayan aynı zamanda insana ait bütün özelliklerinden soyutlanmıştır. Bunun içindir ki yabancı oluşumu ve gelişimi içersinde evrensel niteliklere haizdir.

Gözden kaçırılmaması gereken şudur ki bizler –bu dünyada yaşayanlar- çağ atladığımızda belirsizlik artıyor. Keza modern öncesinde çok az belirsizliğe- genel olarak bakarsak tek bir belirsizliğe; ölüm- sahipken ve yok denilecek kadar az sürprizle karşılaşırken modern ve postmodern dönem tamamıyla bir belirsizlik çağı olmuştur. Zira bilinenleri keskinleştirmek adına yapılanlar kapsamı gitgide genişleyen ve önüne sınır çekilemeyen belirsizliğin kaynakları olarak geri dönüyor.

Yabancı bir yabancı olarak kendiliğini oluşturan yabancı algısından kurtulamaz. Yabancı olsa olsa eski bir yabancı olabilir. Yani onaylanan ama aynı zamanda sorgulanan birisi...²⁷¹ Kendi kimliğinden soyutlanamayan yabancı bunun yerine dayanakların hangi gizli kutupta saklı tutulduğunu öğrenmeye çalışır. Böylelikle başlangıcından itibaren kapalı tuttuğu düşünme ve düşünmeyle doğrudan ilişkili sorgulama yeteneğine geri döner. Açık pencerenin önünden kalın perdeyi kaldırmakla yabancıya dışarıdan verili olan kimlik tasavvuru içeriden aydınlatılabilecektir. Bu şekilde kendiliğinin sınırlandırılmış ne'liğinin ayırdına varırken hep dışarıdan kendine doğru yapılanı bu sefer o dışarıya yöneltebilecektir. Çalışmamız boyunca ayrı bir çerçeve

²⁷⁰ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s.22.

²⁷¹ Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, s.

etrafında yaratıp sorgulamaya gayret ettiğimiz yabancıyı oluşturan temelleri analize tabi tutmaya çalışırken onu birinci özne tayin etmeye gayret ettik. Bu şekilde dışarıdan içeriye yansımış değerlerin oluşum imlerini yeni bir perspektif halinde okumaya ve anlamaya çalıştık. Ancak böyle bir çaba yabancıyı yabancı olarak toplumdan tamamen yok olduğu farz edilerek sunulan kimliğini bize sunmadı. Bu paragrafın başından itibaren belirttiğimiz üzere yabancı hala evrensel belirleyicilere sahip bireyler topluluğu olarak servis edilmektedir ve bundan kurtulmak da olası görünmüyor. Sadece zamana bağlı olarak konumsal sürekliliği yer değiştiriyor. Ama bu bile dışarıdan dayatılan bir şey olarak rasyonalitede oluşumunu gizliyor. Yabancılar konusunda ayrımlar Bauman'ın değerlendirmelerine bakıldığında yok edilmiş görünse de bizim bakış açımızdan değerlendirildiğinde bu tür bir ayrım sona ermemiştir. Aksine bunun sağlayıcıları farklı destekleyicilere tabi tutulmuş ve yeni bir yönlendiriciye eklenerek çok daha gelişmiştir. Eskiden mekânın uzakta tutulması gereken nesneleri, yabancı otlar olarak anılan yabancıların şimdi ise kapsamı genişlemiştir. Sınıra dâhil olma ya da olmama değil tamamen bakan kişinin bakış açısından yeni bir kimliğe bürünmüştür. Güçlü olan devletlerin ulus devlet ve milliyetçiliğe dayanan varlığı sürmektedir. Bunun sürdürülen varlığı demek aynı zamanda ötekiye dayalı olarak sürdürülen kimliğe değinmekle eşdeğer bir perspektif bize açar. Keza sosyal bilimlerde sıkça rastlanan ve burada da ayırt edebileceğimiz ikili karşıtlıklar kendisi için yine kendisine bir temel bulabilmek adına her zaman diğerine muhtaç kalacaktır. Bu anlamıyla bir öteki metaforu anlam haritalarına bir uyum bilinci ve eklentisi yaratacaktır. Öteki hem simgesel hem uygulama alanında derin bir formasyon içersinde değerlendirilip sürdürülen bir oluşum olarak zamanın ruhuna eklenmiştir. Ve görülen odur ki kolay kolay da sona erdirilemeyecektir. Bilinmeyene kılıf uydurmak ve içine hapsedilen bütün huzursuzlukları geçmişte doğanın işlevsel yönünü bireysele kaydırmıştır. Bunun üzerinden korku metaforu doğadan insana kaymıştır ve bu şekilde ele alınıp değerlendirilmesi gerekir.

Bizim bu çalışmada tercih ettiğimiz 'çöküş' adı altında sabitlemeye çalıştığımız, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan, yeni döneme aitliğini iddia ettiğimiz, –adına ne dersiniz deyin 'postmodern', 'akışkan', 'ya ya da'...- sınırların ortadan kaybolduğu bir durum yanıltıcıdır. Zira ulus devletlerin eski nitelikleri zayıflamış olan egemenlikleri söz konusu olsa bile, ulus devletler varlıklarını yitirmemişlerdir. Bugün yerine güç-

iktidar merkezli bakabileceğimiz bir denge profili geçmiştir. Bu denge profili dünya üzerindeki güçlü devletlerin diğer devletleri tanımlaması ulus devlet bilincinden uluslaşmamış olanlara dayatılan ancak diğer büyük devletler tarafından sürdürülen sınırları bir düzende tutma anlayışıyla bir arada yürümektedir. Güçlü devletler hala kendi egemenlik sahalarını belirlerken ulus devlet profilinden faydalanırlar. Öyle ki zayıflayan egemenlik sahalarını yeniden kazanabilmek adına çeşitli nedenlerle 1999’lardan başlayan dönemde yeni duvarlar örmeyi sürdürmüşlerdir. Bu sınırları belirleme politikası büyük devletlerce ve ben ve diğeri arasındaki ayrımları sürdürülürken küçük devletlere bu tür bir ayırım yapma olanağı pek tanınmıyor. Buna bir örnek 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye düzenlenen saldırı verilebilir. Bu saldırı küreselleşmiş ve sınırları dışarıya açılmış mekânı yeniden duvarların örülmesi ve ulus devletlerin sınır çizme politikalarıyla alakalı olarak anlaşılabilir. Ayrıca bir sınır çekme anlamında duvar metaforuna sığdırmaya çalıştığımız yalnızca nesnel bir güç gösterisi değildir aynı zamanda görsel mekanizmalara²⁷² da hitap eder. Bu devletin gelişmişliğiyle, toplumsal alanda kapladığı alanla ilişkilendirilebilir. Ama bu duvarlar tam olarak üstlendikleri görevi yerine getirmiyorlar. Bu anlamda duvar destekleyenleri için bir hüsrana yol açıyor.

Ulus devlet yapılanması birçok etken üzerinde eski otoritesini yitirse de, yeni inşa edilen duvarlarla egemenlik sahasını düzenleyerek tamamen etkisini yitirmemiştir. Sadece modern duvarlarla –özellikle bunun içersine yerleştirebileceğimiz Soğuk Savaş’ın sonrasında Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla sona eren sınırların belirginleşmesi 20. yüzyılın sonu ile 21. yüzyılın başlangıcında- tekrar gündeme geliyor.

Günümüzde belirsizliğin kökleri küresel alana yayılmıştır. Buradaki dengeyi sağlamak devletler(ulus-devlet) tekelinde değil bunun yerine küresel bazdaki otoriteler sayesinde gerçekleşecektir. Günümüzde duvarlar her iki taraftaki tebaanın, siyasi iktidarın, siyasi kimliğin ve şiddetin bölgesel anlamda devletlerden ve egemenlikten bağımsız olabileceği bir iç/dış ayrımını ifade etmektedir.²⁷³ Modern bir devlette ulus devletlerin inşasında kendi egemenlik sahasını başka bir güç odağından ayırmaya yönelik girişimler mevcuttu. Bunlar modernitenin temel düsturu olan kendi deyişimizle ‘mekânı özelleştirme’ politikası üzerinden ilerliyordu. Soğuk Savaş’ın ardından bu tür

²⁷² Wendy Brown, *Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik*, Metis Yayınları, s.124.

²⁷³ Brown, s.125.

duvarlar sona ermiş gibi gözüксе de yeni duvarlara gereksinim çok geçmeden hissedilmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan duvarlar tamamen zıt bir ilişkide ortaya çıkmış görünmez. Yalnızca aynı çizgide daha geniş çaplı amaçlara hizmet eder. Özellikle ulus aşırı aktörlere–kişiler, gruplar, hareketler, örgütler, iş kolları veya alanlara- yöneliktir. Bunlar devlet destekli olmadığı gibi ulusal çıkarları da temsil etmez. Bunlar ulus devlet egemenliğinin aşınmasının simgeleridir.²⁷⁴

Sonuç olarak, bugün kavramlar yer değiştiriyor. Özben'e göre eskiden hoşgörüyle bir arada düşünülmesi gereken yabancılar bugün artan görünümüllükleriyle ve kaçınılmaz oldukları gerekçesiyle tahammül edilmesi gerekenlere dönüşmüştür.²⁷⁵ Bu halleriyle bize tahammül etmenin kaçınılmaz olduğunu farklı tezahürlerle gösterirler. Toplumda korkuya karşı ve korkudan kaçınmanın önemli bir aracısı olarak işlev görerek bir arada olmanın vazgeçilemez sürekliliğini sunarlar.

²⁷⁴ Brown, ss.25-26; 29.

²⁷⁵ Özben, *Yüzer- Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, s.173.

KAYNAKÇA

- Akay, Ali, *Postmodern Görüntü*, (2. Basım), Bağlam Yayınları, İstanbul 2002.
- Ataöv, Türkkaya, *11 Eylül Terörle Savaş mı, Bahane mi?*, Alkım Yayınları, İstanbul 2004.
- Aytaç, Ömer-İlhan, Süleyman, “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlâki Kriz”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), İzmir 2008, s.182-210.
- Başer, Doğa, *Zygmunt Bauman’da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2011.
- Bauman, Zygmunt, *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, (2. Baskı), (Çev.: Işık Edgüden), Versus Kitap, İstanbul 2012.
-, *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, (Çev.: Pelin Sıral), Habitus Yayıncılık, İstanbul 2011.
-, *Bireyselleşmiş Toplum*, (2. Basım), (Çev.: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
-, “Bir Modern Endüstri Krizi: ‘İnsani Atık’”, (Çev: Tuğba Barış), *Sosyoloji Notları*, 3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, 49-52.
-, *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, (Çev: Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.
-, *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, (Çev.: Funda Çoban, İnci Katırcı), De Ki Yayınları, Ankara 2010.
-, *Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları*, (3. Basım), (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
-, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge 2000.
-, *Modernite ve Holocaust*, (Çev.: Süha Sertabiboğlu), Sarmal Yayınları, İstanbul 1997.
-, *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003.
-, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (2. Basım), (Çev.: Nurgül Demirdöven), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

-, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
-, *Postmodern Etik*, (2. Basım), (Çev.: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
-, *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.
-, *Siyaset Arayışı*, (Çev.: Tuncay Birkant), Metis Yayınları, İstanbul 2000.
-, *Sosyolojik Düşünmek*, (7. Basım), (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
-, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev.: Kemal Atakay), Metis Yayınları, İstanbul 1995.
-, *Yaşam Sanatı*, (Çev.: Akın Sarı), Versüs Kitap, İstanbul 2011.
- Bayram, Ahmet Kemal, “Modernlik ve Sosyal Bilimler: Bilgi, İktidar, Etik ve Toplum”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, XI(1), 2009.
- Beck, Ulrich, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev.: Kazım Özdoğan, Bülent Doğan), İthaki Yayınları, İstanbul 2011.
-, *Siyasallığın İcadı*, (Çev.: Nihat Ünler), İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- Bottomore, Tom B., *Seçkinler ve Toplum*, (Çev.: Erol Mutlu), Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.
- Boz, Cenk, *Zygmunt Bauman Bağlamında Küreselleşen Modernitenin Açmazları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2008.
- Brown, Wendy, *Yükselen Duvarlar, Zayıflayan Egemenlik*, (Çev.: Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul 2011.
- Butler, Judith, *İktidarın Psişik Yaşamı: Tabiiyet Üzerine Notlar*, (Çev.: Fatma Tütüncü), İstanbul 2005.
- Cahoone, Lawrence, *Modernliğin Çıkması*, (Çev.: Ahmet Demirhan), Erol Çatalbaş, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.
- Camus, Albert, *Yabancı*, (37. Baskı), (Çev.: Vedat Günyol), Can Yayınları, İstanbul 2011.
- Çiğdem, Ahmet, *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

- Demir, İsa, “Bauman’ın Modernizm Eleştirisi ve Eleştirinin İki Boyutu: Holocaust ve Çalışma Etiği”, *Sosyoloji Notları*, 3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, 29-35.
- Demirtaş, Mustafa, *Zygmunt Bauman’da Bilgi İktidar İlişkisi ve Entelektüeller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010.
- Douglas, Mary, *Saflık ve Tehlike: Kirlilik Ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, (Çev.: Emine Ayhan), Metis Yayınları, İstanbul 2007.
- Duman, M. Zeki, “Eleştirel Aklın Sözcüsü: Zygmunt Bauman”, *Hacettepe Üniversitesi e-dergi*, Ankara 2004.
- Faucault, Michael, *İktidarın Gözü*, (2. Baskı), (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007.
-, *Özne ve İktidar*, (3. Baskı), (Çev.: Işık Ergüden ve Osman Akinhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
- Freud, Sigmund, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, (Çev.: Haluk Barışcan), Metis Yayınları, İstanbul 1999.
- Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, (Çev.: Nalan Soyarık-Saltuk Özertürk), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Giddens, Anthony, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev.: Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul 2010.
-, *Modernliğin Sonuçları*, (4. Basım), (Çev.: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- Goffman, Erving, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (Çev.: Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul 2009.
- Göze, Ayferi, *Liberal, Marxiste, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, (4. Basım), Beta Basım, İstanbul 2005.
- Gramsci, Antonio, *Hapisane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları*, (6. Baskı), (Çev.: Adnan Cemgil), Belge Yayınları, İstanbul 2011.
- Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, (8. Basım), (Çev.: Orhan Koçak), Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- Kerestecioğlu, İnci Özkan, “Milliyetçilik ve Modernleşme İlişkisi Üzerine”, *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ekim 2000-Mart 2001.

- Kızılay, Şevket Ercan, “Zygmunt Bauman’ın Entelektüellere İlişkin Yaklaşımı: Yasa Koyucular ile Yorumcular”, *Sosyoloji Notları*, 3 *Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007, 36-48.
- La Follette, Hugh, *Kişisel İlişkiler: Sevgi, Kimlik ve Ahlak*, (2. Basım), (Çev.: Ferma Lekesizalın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Levinas, Emmanuel, *Sonsuza Tanıklık*, (Çev.: M.Atıcı, M.Başaran, G.Çankaya, Z.Direk, E.Gökyaran, Ö.Gözel, C.Haşimi, U.Öksüzan, C.Uslu, H.Yücefer), Metis Yayınları, İstanbul 2003.
- Oğuz, Mustafa Cem, “Bir Yaşam Gözlemcisi: Zygmunt Bauman”, *Sosyoloji Notları*, 3 *Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara Temmuz-Ağustos-Eylül 2007.
- Özben, Mevlüt, “Risk Toplumunda Nostaljinin Kaçınılmazlığı: Güvenilir Bir Yaşam Arayışı ve Nostalji”, *Muhafazakâr Düşünce*, Ankara 2010, 13-23.
-, “‘Şimdi’ye Musallat Olan ‘Gelecek’: Geleceğin Hortlakları ve 3D Modernlik”, *Folklor Edebiyat*, 18(69), 2012/1.
-, *Kirlilik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.
-, *Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı: Yapay Kutsallıklar(Din-Modernlik Okumaları)*, Kadim Yayınları, Ankara 2012.
-, “Bir Kutsal Evlilik Hikâyesi: Muhafazakâr Modernleşme”, *Türkiye Günlüğü*, Ankara 103/Güz 2010, 19-27.
-, *Yüzer-Gezer Kimlikler: Turist ve Aylak*, (Der: Hüseyin Köse), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Özcan, Burcu, “Postmodernizmin Tüketim İmajları”, *F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), İstanbul 2007, 261-267.
- Özdemir, Yavuz- Şimşek, Ufuk- Aktaş, Elif, “Postmodernite ve Etnisite”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), Erzurum 2008, 325-336.
- Özer, Nazan, *Küreselleşme ve Bürokratik Seçkinler*, Lotus Yayınları, Ankara 2006.
- Poder, Poul-Jacobsen, Michael Hviid(Editor By), *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*, Ashgate E-book, 1988.
- Ritzer, George, *Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplumsal Yaşamın Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, (2. Basım), (Çev.: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.

- Simmel, Georg, *Bireysellik ve Kültür*, (Çev.: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2009.
-, Simmel, Georg; *Modern Kültürde Çatışma*, (Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Smith, Dennis, *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*, Polity Pres, Cambridge 1999.
- Solomon, Robert C., *Adalet Tutkusu: Toplum Sözleşmesinin Kökenleri ve Temelindeki Duygular*, (Çev.: Ertuğ Altınay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- Swingewood, A., *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (3. Baskı), (Çev.: Osman Akınbay), Agora Kitaplığı, İstanbul 2010.
- Şahin, Köksal, “Bir İdeoloji Olarak ‘Milliyetçilik’”, *Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi*, Sayı:12, Mayıs 2007.
- Şan, Mustafa Kemal, “Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik Arasında Bir Sosyolog”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi 11. Sayı, İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Yay, İstanbul 2006, 63-91.
- Tüzen, Hasan, “Postmodernizm Mitosu”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2008, Sayı:17, 145-158.
- Wagner, Peter, *Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- Wallerstein, Immanuel, “Hangi Modernliğin Sonu”, (Çev.: Âdem Palabıyık), “Theory and Society”, Vol. 24, No. 4, (Aug. 1995).
- Yüksel, Mehmet, “Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57(1), 177-195.
- Yürükel, Sefa M., *Batının İnsanlık Suçları I: Soykırımlar Tarihi*, Near East Publishing, Norveç 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Figen KANBİR
Doğum Yeri ve Tarihi	Keçiören/19.04.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (2006-2010)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı(2010-2012)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	“Elif Şafak’ın ‘Baba ve Piç’ Adlı Romanın Karakter Analizi ve Sosyolojik Kuramlarla Analizi”, “Orhan Pamuk’un ‘İstanbul’ Adlı Romanın Merkezci Modernleşmenin Göstergesi Kabul Edilerek Analizi” 2009’da her ikisi de Amatörce Edebiyat dergisinde yayımlandı.
İş Deneyimi	
Stajlar	Sosyal Bilimler Lisesi Felsefe Grubu Öğretmenliği (2010)
Projeler	‘Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde Toplumsal Yapı, Değer ve Tutumların Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinin Planlanması Üzerine

	Etkilerinin Sosyo-Demografik, Ekonomik, Kültürel Eksende Analizi' adlı 1 aylık çalışma(2011)da görev alınımlı
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	f.kanbir_18@hotmail.com
Tarih	01.10.2012